

СУЧАСНИЙ
БЕСТСЕЛЕР
УКРАЇНИ

Іван Корсак

ЗА СЕРПАНКОМ, ЗАГАДКОВИМ СЕРПАНКОМ

роман

Ярослав
ВИДАВНИЦТВО
БАЛ

УДК 821.161.2-32
К69

Корсак, Іван

К69 За серпанком, загадковим серпанком: роман / Іван Корсак. – К.: Ярославів Вал, 2018. – 256 с., іл. (Серія «Сучасний бестселер України»).

ISBN 978-617-605-033-9

В'єтнамська війна (1959–1975) починалася для сучасних українців до болю знайомо. Неоголошені терористичні дії диверсійних загонів комуністичного Північного В'єтнаму проти демократичного Південного. Російський слід і російський стиль загарбницької гібридної війни, яка мала на меті поширення комунізму і ліквідацію демократичного ладу. Радянські агенти впливу антивоєнної кампанії хіпі в Америці. Підкуп «совітами» ключових фігур і інформаторів ФБР.

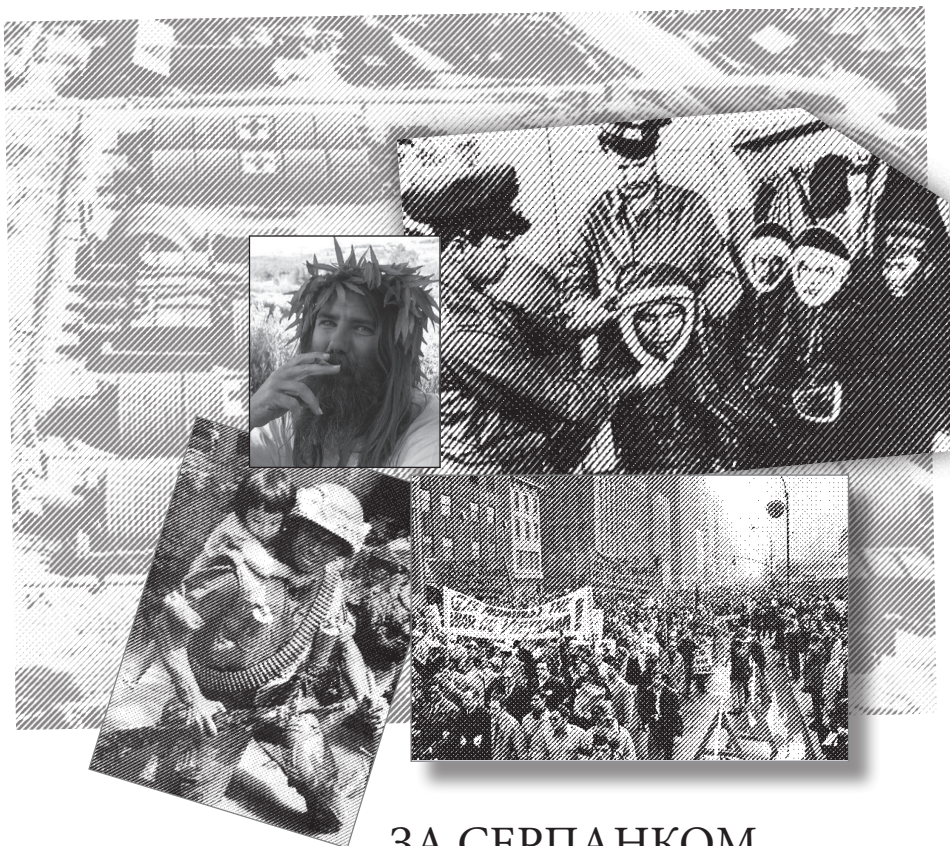
Традиційним був і «український слід» у цій війні. Певна річ, на боці демократичного табору. І, певна річ, героїчний. Діти вчорашніх комбатантів ніби продовжили справу батьків, знову воюючи з «чевоною чумою». Той самий ворог. Та сама звитяга. Недарма ж одного з пілотів, майора армії США Мирона Дідурика з Тернопілля, американці прозвали «скаженим козаком»... Він загинув від кулі, щойно його гелікоптер торкнувся землі. Не зрадивши козацької честі й ідеалів свободи. Розуміючи, що герої не вмирають...

*Інформаційні партнери видання:
Українське радіо та газета «Літературна Україна»*

Видавнича рада:

Михайло Ватуляк, голова Асоціації видавців і книгорозповсюджувачів Львівщини / **Сергій Грабар**, голова громадської спілки «Всеукраїнська асоціація джазу» / **Любов Голота**, головний редактор культурологічного тижневика «Слово Просвіти», лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка / **Григорій Гусейнов**, головний редактор журналу «Кур'єр Кривбасу», лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка / **Дмитро Іванов**, головний редактор газети «Гарт» (Чернівці), лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка / **Володимир Загорій**, президент Ліги українських меценатів / **Світлана Короненко**, заступник директора каналу «Культура» Національної радіокомпанії України / **Володимир Панченко**, доктор філологічних наук, професор / **Михайло Слабошпицький**, директор видавництва «Ярославів Вал» / **Павло Щириця**, головний редактор видавництва «Ярославів Вал».

Всі права застережено. Жодна частина цього твору не може бути використана чи відтворена без письмового дозволу видавництва.

ЗА СЕРПАНКОМ, ЗАГАДКОВИМ СЕРПАНКОМ

роман

© Іван Корсак, роман, 2018

© Михайло Слабошпицький, післямова, 2018

© Видавництво «Ярославів Вал», видання, 2018

ВІД АВТОРА

Автор висловлює щирю вдячність багатьом організаціям і приватним особам, яким завдавав мороки своїми запитами. Йшли вони в різні краї, бо людині тепер одинаком не прожити, надто в цьому химерному світі все переплетено. Зокрема, автор складає дяку

у В'єтнамі:

В'єтнамський національний університет (Хошімін)

в Австралії:

Австралійський національний університет (Канберра)

Сіднейський університет

Аделаїдський університет

Мельбурнський університет

Ньюкаслський університет

Західний сіднейський університет

у Новій Зеландії:

Оклендський університет

Ветеранським організаціям (США):

Американські ветерани В'єтнаму

Асоціація повітряних сил

Асоціація сержантів ВПС

Американські экс-військовополонені

Американський G. I. Форум

Американські ветерани (AMVETS)

Американський комітет ветеранів

Асоціація військових офіцерів

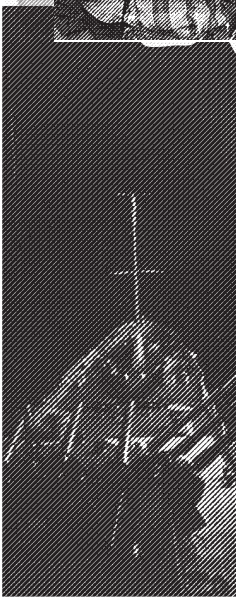
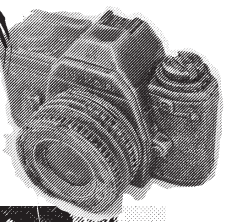
*Військовий орден закордонних воєн
Військовий орден Постійного легіону Сполучених Штатів
Ветерани іноземних воєн США (VFW)
В'єтнамська асоціація збройних сил США
В'єтнам. Ветерани Америки
Проект «Поранений воїн»*

Ветеранській організації Австралії:
Австралійська ліга ветеранів армії та флоту

Ветеранській організації Нової Зеландії:
*Королівська новозеландська асоціація ветеранів
армії та флоту*

Ветеранській організації Південної Кореї:
Асоціація ветеранів Корейської війни

Особлива вдячність:
*Університет Аделаїди. Школа гуманітарних наук
Асоціація повітряних сил
Асоціація ветеранів В'єтнаму в Америці
Університет Сіднея
Університет Квінсленда*

Двоє поліцейських ошелешено роззиралися в просторому приміщенні.

– Чортенята на бал злетілися?

– Ага, здалеку сіркою чути...

Тут справді панував хаос, гамір і гам: в закинутому складі будматеріалів, на встановленій нашвидкуруч сцені замість завіси колихалися від протягу два простирадла, довговолосий музикант хтиво терзав електрогітару – і вона то скривджено стогнала, то безтямно вила через підсилювачі, а кілька десятків хіпі хилиталися в такт; з іншого боку приміщення в невеликих паузах проривався з грампластинки зовсім нещасний голос Боба Ділана, якому годі змагатися зі здичавілою гітарою; одяг багатьох хіпі, що сновидами бродили приміщенням, прикрашали смуги державного прапора США і майже в усіх убрання світилося й дивовижно переливалося під спалахами миготливих театральних ліхтарів: той одяг вигадливо молоді люди розмалювали світловідбивними фарбами.

Тут було царство хіпі, суверенне і недоторкане.

Поліцейські нараз мимоволі позаздрили цим розбишакам, що послали качиним ходом всі житейські правила і приписи, всі забобони й перестороги, позаздрили цим витівникам, що не кланяються минулому і не чекають підсолоджених ждаників від майбутнього, вони саме тут і зараз воліють ласувати життям: кінчиком язика, очима, вухами, всім тілом; он збоку спальний мішок і там любить пара, що з головою в мішок пірнула і так само поринула в щемкі до безпам'ятства любові, мішок аж підстрибує від несамовитих змагань двох тіл – і нема для них світу, як нема їх також для інших, що байдуже проходять

мимо: чого там дивуватися чи витрішки продавати, то ж діло природне, а природне не може бути осудним...

– Серед вас є молода особа, яку сюди затягли ома-ною, – мовив поліцейський, коли підкликали старшого з цього строкатого гурту. – Дівчина зникла з дому і її бабуся до нас із заявою звернулася.

– Шукайте, – знизав плечима старший і в очах його змигнув чи то притаєний усміх, чи відблиск мерехтливого світла.

– Втікачка зросту п'ять футів і три дюйми, волосся каштанове, – зазірав у папір поліцейський і кидав оком у натовп, але там під сліпучими спалахами по черзі були всі то блондинами, то, як гасло світло на мить, брюнетами, не кажучи вже про фіолетових, помаранчевих чи зелених.

А згуба, тим часом, вже тільки в ліфчику і трусиках, розмальована від п'ят до самісіньких вух, ехидно всміхаючись, усе допитувалася в поліцейського:

– А яка втікачка з себе – худа чи повна?

Той пробіг втомленими очима рядками паперу і врешті вирік:

– Комплекція середня.

– А очі які?

Знову бігало поліцейське око рядками, та цього разу намарне:

– Не написано.

Мирослав із жахом дивився на те молоде створіння, в якого од відчуття несподіваної волі аж очі сяяли та променилися, волі, нічим не обмеженої, яка дозволяється на цій американській землі; він підсвідомо милувався юним тілом, обриси і грацію якого не понівечили навіть жахливі розмальовки, – і в цьому замилюванні не було якихось нищих почуттів, так можна милуватися квіткою при дорозі чи весняною

яблунею, що накинула на себе сліпучо-білу хустину пахучого цвіту.

Яка доля чекає тут це молоде створіння? Тут, де зібралася юнь із різних прошарків, причому переважно із сімей забезпечених та благополучних... Мирославові думалося, що в одних, певне, лишаться спогади, повиті романтичним серпанком, і той загадковий серпанок ніякі вітри не розвіють до сивини, але будуть і такі, чії долі надламаються від випадкових любовних зв'язків, від хвороб, а вельми від наркотичного зілля – так розламується навпіл молоде неокріпле дерево від бурі несподіваної і стрімкої. Хай би цій новоприбулій, втікачці від бабусі суворої, що водить довкруг подивованими очима, щастило, й бурі ті ген-ген обійшли її збоку...

Мирослава не менше бентежило інше: пішла чутка, що з різних кінців мають в найближчий університет зібрати хіпі на якусь гучну акцію. Знайомі колеги-журналісти казали, що то вельми ризикове діло, бо влада може накласти на те заборону, стягнеться поліція – й тоді недовго до лиха. Він має бути також серед тих, хто хоче перепинити біду. В Кентському університеті он на мітингу проти війни у В'єтнамі до крові дійшло...

Тим часом на новоприбулу, що павою походжала поміж гуртів, позиркували зацікавлені погляди.

– Гей, Кнопко, ти молоток, – хіпі Річард з оголеним торсом, з грудей якого рикав жажливою пащею вимальований пекучо-жовтою фарбою розгніваний лев, напівжартома обняв, швидше облапив прибулу, давши їй наймення «Кнопка» якимсь мимохіть. І вона не пручалася, швидше навпаки, бо зростала при бабусі й була огорожена заборонами з ранку до вечора («туди не ходи, того не роби»), тож зараз їй тішила увага Річарда, безсумнівного красеня, що так безцеремонно підлещувався.

– Облиш її, хай обживеться, – несподівано для себе з притиском мовив Мирослав, поклавши руку на Річардове плече.

– Живемо у вільній країні, – відкинув Річард, продаючи два рядки своїх бездоганно білих зубів, що так різнились на тлі його обличчя метиса. – І не в своє носа не пхай.

– Облиш, – повторив Мирослав тихіше, але не здатен був притлумити роздратованих ноток. Невідь-чому, але йому не хотілося бачити це новоприбуле створіння з Річардом, який спальний мішок кохання кожного разу відвідував з іншою.

– Для себе на десерт бережеш? – знущально саянули зуби на смаглявому обличчі метиса.

– По-доброму раджу, облиш, – Мирослав так струсонув за плече Річарда, що в того аж левова паща на грудях згавкнула.

Мирослав, якби хтось запитав, зараз навіть не зміг би сказати толком, нащо йому, відкомандированому сюди газетяреві, втручатися в тутешні придибенції, нащо здався той Річард з давніми між ними рахунками, а тим паче оте безтолкове дівчисько, що роздивляється навкруг очима приблудної овечки, яка вперше втрапила на розкішне пасовище.

– Придурок! Гівняний співець в'єтнамських убивць! – вивільнившись від руки Мирослава, раптом вереснув Річард, але не встиг додати якесь нове означення, як по обличчю отримав з лунким виляском смачного ляща.

Очі Річарда аж зашкварчали, він відскочив убік і поспішно забігав тими очима, шукаючи щось, а врешті зобачив неподалік прут арматури, в один кошачий стрибок схопив його – і хижо висвиснув прут у руці:

– Паadlo, тобі капець!

Тільки й світу для нього, що у припалому пилом вікні.

Моріс Чайдлс, як припікала болячка, інколи мусив днями лежати на ліжку в найнятій кімнатці гуртожитку на Грінвіч вілідж Нью-Йорка. В нього сили стачало хіба дивитись у вікно, де високо он там пропливали набурмосені хмари, яким цілковито бай-дуже до нього та його хвороби, як і до всього, що творилося внизу, де копошилися безтолково, немов мурашки, завше заклопотані люди. Інколи набігали спомини про його дитячі роки на Київщині, де судилось йому побачити світ. А найперший спомин був чомусь весняний: він біжить до друзів попід неймовірно високими тополями, що гіллям небо чухрають, довкола зелень трав незайманої чистоти, що й пилинкою літньою ще не припали, кульбаби цвітуть яскраво так, аж око ріже той жовтий цвіт. Він, Моріс, тоді ще Мойше Чиловський, біжить попід тополями поміж жовто-зеленого буяння і диво! – думає, що для чогось прийшов на цей світ. Ось він заплющив очі – і нема всього світу, жодного кольору і промінця, але досить йому милостиво повіки розплющити, як знову все кипить кольорами, живе і росте, і тішиться світом...

Батько – Йосип Чиловський, що переїхав у Чикаго, забирав хлопця з собою. З юності Мойше, тепер уже Моріс, увірував у комуністичну ідею. Він так щиросердно агітував членів профспілки, що його навіть дражнили «червоним молочником» – саме цей факт давав на початках парубкові кусень хліба.

То вже потім дізнається Моріс, як його підставили, свідомо чи не свідомо, це врешті не важило. Після одної юнацької бійки хлопця настрахали добряче,

що за ним полює поліція і єдиний вихід – сховатись, а ще краще – перебратись у Москву. Так і чинить за порадою Моріс. А в Москві його запрошують до Міжнародної лєнінської школи марксизму-лєнінізму. Хлопець пристойно вчиться, заводить друзів, а серед них Суслова і Куусіненена – для Суслова навіть, коли того за якусь провину позбавили державного харчу, Моріс таємно краде котлети й підгодовує постраждалого. Суслов був небагатослівний у подяках, але подумки прикидав, що в житті різне трапляється і він зможе віддячити не менш ваговитою монетою, а то й дзвінкішою та неспівмірно вартіснішою краденої котлети.

Повернувшись у Сполучені Штати, Чайдлс робить стрімку кар'єру, входить до керівних органів партії, стає редактором партійної газети «Дейлі Уоркер». Але... змінюється тамтешня партійна верхівка, новий лідер Денніс веде до керма «своїх». На засіданні Національного комітету Денніс несподівано пропонує надати Морісу безстрокову відпустку, і всі присутні, недавні друзі Моріса, боячись гніву начальства, одноголосно згоджуються звільнити його та вивести з керівництва. Навіть не образа Моріса в ту мить обпекла, а якийсь негаданий подив – як панічно ховали очі недавні побратими, зраджуючи його, як никали поглядами, не знаючи на чому спинитись, а найбільше боялися зустрітись з його очима: досі такого не траплялося йому в житті.

Моріс знав, що в його становищі навіть Москва не допоможе... Звідси відкажуть кремлівським зверхникам, що Чайдлс втратив із партією зв'язок. Він вже ніхто, цілковитий нуль для партії від того часу, нуль цілих і нуль у періоді, тож нічого тратити гроші пролетаріату на це непотрібне ніщо, використане й відпрацьоване: полинна гіркота осідала на душу Морі-

са, як осідає останній попіл на пожарищі, що сперш знявся було в повітря, покружляв там під подувом вітру, а як згасли останні жарини і вітер затих, спроквола спадає на землю.

Біда одиначкою рідко ходить. Моріса покидає дружина, в нього немає сім'ї, немає роботи, ні за що жити і чим оплачувати гуртожиток. Зате він має тепер гострий інфаркт. Всіма покинутий, може лежати хіба в гуртожитку, бо на квартиру забракне коштів, і дивитись, як пропливають у височині ген-ген байдужі й чванькуваті хмари. Щоправда, його не покинув рідний брат Джек. Він оплачує лікування Моріса, купує продукти, розраховується за гуртожиток. Але маючи власний невеличкий бізнес – торгівлю електротоварами і фарбами, брат не може сидіти весь час біля хворого.

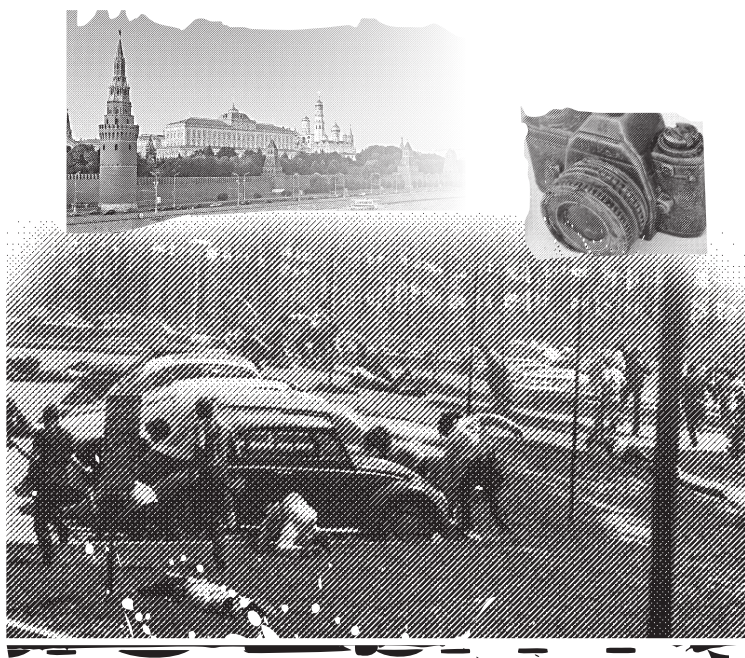
Джек якийсь час також був членом компартії США, але його, як і брата, «вичистили» ще в сорок сьомому – віник мів усіх підряд, вкотре залишаючи тільки своїх.

Здається, урядовці держави, хто в окулярах, а хто і без, розгледіли врешті московську загрозу. В Нью-Йорку й Чикаго утворюються підрозділи боротьби з комуністичним підпіллям. Почалися масові арешти, але Моріса вирішили не чіпати: чого там, він одною ногою вже став на краєчок могили і сам незадовго в інший світ переставиться. На Джека теж чимало писалось у досьє про антидержавну діяльність, але спецслужби міркували інакше, – позаяк із сорок сьомого він не задіяний в партійній діяльності, то може бути навіть опозиційно налаштований до колишніх уже партайгеносе.

Серпневого вечора п'ятдесят першого року двое агентів ФБР зупинили Джека, який прогулювався перед сном на вулиці. Джек зрозумів, що це кінець, –

за ним давно стежать і контора їхня має на нього ваговиті папки паперів. Там описано всі його анти-державні діла в компартії: на електричний стілець назбирати не зможуть, але каталажку не на один рік забезпечать. Спершу страх його на правець скував, що й кроку ступити зась, – страх незнайомої, але, безперечно, суворої кари, якою має засмакувати за свої юнацькі пориви і мрії, за те, аби уявне добро корені пустило на його землі; нехай він, заблукавши, як колись у дитинстві, коли сонце все видавалося з боку північного, нехай хибну обрав, тупикову стежину, наприкінці якої лунке провалля, де від одного погляду в далеке дно паморочиться нараз голова, але ж він нікого життя не позбавив і нікого не обікрав.

І від образи на долю йому аж піднудило в грудях...

У Річарда був задавнений зуб на Мирослава.

Надто не схожі їхні погляди на війну, що котилася барвистими в'єтнамськими джунглями, узбережжями рік, перекочувалася через хребти, нагір'я і плато та знову дужчала на рівнинах, які займали заледве чвертку цієї стражденної землі, війну, що, як із весняного дерева сік, точила неспинно кров людську, точила на суші й на морі, в повітрі та під землею, вона почалася бозна-коли та не вщухає досі, й не видно їй кінця-краю, як не прикладай долоню до брів та зірко і пильно вглядайся у далину. Тож нащо той Мирослав, приший-кобилі-хвіст до їхнього гурту хіпі, починає зводити наклепи на їхній антивоєнний мітинг в університеті, лякає поліцією та ще невідь-чим.

Війна вельми гірким боєм утрутилася в стосунки Річарда з нареченою: вони з Крісті вже навіть дату одруження на осінь обрали. Затято сперечалися, мало не до сварки, як весілля своє обговорювали. Обоє в цій справі були неабиякими фахівцями.

– Щасливою буде сім'я, – поважно, з виглядом бувалого знавця, мовила Крісті, – якщо справляти весілля 3, 5, 7 або 9 числа, а от якщо це станеться 13-го, то щастя і не виглядай.

– А я чував, – не менш переконано вирік Річард, – що вдалим буде шлюб, який укладено у другій половині дня. Тільки не варто цього робити в середу і п'ятницю.

Крісті бачила навіть свій весільний наряд: – Його обов'язково шити треба самій або самій купувати, а не брати чужого. Інакше можна життя прожити в боргах.

І ще пригадала з почутого від старшого жіноцтва: – Не можна показувати наряд до весілля на-

реченому, щоб не навернути в будинок дрібних пересварів. І вже зовсім зле, як весільне плаття хтось інший мірятиме, – то вже напевне чекай подружню зраду.

Чи не найбільше гірчило йому, що Крісті, маючи медсестринську освіту, пішла на війну добровольцем.

– У мене там брат загинув, – сказала одного вечора, опустивши голову, мов стидаючись чи завинивши в чомусь. – Тому тепер маю іти я.

Марні благання, вмовляння, переконування і навіть погрози.

Крісті пішла, полишивши йому лише спогади.

Ось вони мчать у парку на гірках, стрімкий вітер назустріч розвіває волосся Крісті, вона то очі кумедно мружить від мимовільного ляку, то розреготеться, заливається сміхом, як мала дитина, яку жартома лоскочуть, і тепер Річард не здатен спокійно слухати той щирий дитячий сміх, бо неминуче набігають на пам'ять картини його недавнього надкушеного щастя та нижуть душу на вогні розпеченим шилом...

І так само не зітреться, не зблякне й не вицвіте той перший їхній поцілунок, як вона, менша зростом, тягнулась на пальчиках угору хисткою тростиною і тремтіла уся; і він теж враз захмелів від близького дівочого тіла, те тремтіння хвилями невидимими на нього перебігало... То вже потім, як звиклися, міг він довжезними, наче весла, ручищами обхопити Крісті, але та якось хитро гвинтом виверталася:

– По весіллі народжу тобі дітлахів оберемок, для ручищ твоїх займійсько: на кожну по парі посадиш...

Інколи Річард був на межі, тиснув, м'яв і горнув її так до себе, аж в самого тіло пружинило. Ще й грозився:

– Я розбуджу в тобі жінку!

– Вірю, – відгрібалась і відкручувалася. – Тим паче з таким будильником...

Річард міг розмовляти з нею на будь-яку тему, навіть таку, де дівчина звично соромиться, він почувався так, що вони не півроку лише знайомі, а все життя, разом народилися, в школу ходили в той самий клас, всілякі витівки разом влаштовували і не розлучались ніколи.

Коли Річард отримав повістку на армійську службу, то в жаху велику не впав: а може, щастя всміхнеться ще раз і він десь недалеко від Крісті буде. Але щастя на усмішки цього разу не лаштувалося, невідь-чому відвернуло ображено писок. Доки Річард летів у В'єтнам, Крісті з того В'єтнаму додому вернулася – в труні... Та звістка якось дивно на ньому позначилася. Спершу прищами обсипало, наче дівку, що в дівках тих засиділася, бо заміж ніхто не взяв, став він нервовим, а ще лякливим, аж сам собі дивувався: досить комусь дверима хряпнути, як його пересмикувало, мов від струму, від несподіваного клаксона авто, траплялося, навіть як було неблизько, мимовільно від дороги відстрибував.

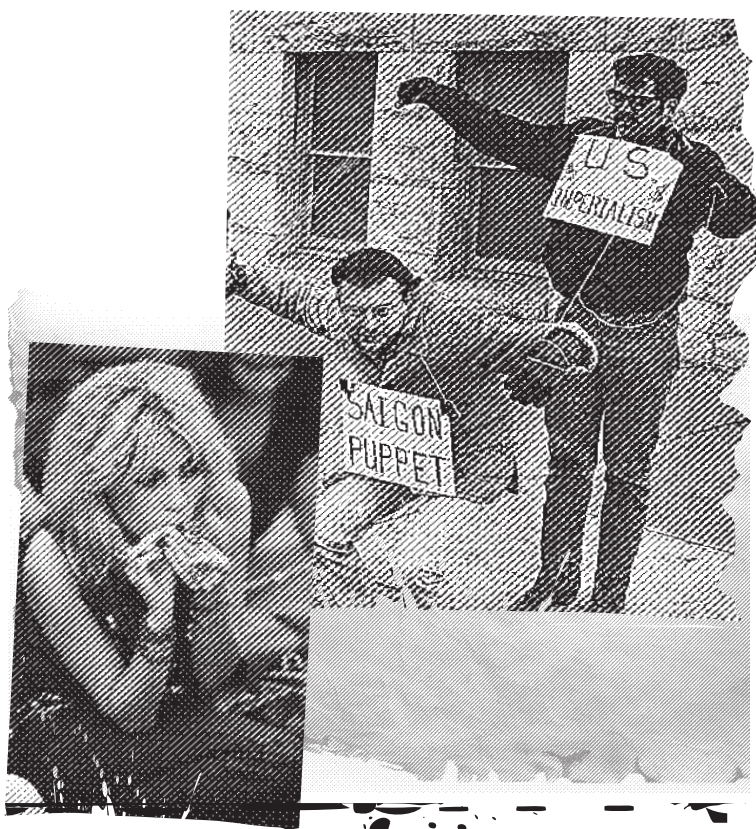
Відтоді тутешні джунглі стали для Річарда вже не зеленими, а чорнезними стали, і життя почорніло враз, чорним був увесь цей край та війна у ньому, командири його і всі, ким вони тут командували. Мирослав, якого звично для зручності Майклом іменували, не вояк, він писака вільний, проте з ними всіма заодно.

Тож чого він тепер поросячого носа свого пхає у його, Річардове життя, що Майклу тому до того, хто яку дівулю облапить та в спальний мішок потягне? З них багацько пишдять, як голодні миші, нишком і задрісно зирячи на той знаменитий мішок...

Річард по демобілізації знав жінок чималенько, веселух і меланхоліків, соромливих і безсоромних,

мовчазних і нестримно балакучих, знав їхні тіла, вони нерідко були прекрасні, от тільки душ, як у Крісті, все не щастило знайти... Він блукав поміж того жіноцтва, як нетямущий мандрівник в незнайомому лісі, і все не знаходив потрібну дорогу...

А щодо Майкла: за нахабство він ще пошкодує... Більше того, каятиметься гірко. Бо його давно пора взяти на мушку...

По сутичці Мирослава з Річардом Кнопка, як узвичаїлося небавом ім'я прибулої, несподівано кинула кривий погляд на Мирослава:

– А ти б причинив ворота, коли до тебе не п'ють...

«Отакої, – всміхнувся подумки він. – Заступився, подякували...»

Коли в руках у Річарда зловісно висвиснув арматурний прут, в ту ж мить на його плечах повисло двоє хіпі, а приятель Мирослава Том став поміж ворогами.

– Показилися, – буркнув Том. – І ти, Майкле, теж подаруночок нівроку.

– Я йому ще віддячу за «співця убивць», – пообіцяв Мирослав, сплюнувши, він потелепав у куток та присів на балку.

Звісно, як вихолонула трішки душа і в голову стали навертатися думки вже спокійніші, що не кружляли роздражненими осами, він насамперш вилаяв себе. Ік лихий матері цей халамидник був йому потрібен, як і та безтолкова Кнопка, що виголоднілими очима їсть хіпівське привілля. Мирослав дорікав собі, що повівся наче хлопчак: ти ба, ще один страж моралі знайшовся, та ще й у товаристві якому...

Але злість на Річарда він не здатен геть викинути, як сміття із заметеної хати. Що він торочить, цей шмаркач, про в'єтнамських убивць? В останні роки Мирослав частенько літав кореспондентом у В'єтнам, досі йому навіть новий, щойно куплений одяг пахнув листям ліан із джунглів. Він збирав матеріал до книжки про такі непрості роки на цій стражденній землі.

Тої січневої пори в місті Хюе Мирослав готувався зустріти свято Тет – Тет нгуен дан, в'єтнамський

Новий рік за тутешнім старовинним календарем, – певне, найзатишніше в'єтнамське свято. Мирослава цікавили ритуали цього люду, як пошановує він своїх предків. Ще начувся про смачні рисові пироги банг-тиинг, начинені бобами, оригінально приготовлену свинину, загорнуту в бананове листя і перев'язану гнучкими бамбуковими прутиками, та немало іншої екзотичної смакоти. Такою ж мірою наперед смакував, як описуватиме він у черговій кореспонденції мальовничу карнавальну ходу, ярмарки і фестивалі...

Та скуштувати тутешні делікатеси і потішитися фестивалями Мирославові не випало: напередодні свята раптово болячка вскочила в груди, стовпчик градусника прудко побіг угору – і він опинився у шпиталі.

Дві доби не міг заснути, пощастило на третю, та не надовго. Несподіваний гуркіт струсонув повітря, жалісно дзеленькнули шибки, а по тому вдалині застрекотало, заляскало і небавом все змішалось у суцільний гул. Заметушився, кидаючи нажахані погляди на вікна, медичний персонал.

То заляскали не дитячі саморобні хлопавки, якими звично свято Тет вітає тут дітвора, – то в ніч тридцять першого січня заляскали постріли і слідом заскреготали роздражненими сороками автоматні черги. Мирослав зиркнув на годинника: заледве стрілка перейшла через третю сорок... Він зрозумів, що попри звичай на свято Тет встановлювати перемир'я, цього разу червоний В'єтнам ним знехтував.

Гул бою не стих ні за день, ні за два, наближаються невблаганно, тривожні звістки змінювалися ще тривожнішими:

– Впала фортеця!

– Нападники зайняли будинок адміністрації провінції і вивісили на ньому свій прапор!

Четвертого дня в палату підселили немолодого вже чоловіка з перев'язаною закривавленими бинтами головою та очима зацькованого зайця, який не знає, куди краще бігти, коли попереду голосистий гук гончаків, а позаду хижі рушниці.

Чоловік довго мовчав, але як дізнався звідки Мирослав і хто, раптом заговорив швидко, чомусь озираючись та ковтаючи склади, немов боявся, що йому не дадуть виговоритися:

– Вони на півночі в себе біди неймовірної натворили... Їхні червоні «народні трибунали» вишкрібали останнє у замуляного і зашмуляного на рисових терасах в'єтнамця, що бачив частіше буйволячі очі, аніж очі дружини та діток...

Він, професор тутешнього університету, достоту обізнаний з «комітетами знищення зрадників» у комуністичній частині країни, знає наслідки гасел на кшталт: «Клас великих землевласників опору не припинить, доки його не знищать» або «Краще десять безвинно загиблих, ніж один ворог вцілілий»...

Професор, подумав Мирослав, має проблему з легенями – чи не на астму забагатів, бо говорив він тепер досить часто спиняючись і хапаючи повітря, мов плавець, що на хвильку випірнув і знов поспішає зануритись.

– За ці дні в нашому місті вони поклали вже тисячі... За списками, сексотами складеними, сперш понижили урядовців... А тоді в другу хвилю під корінь пішла професура й студентство, весь освічений люд – бо ж то він найперша загроза для цієї босоти.

Професор щиросердно зізнався, що не поранений зовсім, то просто його тут від біди ховають, аби не знайшла часом черга з АК-47, сумнозвісного автомата Калашникова.

...Весь вечір, який вечором ризиково назвати, бо темінь підсвічували раз по разу спалахи вибухів, професор, трішки шепелявлячи, оповідав, як ще в п'ятдесят дев'ятому році Москва ухвалила почати громадянську війну у В'єтнамі, як ставленики її, правителі у північній частині держави, порушили Женевські мирові домовленості: і не було, видавалось Мирославі, більшої гіркоти у світі, аніж та, що чулася в голосі цього немолодого чоловіка, гіркоти від трагедії, що відбувалася на його землі через чийсь вихнуті й задрісні на весь світ мізки.

А наприкінці своєї оповіді професор, мов засоромився чимось, нерішуче подав Мирославі товстого зошита в помаранчевій обкладці:

– Якщо станеться щось лихе зі мною... Ну... ви розумієте, – зам'явся було чоловік, – то писане тут слід оприлюднити. Це щоденник мого колеги, на жаль, покійного, в якому описано винищення московськими ставлениками близько трьох тисяч тутешньої інтелігенції. Точніше, задокументовано дві тисячі вісімсот десять... Нотоване навмисне англійською, аби стало янайшвидше доступним.

Хвильку помовчавши, додав:

– А кількох тисяч, зниклих безвісті, задокументувати не вдавалося. Подано тільки орієнтовні розрахунки. Бо вигубили тут понад сім тисяч невинних душ...

Мирослав пробіг тоді очима тільки кілька абзаців.

«У березні 1900 мирних жителів були госпіталізовані з військовими ранами, а 5800 осіб пропали без вісті. У дворі Вищої школи Джи Хої знайдено 170 тіл.

Ще поховання були в Tang Quang Tu Pagoda (67 жертв), Bai Dau (77), районі Cho Thong (приблизно 100), поблизу царських гробниць (201), Thien Nam

(приблизно 200) та Dong Gi (приблизно 100). Всього у поспішно виритих, погано прихованих могилах знайдено майже 1200 тіл. На половині з них були чіткі ознаки жорстоких вбивств: у мертвих зв'язані руки за спиною, ганчірками набиті роти, інколи тіла викривлені, але без ран (ознака поховання живими)...

Досвітком вуличний бій вкотився на подвір'я госпіталю, і от вже в'єтконівці біжать коридором, зривають халати з медперсоналу та, маскуючись, надягають собі; троє з автоматами заскочили в палату Мирослава.

– Документ! – зажадав один, певне, старший.

Другий же, зиркнувши на професора підозріло, вийняв записника і, майже не гортаючи, знайшов потрібне: різким порухом по тому зірвав з голови закривавлену пов'язку.

Щось гаркнув старший – і двоє інших вправно схопили під руки професора та повели. Вже крізь вікно побачив Мирослав, як смикнувся різко було професор, сілячись вирватися, смикнувся раз і вдруге, але заспокоїв його автоматний приклад, а врешті коротка черга: запливало обличчя вже справжньою кривавицею.

– Документ! – повторив до Мирослава той старший.

Мирослав знав напевне, що кореспондентське посвідчення, видане США, може бути зараз рівнозначне вироку.

Джек, коли його спинили фебеерівці, відганяючи крижаний страх, спершу мимоволі скривився, мов знову його взялася допікати задавлена згага. Але то була лише мить, бо вже у наступну змайнула несподівана, негадана і немислима ще недавно думка, яку, мов непрошену гостю, ще б учора і на поріг не пустив:

– Хлопці, де ж ви раніше були? За час, що навколо мене човгалися та підглядали у шпарину, я встиг народити і виховати сина...

Джек Чайдлс по кількох майже відвертих розмовах критись не став. Він згодився допомогати ФБР. Важче справу було посунути з Морісом.

– Я хвора людина, – відповів. – Де вже мені брати участь в комуністичному чи будь-якому іншому русі, коли в коридор не здужаю вийти. Але побалакати можна.

Агент ФБР Фрейман, який ходив до Моріса, не став говорити про підлість, з якою хворого копнули його партайгеносе: Моріс, немов колода, цілісінькі дні лежав у ліжку, інколи не здужаючи навіть підняти голову. Гість, очевидячки, з теорією марксівською знався добре, тож при дискусіях безпомилково забивав голи, мов у футболі досвідчений нападник розгубленому воротареві. То вже сам Моріс з гіркотою думав, – як ті вожді можуть віддано служити справі, якщо вони просто погані люди. Мимоволі спливало в пам'яті, як він, наївний дивак, за партійним завданням, аби економити кошти, роз'їжджав країною автостопом, як, приїжджаючи в невелике містечко, умудрявся вельми оригінально зберегти партійну копійку. Моріс удавав із себе жебрака і його арештовували за бродяжництво – фокус вдавався, тепер йому нічліг і тимчасовий харч був забезпечений. Розмову з агентом облегувало й те, що Моріс, як ніхто на американському континенті,

знав чимало про голод у совітській державі, про концтабори та гоніння євреїв – щоразу, їдучи в Союз, він туго пакував чемодан ліками для невинних страдників.

Агент ФБР не поспішав із пропозицією. Але коли за ним зачинялися двері, Моріс немов продовжував ще суперечку, зважував «за» і «проти» – й ті докази то в один бік переважували, то в інший, хилитались, як відра на коромислі, коли на далекій Київщині на ньому воду з ріки носили. До того ж Моріс через свою самотність багато читав, насамперш Тору, Коран і Біблію, але поруч лежали книги Томаса Манна, Джона Локка, Джеймса Медісона, Томаса Джефферсона, – були ті книги не просто порадиниками, а й найтерплячішими співбесідниками.

Врешті Моріс сказав фебеєрівському гостеві:

– Якби я здужав, то, може, й зміг би вам чимось корисним бути.

Гість, розуміючи складність і дороговизну лікування, зважився піти без попереднього погодження з начальством на особистий ризик:

– Я старатимуся вам допомогти.

– А як я поясню тим же комуністам, де раптом взяли в мене такі гроші на лікування? – засумнівався Моріс, який звик прораховувати, наче в шахах, на кілька ходів наперед.

Винахідливий Джек експромтом запропонував пікантну ідею:

– А я попрошу грошей у комуністів, колишніх знайомих... Жоден з них, звісно, не розженеться на благодійництво, але й жоден не зізнається іншим, що відмовив колезі в біді. Таким робом всі думатимуть, що комуністи справді скинулися на лікування. Окрім того, такий фінт дозволить відновити старі партійні зв'язки.

Новітні ліки та інтенсивні процедури робили своє діло, Моріс став відчувати, що тіло знову слухається

його і вже не треба щомоці затискувати зуби, аби підняти таку важку, мов налиту оловом, голову – лікарі казали, якщо він ставитиметься відповідально до процедур та ліків, то за півроку повернеться до нормального життя.

Моріс відчував, що й у душі в нього непомітно творилося щось дуже схоже на одужання. Сліпо вірячи в постулати партії, він довго не здатен був осилити неймовірне своє розчарування: вибудований роками світогляд, немов висотний будинок, підірваний потужною вибухівкою, в один момент осідав, валився, поверх розчавлював поверх – і врешті на місці будівлі високо вгору знімалися лише густі хмари пилюги та диму. А тут раптом йому верталася знову мета, якась ціль, заради якої він може жити.

Небавом брат влаштовував йому зустріч із партійним підпіллям. Поцікавившись для годиться здоров'ям, керівник підпільної гілки компартії Філіп Барт поділився зажураю:

– В партії закінчуються кошти. Ми ніде їх не візьмемо, окрім у росіян. Може б, ви відновили старі зв'язки?

Моріс не зразу відповідав, зробивши вигляд, що вагається, а врешті сказав:

– Спробую, наскільки здоров'я дозволить. А як зле почуватимуся й не могтиму, чи дозволено буде прилучити до справи Джека, брата мого?

В очах Філіпа Барта змигнув недобрый вогник, він так затис зуби, мовби колька раптова його низонула, та виказати невдоволення йому не хотілося. До Барта у свій час дійшло, що Джек обмовився якимось про партійну верхівку, а отже, й про нього:

– Ці хлопці поштучно купуються. З аукціону, по دلارів сто за штуку.

Як зажадав загрозово в'єтконгівець від Мирослава: «Документ!», він миттєво, потім сам собі подивувавшись, знайшовся: неспішним порухом вийняв акредитаційну карточку радянського представництва у Монреалі – три місяці з лишком тому він там побував на Всесвітній виставці й відвідував радянські прес-конференції.

Колючим, настороженим поглядом в'єтконгівець розглядав ту карточку, спершу чомусь догори літерами, потім перевернув – Мирослав зрозумів, що той не знає англійської та й взагалі чи вміє читати. Але раптом з обличчя вояки, коли забачив знайомі чотири літери «USSR», вмить злиняла пересторога і попливла широка, трохи силувана посмішка.

– Та-ва-ріш, – вимовив по складах не дуже звичне для тутешнього слово.

Карточка, яку зберігав Мирослав як сувенір, здається, врятувала його.

Він візьметься-таки за книгу, книгу щирі, наскільки вистачить в нього тої щирості й чесності найперш перед собою, напише про те, що сам у В'єтнамі бачив, а ще про сприйняття війни тут, на американській землі. За серпанком років, загадковим дещо серпанком з їхнім плином, де мерехтять, пливуть та розмиваються події і долі, інколи не все розгледіти можна, однак за будь-якої погоди не має права розмитися правда, олжу та облуду мусимо впізнати в лице, як би вони не перебирали собі хитро інші кольори чи найтонші, ледь помітні відтінки. То не дрібниця, що ляже на серце та запише пам'ять – особливо в юні, яка через десятиліття визначатиме долю своєї землі.

Кілька сотень таких як Кнопка чекали їх в аеропорту, коли Мирослав із групою американських солдатів вертався останнього разу з В'єтнаму. Довго-волосі парубки і дівчиська з вологими, наркотиками міченими очима кидали в них, немов каменюками:

– Ганьба!

– Убивці!

Розпалені, підігриваючи самих себе, молоді люди жбурляли образи в похмурих і похнюплених недавніх солдатів, що від куль не завжди пригинались, а зараз виходили з аеропорту з опущеними винуватими лицями. Молодики, що поклонялися, за їхніми словами, свободі, радості життя і любові до ближнього, світилися пекучою ненавистю до людей, що собою боронили ту ж саму свободу і заробили за те назавше болячки та чимало хто – протези рук, а хтось милиці, без яких покалічені вже не зможуть ходити.

Якесь дівчисько з копицею яскраво-фіолетового волосся, сприйнявши його теж за вояка, аж підстрибнуло й смачно плюнуло Мирославу в лице.

Він на мить оторопів, але не від образи – швидше від подиву задоволенням, виписаним на лиці дівчиська, від упевненості та переконаності, що вчинило воно справедливо й хоробро, і що він та всі інші, які з В'єтнаму вертаються, не варті іншого; розгубившись від несподіванки, замість носовика, Мирослав подитячому витерся рукавом...

Нічого, по хвилі спокійніше подумалося, нехай плюють сьогодні одурені лукавими балачками, однаково люди колись усе зрозуміють, зрозуміють – і монументи поставлять істинним оборонцям свободи. А ще, думалося, якби в Україні теж колись шана була землякам, яких совість покликала на війну з найбільшим ворогом людства та їхньої ж землі при тому числі. Вони цілковито незнані зараз і він має праці

своїї докласти, аби бодай через роки, через десятиліття дійшло значіння їхнього чину... А він про них по круппинці вістки ті збиратиме, доки житиме.

Може, той плювок в обличчя, думалося Мирославу, він заробив за свій перший похід з батальйоном, в якому служити випало також українцеві Петру Содолу. То вже весняна була пора, висхлою землею, яка дощу, певне, не пам'ятала, мали йти вони кілометрів вісім до найближчого адміністративного центру. Ще й не розвиднялось, а земля досі не відійшла від вчорашньої спеки, коли ж трішки підбилося сонце, то металеві каски на головах швидше нагадували розпечені пательні, повітря від жару немилосердного рідшало і забивало подих, тож Мирослав, як рибина, викинута сердитою і бездушною хвилею на берег, жадібно заковтував його судорожними ковтками; до всього допікала спрага, бо з піддороги закінчилася вода, а набрати знов її ніде... Мирослав міг би й не зазирати в блокнот за деталями про ту подорож, бо навіть через шмат чималенький часу його пересмикувало від однієї згадки. Зате втрапив він у батальйон, яким командував в'єтнамець капітан Фу – американські офіцери тоді ще не мали такого права, могли бути лише дорадниками.

Оповідатиме згодом Петро Содоль:

– Комбатом батальйону був Дай-уй (капітан) Фу, який колись служив у різних арміях, мабуть, щонайменше 20-25 років, а починав як рядовий вояк у час Другої світової. Говорилося, що він – учасник битви в Дієн-бієн-фу в 1954 році, багато разів поранений. Він був єдиним комбатом у 9-й дивізії в ранзі капітана. Всі інші комбати мали вже ранг майора або підполковника. Спілкуватися з ним було надзвичайно трудно, бо він уживав якусь сільську говірку.

А ще, думав Мирослав, є охочі просторікувати, що

демократію у В'єтнамі тужаться принести з Америки: такі капітани-в'єтнамці самі боронять від московських приспівників власну свободу...

– В очах усіх то була «ходяча легенда», – оповідав далі Петро Содоль, зосереджено дивлячись у далечінь, мов саме там зчинилася знову баталія, рвуть землю снарядами роздражненими вівчарками і повітря двигтять, гуде дзвоном глухим чавунним. – Завжди озброєний тільки пістолетом та палицею, капітан Фу особливо визначався інстинктом бойового командира та цілковитою відсутністю страху. В цьому я переконався, коли тимчасово заступав мого зверхника під час одної оперативної акції. Того дня завданням батальйону було знайти і ліквідувати відділ в'єтконгу. Протягом акції комбат Фу був у постійному русі, відвідуючи кожну сотню без ніякої охорони, – тільки два радисти і я. Десь після полудня ворога оточили і почалася густа стрілянина. Радисти і я залягли, бо по нас бив кулемет. Дивлюсь, а наш комбат спокійно ходить вздовж передової лінії, ніби то було на стрільниці чи парадній площі, й час од часу згинається до якогось вояка, вказуючи палицею, мабуть, куди треба стріляти. Раптом двоє чи троє наших вояків-в'єтнамців схопились і без наказу, з невідомих причин почали відступати. До них зразу підбіг комбат Фу і став палицею лупцювати куди попало та щось кричати. Вояки негайно повернулися на лінію. Ми мали того дня вбитих і поранених, але жодна куля комбата не зачепила...

Петрові Содолу не пощастило з іншим командиром... Він оповідатиме з гіркотою, яку несила здолати і через десятиліття:

– Того ранку, як звичайно, ми вирушили тактичним маршем по обох боках широкої дороги через ліс, заки дійшли до великої поляни. Командир со-

тні Нія з двома радистами йшли зразу за першою чотою. Коли чоло затрималося на краю поляни, то ціла колона пристала на місцях із забезпеченням в обидва боки. Видно було, як хтось спереду розглядав далековидом по краях поляни, а комсот через радіо пов'язався зі штабом батальйону. Коли він дійшов до краю поляни, то чоло вже доходило до середини її. Тільки тут я зорієнтувався, що дорога йде прямо серединою, а не зауважив, щоб ми посилали розвідку по краях для перевірки. Але тоді подумав, що, може, розвідка таки пішла, а я того не побачив. Або, може, комсот щось знає, а мені того не переказав. Він же командир, а я тільки дорадник. Крутяться в голові різні думки та питання, але не можу комсота запитати, бо він на ходу має якусь жваву розмову по радіо. Почуваюся щораз більш напруженим. У тому часі чоло сотні доходить до кінця поляни, а ми з комсотом десь посередині. Раптово з лівого боку, з краю лісу, зачав тарахкати кулемет – ми потрапили в класичну засідку. Майже зразу чути голоси поранених. Маємо вбитих. Комсот доручає третій чоті, яка ще в лісі за нами, вдарити ворога збоку. Він енергійно, мов вуж, плазує в траві між вояцтвом, даючи вказівки. Раптом один з радистів повідомляє, що командир поранений. До нього вже біжить санітар. Організуємо прикриття, збільшуємо вогонь в сторону ворога. Третя чота нарешті здійснює атаку в бік ворога, і ворожий кулемет затих. Після того – тільки поодинокі постріли. Наприкінці ворог тимчасово кудись відступив. Під час паузи в боях перевіряємо всіх ранених і вбитих. Санітар крутить головою: комсот Нія мертвий...

Той бій ще довго Содолю снівся, от тільки Нія, попри нестримне бажання, навіть у сні не лишився ні разу живим.

І двох тижнів не збігло, як із черговою поштою одержує Мирослав стос газет. Коли гортав їх за звичкою поспіхом, то раптом око спинилося на кореспонденції, в якій встиг запримітити знайомі прізвища: «Авантюрист капітан Фу, що воював ще у Французькому легіоні, тепер видає себе за поборника свободи у в'єтнамських джунглях – йому байдуже, за що і проти кого воювати, аби воювати. Такий само і командир сотні Нія та їм подібні...»

Мирославу видалося, що від того паперу чомусь тхне чимось відразливим. Прізвище автора йому нічого не говорило. Він кинувся розпитувати, хто тут бував останнім часом, та всі тільки плечима знизували:

– Був тут якийсь... Візитки не залишав, мовляв, журналіст незалежний.

...Після сутички з Річардом Мирослав довго не міг зішкребти з душі, витерти, змити, куди-небудь і як-небудь подіти образу: в'єтнамський убивця, співець убивць... Його не заспокоювала навіть думка, що це тупість подібних річардів, їхня вина, та й біда їхня так само. Десять із глибини часів Чингісхана виповзав туман, що тхнув сірководнем, він повільно і малопомітно огортав людські душі: все біле для них в мент тьмяніло, чорнішим сажі ставало, а все чорне нараз відбілювалося, в потворну вигадку виродилося правдиве, а жадібний до чужого наїзник бачився вже визволителем...

Мирослав конче має написати правдиву книжку про той оманливий злий туман. Саме тому й прийшов до цих дивакуватих молодих дівчат і хлопаків, аби на свої очі все побачити, як у В'єтнамі надивився було чимало. А про московських наїзників і одурених ними північно-в'єтнамців є зошит професора – й він повільно день за днем розбирається з тими дрібними рядками.

Раптом його кольнула легенька тривога, так, як може слабенький струм щемливо поколювати: він зазирнув у свій речовий мішок і поспіхом в ньому став копирсатись, але там на місці усе, аж до шкарпеток і зубної щітки.

Не було лиш професорового зошита.

Панічні його думки обірвав приятель Том:

– Десь Річарда лихо вхопило, чи не втрапляв на очі? Хотів словом з ним перекинутись, аби вже сьогодні ви обоє чудес не натворили.

Том невдовзі при звичаївся до новоприбулої та взяв за звичку дразнити Кнопку:

– Мала, я в тебе закохався з першого погляду.

Кине очима було вона знизу вгору:

– Є від того прекрасні ліки.

– Ну?!

– Подивитися ще раз.

Але як у спеку привозив для Кнопки її улюблене морозиво, то не відмовилася жодного разу.

Коли в залищанні Том деколи передавав куті меду, Кнопка собі піддражнювати бралася:

– Напевне любитимеш мене вже навіть як поси-
вию...

– О, так! Я ж досі любив, як волосся в тебе було червоним, зеленим, жовтим чи фіолетовим. А от ти за що мене будеш кохати?

– За твій вишуканий смак.

Том, звісно, прекрасно розумів, що Кнопка не цурається загравати з ним з якоїсь своєї потаємної причини, але те його цілковито влаштовувало. Бо кожен чоловічисько тут повинен мати подругу чи кілька подруг, тож він аж ніяк не волів білою вороною бути. Бо кому діло до його життя, до того, що всередку в його душі, він такий як усі й нічії уваги не привертає.

Річард по тому, як з Мирославом зчепився, не лащився більше до Кнопки, хіба, розминаючись, міг вщипнути нишком та знущально всміхнутися. Мирослава ж просто не помічав, мов сірого каменя при дорозі чи стільця в кімнаті не вельми потрібного, зате в Тома якось єхидну стрілу запустив:

– А що, з товаришевою морилкою любов закрутив?

– Любов – то, як помив kota, а він однаково до тебе прибіг, – відгиркнувся філософськи Том.

Але Річард, як ворушилася підозра в Тома, все ж не байдужим був до Кнопки, хоч те на показ не виставляв, десь заникував і замазував смішками-пересмішками.

Якось заманулося Томові віру хіпівську випробувати, а чи справді вони такі завзяті в справі миру на далекій в'єтнамській землі, тож бухнув у товаристві:

– Інколи видається, що тримають мене за лося... З того пива не буде дива, навіть як всі кеблі стопчемо.

– Облиш свою клавіатуру, – буркнув Річард. – Lokatori наші не вперше таке чували.

– А ти чимось заткни ті lokatori.

Поступово між Річардом і Томом пересвара густішала, зле поблимування вироджувалося в електричні іскри, що змигували і, видавалося, потріскували між ними, і вже не вельми вони урешті добирали слів:

– Ти б зачинив свого бункера та перестав гнати вату... А то каменяка прилетить у твій нерозумний бубен.

– Іди звідси, воруши батонами швиденько, доки..

На їхню веселу і приязну вельми балачку якраз Тутанхамон нагодився: він якийсь час і слова не мовив, тільки дивився по черзі то на одного, то на другого, мовби були то два факіри, і він все не міг визначитись, який з них вправніший.

– Ану замовкніть обоє, – вірік, наче судову ухвалу, яка апеляції не підлягає.

Обоє слухняно голови похилили, але Том чомусь не витримав:

– То я віру нашого гурту у спільну справу випробувати хотів... Бо, міркується, хитка ще вона.

– Замовкніть обоє, – притис фараон друге слово.

Але Тома вже стало заносити:

– Йому б першому варто зачинити ікало.

– Обох попросити мову з нашого гурту, – замріяно мовив Тутанхамон.

– Ну, це ще надвоє ворожка ворожила, – наїжачився раптом Том.

Фараон не зразу на слово знайшовся і лише по довгій мовчанці з образою відказав:

– Від кого, від кого, але від тебе, Томе, цього не чекав.

Товариство, що при розмові було, здається, подивувалося більше за Тутанхамона сміливістю Тома, несподіваною поступливістю та м'якістю фараона, звично неспівмірно різкішого: хіпі подивовано презиралися та мізкувати нишком, що між ними обома є якісь особливі стосунки, що навіть всесильний Тутанхамон остерігається та поводить себе надміру поступливо з Томом, що досі помітних заслуг перед ними не мав.

Моріс при цій звістці лиш іронічно всміхнувся.

Трішки тепліші, трішки лагідніші вітри повіяли над Штатами, тутешня компартія, що була поза законом, знову стала легальною. І Джекові всемілостиво пробачили одного дня його саркастичну репліку про тих, кого поштучно можна купити на аукціоні. Бо без коштів керівництво партії почувалося, як риба в жорстоку принуду, кошти могли дати лише росіяни, а без братів Чайдлсів тут мов без рук.

Смуга везіння на тому не обірвалася. Як зачинилися зі скрипом та брязкотом тюремні ворота за спиною очільника партії Денніса й він ковтнув знову п'янке повітря волі, то негайно призначив своїм заступником Моріса. А Москва не забарилася нового заступника у гості просити.

У Москві Моріс викроїв час і зазирнув у кілька продуктових магазинів: йому стало не по собі від їхнього бідацького вигляду, де на багатьох полицях довгими рядами вишикувалися лиш консервні банки морської капусти. Він вже раніше користувався перепусткою у буфет міжнародного цековського відділу: там до смаку ікра і лососина, осетрина і вишукані копченості, гонорові круги сиру голландського, невідь-що з багатьох країн світу; та перепустка відчиняла також двері закладу, де вибір ще більше вражав. Варто було тицьнути пальцем – і засмаковане абсолютно безплатно негайно пакувалось і доставлялося в його готельний номер. «Боже, як тут дурять народ», – мимоволі подумалося і жаско ставало від одної згадки про свої юнацькі ілюзії та мрії, коли його звали «червоним молочником».

У завідувача міжнародним відділом Бориса Пономарьова довго і скрупульозно, мов у пересічній бухгалтерії, обговорювали фінанси та мізки напружали,

як вони безпечно мають пливти в Штати. Морісу дуже не хотілося аж надто себе підставляти, та й на Джека має падати якнайменший ризик.

– Гадаю, крокодил не ловитиметься, якщо кошти через Канаду підуть, через лідера тамтешньої нашої партії Тима Бака.

– Маєте рацію, – згодився Пономарьов по хвилі роздумів. – Бо через наше посольство у Вашингтоні – варіант зовсім кепський.

Михайло Суслов обнімався з Морісом щиро, він таки не забув однокашника, що підгодовував його краденим зі шкільної їдальні харчем; водночас Моріс відчув у плесканні його по плечу й деяку зверхність. Аякже, серед тутешніх керманічів Михайло неабияка шишка, вже секретар ЦК...

За обідом із Сусловим вони таки посміялися над краденими котлетами, тепер той приязно пригощав друга молодості навіть тим, що традиційно не вживають євреї, хоч про дозволене і недозволене Михайло Андрійович був достеменно обізнаний; чемний Моріс не міг відмовлятись. Але як налив господар французького коньяку, то гість заперечливо крутнув головою:

– Вибач, Михайле. Вельми суворі в мене лікарі.

А коли згадки далекої молодості вичерпалися, Суслов, уважно на Моріса дивлячись, додав:

– Хочу потішити тебе. В наступному році фінансування вашої партії збільшимо майже втричі.

Коли на обличчі гостя господар побачив досить видиму втіху, то, мов на завершення, ще докинув:

– Ти з Москви подасися просто в Китай. Сподіваюся, там зможеш провести сповна нашу лінію.

Як заходив літак на посадку, роблячи розворот біля Пекіна, як попливли в ілюмінаторі контури будівель і звивисті нитки доріг, то в Моріса вперше з

хвилювання ті контури стали ще більш розмитими. Ніхто не позаздрить долі твоєї, подумалось: у Штатах діяти маєш як щирий патріот своєї країни, в Москві ти – старий більшовик, де скрупульозно виважуєш кожнісіньке слово, перш ніж вимовити його, а тепер ще й комуністом-китайцем записати можуть...

Ніхто у китайській верхівці не пам'ятав, щоб Мао стільки балакав з гостем: п'ять годин вони тет-а-тет розмовляли, тільки гарненька дівчина-перекладач сторожко кліпала довгими віями, боячись щось перекласти не так.

– Хрущов революцію зрадив, – не церемонився Мао, говорив неголосно, злегка повіки приплющуючи, від чого очі ставали ще більш розкосими. – Марно на Сталіна у Москві наклепали. А нашим партіям треба йти пліч-о-пліч тепер ще тісніше.

І вже зовсім несподіване трапилося на ширшому прийомі, коли один із партійних секретарів відвів Моріса вбік:

– Хочемо передати вашій партії гроші... Тільки того... у Москві не повинні знати.

Моріс в душі закипів, аж закортіло матюкнутися кріпко, бо це нескладне мистецтво зовсім недавно відновив, однак пересилив себе, лиш подумав зі злістю: «Я вам що – вантажне таксі?..»

Чавкала під ногами болотяка тропічна, гризла нахабна до неймовірності мошкара, що й мізерну шпарину знайде, аби під сорочку залізити, негадана куля чигала з засідки, – набачився різного Мирослав опісля кількох поїздок у джунглі. І все ж одні очі – то добре, а кілька, напевне, ліпше. Тож взявся збирати він публікації про в'єтнамські події, матеріали з газет, журналів чи книг: хай там не буде стрункої системи, але немов розсипані камінці різнобарвні у фресці, як зібрати сумлінно, то вималюють урешті цілісну і викінчену картину. Потребу цього відчув він ще більше по втраті щоденника професора із Хюе.

І першою в теку лягла публікація про одного з вояків, лейтенанта, незнаного досі широкому колу його земляків.

*THE UKRAINIAN WEEKLY, SATURDAY,
FEBRUARY 11, 1967
ЛЕЙТЕНАНТ КОРОПЕЙ НАГОРОДЖЕНИЙ
ЗА ВІДВАГУ У В'ЄТНАМСЬКІЙ ВІЙНІ*

М. Потакет, Род-Айленд, США. – Міссіс Ольга Коропей не могла і бажати кращого Різдвяного подарунка. Її син, лейтенант Олег Б. Коропей, повернувся неушкодженим із бойового відрядження у В'єтнам у складі Збройних Сил США. Він повернувся саме перед Новим Роком, який міг зустріти зі своїми щасливими батьками та найближчими друзями.

Поранений у бою, лейтенант Коропей був нагороджений за три різні досягнення: «за хоробрість та похвальні вчинки під час наземних операцій проти ворожих сил». Він отримав медаль «Брон-

зова Зірка» в липні 1966 року, «Пурпурне Серце» – в серпні та медаль «Бронзова Зірка з Першим пучком дубових листків» – у листопаді.

Лейтенант Коропей – син доктора Джозефа Коропея, ветеринара, та доктора Ольги Коропей, лікаря, які проживають тут.

Він закінчив Вест-Пойнт в 1965 році та був відправлений до Форту Бенінг, Джорджія, для подальшого навчання. Олег Коропей відправлений на Гаваї в листопаді 1965 року та у В'єтнам в січні наступного року. Саме там йому було присвоєно звання першого лейтенанта.

Подяка

У Подяці, яку він отримав разом з медаллю «Бронзова Зірка», зазначено:

«Завдяки своїм невтомним діям та професійним здібностям, він постійно досягав визначних результатів. Він швидко усвідомлював виникнення нових проблем, з якими стикався в результаті ситуації, яка постійно змінювалася, що було притаманне заходам з придушення повстань. Активне застосування його чималих знань суттєво посприяло загальним результатам дій Сполучених Штатів у В'єтнамі. Він був тим прикладом, що мотивував усіх, з ким спілкувався. Його відданість обов'язку та кропітка уважність до деталей є зразком найкращих традицій армії Сполучених Штатів і відображають його прекрасну репутацію, репутацію його підрозділу, 26-ї піхотної дивізії та збройних сил в цілому».

Описуючи його героїчні подвиги на полі бою, в Подяці також зазначено, що лейтенант Коропей, стікаючи кров'ю та страждаючи від нестерпного болю, полишив вантажівку, ризи-

куючи бути обстріляним, щоб допомогти завантажити для транспортування поранених та вбитих.

Повернення

Після одужання у військовому госпіталі в Японії лейтенант Коропей був направлений до штаб-квартири американських військ у В'єтнамі. Однак скоро, на його прохання, він знову повернувся на передові позиції. Потім уже в Сполучених Штатах лейтенанта Коропея направили у Форт Нокс, Кентуккі. Свого часу учасники Пласту, юнак та його сім'я були членами Українського Національного Союзу».

Коли сталася сутичка в Мирослава з Річардом через Кнопку, то Річардові очі аж зашкварчали: зовсім так, як тоді у джунглях В'єтнаму.

Того разу Мирославові порадили побувати в чоті новопризначеного команданта. На поляні, серед безкраїх джунглів, деś кілометрів за п'ятнадцять від поселення Джейн командант вишикував чоту.

– Мене звати Роман Купчинський, – знайомився з вояками. – Я з Нью-Йорка, закінчив старшинську школу і маю двадцять три роки. Тішу себе надією, що ми один одного швидко пізнаємо та будемо приятелями. Сьогодні ввечері разом із сержантом зробимо перевірку зброї. Хочу сказати, що тут, у джунглях, не потрібні формальності, тому не бажаю, аби хто з вас мені салютував. Інше маю на меті: щоб кожен вернувся додому живий і здоровий.

Чоту Купчинського перекидають на базу Фу Кат, а звідти конвой рушив до Еванс. Мирославові у житті не траплялося ще під таким дощем киснути, сухої нитки в одягу не знайти, ночували практично в болоті: навіть через місяці по тому не раз снилось оте відразливе чавкання розкислого ґрунту під нудний безпросвітний дощ, що, видавалося, ставав передмовою до нового всесвітнього потопу. Він довго не здатен був звикнути, що одяг весь липнув до тіла, від комірця до білизни, аж висипка наступала, яка немилосердно свербіла. А ще в багатосерійному трилері тропічної зливи, аби лиш настала бодай невелика перерва, не давала спокою напосідлива комашня, якої досі не бачив і назви не знав.

Тут і зазнайомився Мирослав із Річардом, що всю дорогу бурчав невдоволено собі під ніс, кляв В'єтнам і тих, хто його сюди на муку послав, проклинав пого-

ду і такі ж паскудні дороги, якими пересуватися треба вельми обачно, остерігаючись снайпера в засідці.

Далі їхали селами, щент поруйнованими, всюди діти, навіть зовсім малі, безперестанку ниють: «Цап, цап», себто просять і просять їсти.

Восьмого березня, пам'ятає добре Мирослав, біля села Май Чан їм наказали обороняти міст. Для вояків то було неабиякою радістю, бо тепер аж чотири дні матимуть відносного відпочинку, поголитися можна, написати листа додому; комусь музику заманеться послухати та звідомлення про війну почути. Прибігає сюди дівтора, просить харчу і цигарок... Увечері медик чоти оглядає ту дитлашню та лікує, вояки охоче її годують і, як є час, мийуть та бавлять. А вдячна дівтора натомість приносить теплу вечерю – незвичні такі страви, та після багатоденних консервів будь-що засмакує. Одному Річардові воно не до шмиги, бурчить невдоволено час від часу, однак наминає за обидві щокки.

Повелось гірше, коли вони мало не втрапили в цілковите оточення. Мирослав замилувався тихою ніччю, сезон дощів уже позаду й небо зірне мимоволі притягувало око – видавалося, зорі навіть крупніші, якісь ваговитіші та стигліші, аніж на такій далекій американській землі.

Раптом у тиші густій почувся регіт, дивний якийсь, наче силований, він наростав, бо все більше горлянок до нього прилучалося. І перше, що спало на думку Мирославу: невже то гурт вояків, користаючись тишею, зайвину випив і осторогу забув цілковито? Регіт тривав хіба хвилин п'ять, він не стихав ні на хвилику... А тоді раптово почався гарматний обстріл, фосфорний смолоскип освітив усе навкруги – і добре видно було, як в'єтконгівці, майже не пригинаючись, у наступ ідуть.

Такого Мирославі досі бачити не доводилося: в'єтконгівці, наче привиди, йшли вперед попри густий зустрічний вогонь, йшли на смерть, немов зачаровані ворожою злою, густо кулі сікли, сікли все підряд, з дерев і кущів вусібіч розлітались цурпалки, падали перші ряди в'єтконгівців, та їх заступали наступні...

Купчинський гукає у рацію: «Гелікоптерів сюди!» – і небавом вони заявилися над їхньою базою; ракети з них стовпами височенними рвонули землю з-під ніг в'єтконгівців – захлинається їхня атака.

В гелікоптери стали вантажити пораниених і полонених. А Купчинський спитав в'єтконгівця, що трішки англійською міг балакати: чого вони перед наступом так реготали?

– То напруження ми знімаємо. А ще ворогу нерви псуємо.

А як далі чота вже рушила, то трапився пам'ятний випадок із Річардом, що від Мирослава за крок ліворуч ішов. Раптом перед ними щось незрозуміле витворилося, таке, що хіба пиякові при білій гарячці може уздрітися чи наркоманові в маренні: метрів за два перед Мирославом раптом земля розступилася, кущ чималий сам по собі піднявся, а на місці куща з-під землі голова в'єтконгівця визирнула...

Мирослав від несподіванки спинився як вкопаний, а Річард з усього того, гнаний інстинктом правічним, за спину Мирославову з переляку плигнув та руками за плечі вчепився...

Всі мимоволі завмерли, як невідь-звідки узявшись, прийшла по Кнопку бабуса.

Бабця була гренадерського зросту, а в плечах – як бувалий борець, спершу вона обвела грізним зором приміщення, а тоді, зобачивши пропажу, рушила до неї: ступала важко, від кожного кроку, видавалося, стугоніла цементна підлога, а хіпі мимоволі розступались. Кнопка, як зачарована, не могла навіть зрушити з місця, тільки зиркала безвільно й приречено з-за чужої спини.

Підійшовши, бабуса цапнула мовчки за руку внучку і так само без жодного слова потягла жертву свою до дверей: та впиралася відчайдушно ногами, підлогою ковзала, доки бабця легко, мов граючись, підняла її однією рукою: тепер Кнопка могла ногами лиш дригати безпорадно.

Раптом внучка, землі діставши, підстрибнула мов на батуті й, вирвавши руку з чіпких лещат бабці, метнулася за двері.

Мирослав саме зібрався сідати в машину, як нажахано вилетіла Кнопка і мало не збила з ніг:

– Сховай мене десь! – зашипіла мов перегріта праска, на яку хлюпнули трішки води.

Мирослав тільки рота розкрити встиг, мов на небачене досі видиво.

Попри неабияку статуру, бабця заявила майже відразу в дверях:

– Де вона? – басовитим чоловічим голосом прогуділа, роззираючись довкола на прибудови та халабуди, закинуті як і сам облюбований хіпі склад. За мить, як бабця на порозі постала, Кнопка пірнути встигла в найближчі двері.

Мирослав міг хіба плечима знизати.

Бабця зиркнула було в салон авто, тоді в очі Мирославові зазирнула, наче саме там відгадка лежала пропажі:

– Ви не могли її не побачити. Гріх вам старих людей дурити...

– Та я, – заїкнувся було, брехати ж не звик, хоч брехня в мент один могла вилізти, але здати малу розбишаку чомусь теж не хотілося: з того усього сів за кермо.

– Ви повинні мені сказати, куди те дурне чкурнуло, – голос бабусі посуворішав і видавалося, що трішки ще – і бабця візьме вже його за комір.

– Нічого я не повинен... І вам нічого не винен, – те все Мирослава вже дратувало.

– Поважай старших, як сказано в Святому Письмі, – почала було бабуса, та він відвернувся демонстративно й безцеремонно й більше не слухав, доки бабуса не вернулась чомусь у склад.

Через хвилику визирнуло з халабуди обличчя, розмальоване помаранчевою і зеленою фарбою:

– Клюха, ти цвях!

Тоді з вправністю білки в два стрибки опинилась у машині.

– Сама ти цвях, – огризнувся було. – Мирославом звуть мене, можеш Гостем, як кличе Тутанхамон, або Майклом, як кличуть знайомі. Але куди тепер мені тебе подіти?

– Годину-другу давай на ріку... А там позбудешся мене, якщо така вже важка.

І вона блимнула на нього трішки лукаво, трішки з кокетством, але в кокетстві тому не було жодної фальші чи награності: ось я, користаючись правом молодості й жіночності, можу щигля легенько дати, зовсім не боляче, але навіть за те маєш пробачити... «Уміє ж те бабство, нівроку», – подум-

ки сам до себе буркнув Мирослав, але від погляду того йому чомусь аж щемно стало.

Вони довго на березі мовчки сиділи, дивлячись, як голубою, швидше навіть темно-синьою течією плывуть білі, неприродно білюсінькі на тому фоні пароплави, здалеку зовсім дрібні, мов іграшкові.

Врешті Мирослав не витримав:

– Дарма не послухалася бабусі.

Вперше в погляді Кнопки змайнула образа, така ж не награна, як недавнє кокетство, та образа мов випірнула десь із глибини душі...

– Бабуся на ніч завше Святе Письмо читає, мені теж торочить «возлюби», а сама з рідним братом за триста доларів спадку навік погризлась... І хоч межували їхні садиби, та двадцять літ одне до одного не ходили, – тільки як брат у домовині лежав, то вперше поріг переступила...

Білий пароплав навпроти, такий звідси мізерний, проте виявився напрочуд горластим, гудок його пройшовся по всій ріці й ще через берег перекотився і далі линув.

– Не хочу я світу такого, – впівголоса заговорила Кнопка. – Мені цей, світ дивакуватих хіпі, куди ближчий... Тут воля справжнісінька, я покохати зможу, кого схочу, не зазираючи в чекову книжку, тут жити можна не колись, десь у прийдешньому досить далекому, яке невідомо чи станеться, а чи ні, серед хіпі можна з душею спокійною бути: тут, вже і зараз... Бо там, – вона за спину головою кивнула, – замість тої душі безрозмірний шунок і нещасний люд його все ніяк не може напхати: ні харчем, ні долларом, ні ще чим марнославним. І мета тут велика: не воюйте, кохайтесь, бо ж кожне життя є квіткою...

Філософе ти мій самопальний, подумки усмінувся Мирослав, що ти ще тямиш в житті. Он хіпі

Генрі, іменований тепер Солідолом через професію механіка, теж охочий пофілософствувати. Тільки він як колишній моряк надивився на добрих півсвіту, не раз смаленим засмакував, у полоні в піратів встиг побувати і корейську війну пройти, – тож нехить його до зброї зрозуміла принаймні, коли та зброя чиєсь життя обриває. Бо інший хіпі, приятель Том, той ближчий якось Мирославо́ві, любив казати, що правда й добро без зуботичини в обороні ніяк не виживуть...

Нараз Мирославо́ві стало шкода цієї шмаркачки, напівпідлітка, напівдорослої. Може, крихта яка мізерна і ховається в тих сподіваннях наївних, хай та мета, до якої тягнуться, пнуться і шкрябаються ці малолітки, звичайнісіньким маревом обернеться згодом, нехай, але ціль підніматиме їх над пісним і прокислим буднем.

Йому так не хотілося розчаровувати та сумнівами її годувати, однак не міг стриматися:

– Раю на землі не буде... Схожу фразу написав колись Станіслав Єжи Леґ – спершу я гадав, що йому авторство має належати. Але ж то ще у Святому Письмі було сказано – і не насміхайся марно над бабусею за Письмо. Тут, серед хіпі, такі самі болячки, як і ген там у містах чи містечках.

– І так, і не так, – надула губи нараз. – Серед хіпі мені до шмиги... Тут волею пахне.

– Марихуаною, хотіла сказати?

– І байдуже всім – індіанським богам молюся чи християнським, буддистка я чи кришнаїтка.

– Ціна, яку за свободу платять, завше падає, як шириться ринок. Також Єжи Леґ.

– Нас недарма назвали дітьми квітів. Бо світ заіржавів.

– Кислотою й марихуаною його не відмити. У хіпі

своє болото. Тут трапляється все: від венеричних хвороб до підліткової вагітності.

– І ти туди ж, Ключа, – вона навмисне, мов дразнячись, кинула те для Мирослава нелюбе слово.

«Уродися і вдайся, – гмикнув подумки із серцем Мирослав, – не вдасися – скапарайся... Оце якось нещасному чоловічиську щастя таке шелесне у кашу».

Як метрів за два перед ними кущ чималий несподівано сам по собі піднявся, а на місці куща з-під землі голова в'єтконгівця білками очей зловісно зблинула, то Річард, заціпенівши на мить, як підпружинений, інстинктом предковичним кинутий, за спину Мирославу з переляку по-кошачому плигнув та руками за плечі схопився...

Сталося все за секунду якусь, бо вже в мить наступну кущ так само раптово на місце став, зникла під ним голова, а запізніла автоматна черга солдата іншого з їхньої чоти тільки з куща цурпалки збила.

Блідий Річард повільно переводив подих.

– Хлопці, хоч не розкажіть нікому... На сміх мене піднімуть, – вже й віддихався, та ще не міг навіть назвати те, що трапилося щойно.

– Пусте, – заспокоював Мирослав, який навіть не встиг усвідомити толком видива. – З несподіванки можна і в штани напудити.

Раптовий переляк його не взяв ще й тому, що Мирослав чував про тутешні тунелі, про перейняття в'єтнамцями досвіду підземної війни Української повстанської армії. Ще в університеті однокурсник якось похвалився книжкою:

– Глянь, напевне тебе зацікавить.

То була іспаномовна книжка Енріке Мартінеса Кодо «La Resistencia en Ucrania» («Рух опору в Україні»). Поверхове знання іспанської на заваді не стало, трішки з поміччю аргентинців, трішки зі словником, але за тиждень він книжку ковтнув. А як добрався до останніх сторінок, то шукати узявся інші роботи цього уродженця Буенос-Айреса, якого так зацікавила далека і незнана Україна з її дивовижною долею.

Мирослав довго шарудів сторінками в читальних залах та копірився в каталогах, але знайшов низку робіт Енріко Кодо, найперше «Партизанська війна в Україні», повстанцям нашим присвячену, що побачила світ у виданні коледжу командування та Генерального штабу армії США «Military Review». А далі незнаний світ українського опору відкривався Мирославу у монографії Енріко «Повстанці за залізною завісою», потім книжки ішли одна за одною, та найпильніше перечитував він видання «Los Crímenes de Múnich» («Злочини в Мюнхені. 1957—1959»). Там знайшов Мирослав неперебріхану і не викривлену оповідь про вбивство очільників національного руху Степана Бандери та Лева Ребета. Поступово подружившись з іспанською мовою, він познаходив чимало статей про український визвольний рух, видрукованих в різних країнах Латинської Америки у різні роки...

Мирослав, син офіцера з дивізії «Галичина», спрагло ковтав ті сторінки; йому, що й ногою на землю прабатьківську не судилося ступити, все близьким і важливим було... Бо не тільки перелопачував історію, навіть описи природи минати вважав за гріх. Йому снилися ті ліси, узгір'я й розлогі поля, а як пощастило купити касету із записами тамтешніх птахів, то тішився дитинно хіба з тиждень... Він вмикав касету і міг годинами слухати, як горихвістка чорна витягує своє дзвінке «фьюіть-тік-тік»; після коротких трелів інколи тріск, а інколи з флейтовими висвистами... Ось дрізд білобровий затягує уривчасте «тце-тек-тек», пісню починає дрібною треллю, закінчуючи скрипучим щебетанням. А кого, видавалося Мирославу, залишать спокійним зябликові дзвінки «пінь-пінь-пінь...», пісня прискорюється, переходить в мажорну трель, яка завершується дивовижним «фью-фью-ля-ля-ді-ді-ві-чіу».

...Вже тут, у В'єтнамі, йому оповідали, як удосконалювали тутешні вояки український досвід. На багато кілометрів було вирито кількарівневі тунелі із замаскованими виходами на поверхню, на один з яких ненароком натрапив і Мирослав із Річардом. А ще були бункери, підземні майстерні, склади і казарми, захищені хитромудро встановленими мінами. Заплутана сітка підземних ходів розходилася в різні боки від головного і будь-який бічний в разі небезпеки можна було перекрити, ходи ті задля економії часу й сил рили не вельми глибоко, але витримували вони на поверхні танк чи бронетранспортер. Дотепно влаштовані вентиляційні люки, що виходили на непримітний зогнилий пенёк чи мурашник, дозволяли підземному царству довгенько там жити й діяти.

– Ми спробували було вдаватися до помочі спеціально навчених собак, – оповідав Мирославові знайомий армійський кінолог, – але й тут в'єтнамці нас перехитрили. На входах до тих нір і тунелів вони стали класти нашу, американську трофейну форму: собаки, зачувши знайомий запах, пробігали мимо...

Мирослав давно забув би той кумедний випадок з Річардом, ще не таке на війні траплялося, мало що може втнути людина від несподіванки... Він би забув той випадок, якби не помітив зміни у ставленні Річарда до себе. Кілька разів, як зненацька з ним поглядом випадало зустрітися, в Річардових очах помічав якесь зло, якась ненависть в них таїлася. «Дурень, – лайнувся було Мирослав, – нащо зненависть отака тільки за те, що став я мимовільним свідком його малодушності».

«А може, то в нього просто погляд такий, колючим уроджений, а ти вигадуєш казна-що?» – висварив якось Мирослав сам себе.

Кнопка, склавши губи кумедно трубочкою, аж присвиснула:

– Заявився...

На порозі колишнього складу, а тепер цілковитих володінь хіпі, стояв молодий чоловік і обводив поглядом, сповненим нудьги нездоланної, тутешніх строкатих мешканців. А як натрапив, наче спіткнувшись, погляд той на Кнопку, то ляк миттєвий в ньому змайнув.

– Бойфренд мій врешті подругу згадав, – пояснила Мирославові Кнопка, мов виправдовувалась.

Прибулий ледь помітним кивком привітався з Мирославом і взяв Кнопку за руку:

– Підемо звідси... Тут птеродактилі водяться.

Вона висмикнула спішно руку, мов з полум'я.

– Ти думала – тут нове. Насправді юрський та крейдяний періоди, – тим самим голосом дистильованої нудьги додав молодий чоловік.

– У мене згага від тебе, училко, – зітхнула натовлено Кнопка, повернувшись до Мирослава обличчям. – Він біологію викладає бєльбасам юним.

«Нічого собі пара, – затис зуби Мирослав, щоб не засвітити мимовільну усмішку. – Здається, вдвох вони не знутьгуються... Коли почуття вихолонули, то їх треба чи розігріти, чи викинути – це не той продукт, що зберігається в прохолодному місці».

– Чого ти сюди прийшов? – раптом суворим слідчим, мов на допиті, поспитала Кнопка. – Тебе хіба хтось просив?

– Умгу... Нещастя моє попросило.

Кнопка ще щось хотіла сказати, незграбно рукою змахнувши, і розсипала ненароком фундукові горішки, якими щойно її пригощав Мирослав.

– Ану збирай! – наказала молодому чоловікові грізно, надуваючи маленькі припухлі губи.

– Покірно корюся, – спробував пожартувати той, але жарт видався дещо неоковирним, натягнутим, з присмаком гіркоти, а по тому взявся бойфренд поспіхом рачкувати за фундуковими втікачами. Дивом якимось те поважне заняття немов заспокоїло чоловіка; ну і нехай, одним приниженням більше чи менше, проте його почуття від того не змаліє й на крихту мізерну, хай буде то платою за один лише доторк до неї, за одне лише слово, хай і криве здебільшого: навіть тим він потішиться, як потіхою стало бути разом, у той самий час існувати, повітрям тим самим дихати. Ні, образи й приниження йому аж ніяк не ятримуть душу, не болем, не раною озвуться вони, а винагородою, якщо тільки оте на душі не підробка, не вдавана фальш, якщо тільки ім'я її вимовлятимеш наче молитву: і чим більше під ноги тебе топтатимуть, у пил придорожній чи тягуче багно, тим світлішим твоє почуття ставатиме...

Але й фундукових горішків видалось Кнопці замало, бо й далі заманулося розпикати:

– А може, непростеним ти прийшов з почуття до мене?

– Саме так, саме так, – кивав, усе ще рачкуючи.

У Кнопки по тому аж очі хитрувато звузилися:

– То справді ти мене так міцно кохаєш?

– Звісно, – навіть не підвів голови.

– Якщо так, то підійти до мікрофона і двічі прокукурікай.

Мирослав упіймав себе на думці, що видиво це неприємне, приниження та знущання прилюдне дають йому чомусь неприродну втіху: якого дідька, висварив себе, нащо вони йому обоє, два пришелепки, яких дотепний випадок, експериментуючи напевне, доку-

пи звів; хай собі той бойфренд з гумовим хребтом на півзігнутих до мікрофона чалапає, якщо не має чоловічої гідності; ні, він повинен, подумалося, тут же поставити на місце цю чванькувату та вередливу пташку, з доброго горобця завбільшки; йому вірилося, що зараз цей молодий чоловік саме так має вчинити.

Однак, на Мирославів подив, чоловік випростався і податись намірився до сцени, де довговолосий музикант мало не вершиком на гітарі дива витворяв, та Кнопка вчасно за рукав його притримала.

– Господи, де ти вирвався на мою голову, – простогнала вона, і до Мирослава: – Та вже більшого дивака годі у всьому штаті шукати... А найгірше дратує, що не відсварюється: скажеш на біле «зелене» – і він головою хитатиме: «зелене, зелене». Жучків-шкідничків на квітковій клумбі наловить, але жодного не розтопче чи у воді потопить, ні, занесе геть за поселення й викине – як же інакше, скаже, то теж істота жива... А мови в нього тільки про ту біологію, вельми про зачудування звичайнісінькою клітиною під мікроскопом...

– А чого ж, – чоловік обтрушував одяг, позбиравши горішки. – В тій цяточці-клітинці є своя «столиця», є «заводи», де сонячний промінь з поміччю хлорофілу творить таїнство фотосинтезу, є своя «поліція» і навіть «митниця». То ще одне диво Всевишнього.

«Цікавий ти фрукт, чоловіче добрий, – подумалося Мирославі. – От тільки штани в тебе, мабуть, на підтяжках, а не на ремені. А ремінцем добрячим цю даму варто би погодувати...»

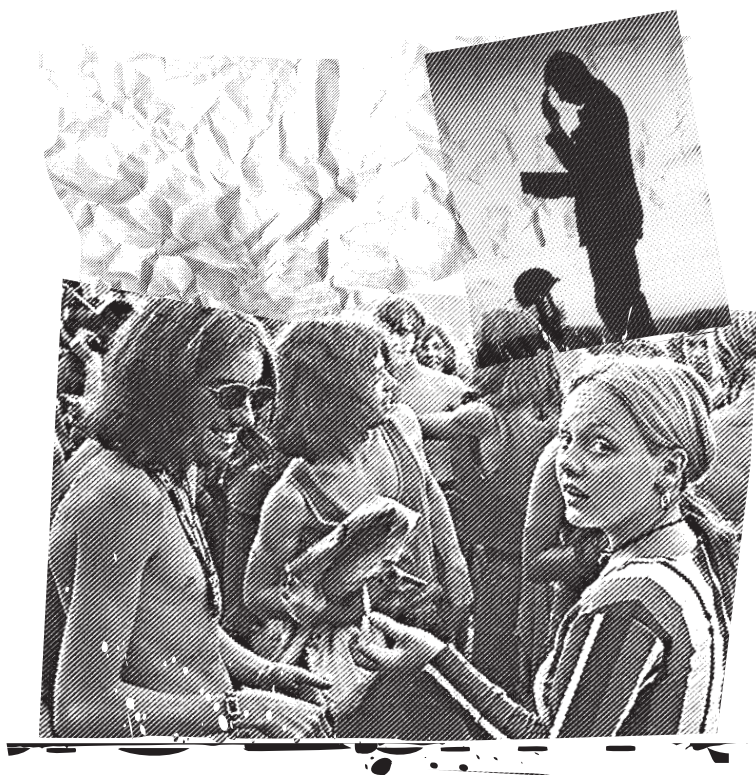
– Хотів я тобі також сказати про в'єтнамську біду, – обличчя чоловіка застигло нараз, мов його скував мороз. – То ще надвоє ворожка ворожила, чия правда там, а в кого за суфлера лукавий служить...

Першу заповідь тепер переінакшили: надури ближнього...

– То вже не твого розуму клопіт, – раптом відрізала Кнопка, наче помахом добре вигостреного ножа.

– І ще, – чоловік опустил нараз очі. – Якщо хтось тут тобі до вподоби буде, то повір, впоперек дороги твоєї лежачим поліцейським не стану.

«Чи він розумний, чи дах в нього поїхав? – покоробило Мирослава. – Бракує тільки, щоб сам для неї коханця шукати став...»

Моріс почувався того ранку не вельми хвацько, тож не поспішав брати телефонну трубку. Але телефон дзеленчав довго, настирно й занудно, врешті господар квартири не витримав.

Телефонував Гес Холл. Як почала вельми кріпко наслідати хвороба на Денніса, як раніше з Фостером було, то лідерство в партії до Холла вже переходило.

– Є розмова, – коротко мовила трубка. – Запрошую на ділову зустріч.

І Гес Холл назвав ресторан, що вважався аж ніяк не з дешевих.

Спершу в Моріса очі мимоволі квадратними стали: на ділову зустріч Холл не забув прихопити всеньку свою сім'ю... Хоча те не було новизною для Чайдлса, бо, за його спостереженнями, скупий та жадібний Холл після тюрми став ще пожадливішим.

Подивовані нахабством і безцеремонністю Кремля, американські владці врешті змушені були ухвалити відомий «Акт Сміта». За ним в різні роки за протидержавну діяльність було притягнуто до суду близько півтори сотні керівників компартії різних рангів. На лаві підсудних не вельми затишно почувалися Юджин Денніс, Джон Гейтс, Генрі Вінстон та ще чималенько лідерів; серед них, зрозуміло, значився і Гес Холл – за час суду він помітно зблід і схуд, бо процес тривав дев'ять місяців. Десяток обвинувачених отримали по п'ять років ув'язнення та чималенький штраф. На одного лиш Фостера судді рукою махнули, він, мовляв, і без них отримає небавом довічну темінь на кладовищі.

Може, більш пожадливим, гадав Моріс, став Гес Холл через те, що поки він був у в'язниці, жодна партійна душа не допомогла дружині й дітям, не поцікавила-

ся бодай їхнім життям: тож тепер, як засвітилася змога, вирішив він не обділяти сім'ю нічим і за будь-яких сприятливих обставин.

Доки обідали, доки офіціанти підносили страви досить дорогого замовлення, вони обговорили все, що набігло, а найперш фінанси для партії. Доларовий дощ із Москви не вгавав, мало того, він густішав. Найбільшим клопотом Моріса нині, відколи отримував чергову партію коштів і за нею безшумно зачинявся банківський сейф, було влаштувати насамперш перерахунок грошей. Агенти ФБР, дбайливо шелешаючи пальчиками, ретельно двічі перераховували та записували номери кожної банкноти – так їм вдавалося висліджувати стежки і доріжки московських грошей.

Правда, інколи, наче сніг у косовицю, траплялися тут негадані пригоди. Валюту, крім інших контор, належить пильно пасти Федеральному резервному банкові. І от той банк з превеликим для себе подивом раптом виявив, що чималенько п'ятдесятидоларових купюр чомусь перед Америкою побували на Кубі. Стривожений Резервний просить розгадати загадку... ФБР. А там мали щось невідкладно чинити, бо той Федеральний, чого доброго, докопається ще до істини, вийде на втоптані радянські сліди. Скандал вибухне з того неабиякий – американських комуністів годують совіти! – і вже неминуче спливе на поверхню найсекретніша в історії операція з братами Чайдлсами.

Тоді вигадливий фебеєрівець запрошує на обід знаного банкіра і серед іншого, як розслабилися та розчервонілися обоє, питає:

– А чи не можна здавати у ваш банк крупні суми, а згодом назад їх брати, тільки вже іншими купюрами?

– То не питання, – знизав плечима банкір.

– А банківський сейф на вигадане ім'я теж можливо?

– Та зробимо... Тільки, якби не знав з якої контори просять, то гадав би, що балакаю з главарем мафіозі.

...Тим часом, коли в Холла вичерпалися за обідом до Моріса запитання, то зазирнули ще гуртом у магазин одягу. Холл вибрав собі непоганий костюм, навіть дружина, обійшовши навколо чоловіка, поважну ухвалу винесла:

– Личить.

Коли ж продавець запитально зиркнув на гостей про оплату, шеф діловито кивнув на Чайдлса:

– Йому платити.

А Джекові схожих клопотів діставалося, певне, навіть більше. То у вихідний, в час відпочинку, жінці Холла раптом забракне грошей, то закупити одяг і взуття дітлахам раптом потрібно, а ще за продукти невідкладно платити...

Спершу кошти з Москви, наче ріка доволі розлогою долиною, пливли кількома рукавами, допоки від керівництва компартії в Кремль не пішов категоричний лист: надалі саме Моріс Чайдлс має повноваження представляти компартію США в стосунках із Москвою й Пекіном.

Мирослав ще раз догори дригом перевернув усе в речовому мішку, але зошита не було: його аж піднудило.

– Лихі руки похазяйнували, – докинув, стримуючи розпач, приятелеві Томові.

– Ти ба, – відізався Том швидше із ввічливості, бо когось очима шукав серед хіпі. Вся ватага кучкувалася коло сцени, на яку вже піднявся їхній головний, вождь Тутанхамон.

Мирослав не міг сповна до тями прийти, тож балачка Тутанхамона доходила п'яте через десяте. А той, набравши гордовитої постави, рясно розмальований світловідбивною фарбою, тулив мікрофона надто близько до губ, швидше дихав у нього: від того динаміки ображено шипіли.

– Любі мої мени енд гьорли! Ми напередодні доброї справи. Ми скипаємо у похід до університету, де знайдемо нових френдів, а вони ще новіших! Ми станемо спільно проти війни у В'єтнамі. Чи згода?

У відповідь, легені щомоці розширюючи, аж клітку грудну розпирало, десятки й десятки ротів гучно видихнули:

– Йє-єз!

Мирослав, попри гіркоту на душі, став з цікавістю розглядати, як ставляться до слів свого вождя ці великі діти, хоч деякі мами вже тримають за руку своїх кількарічних діток, як ставляться до напівгри цієї, до напівжиття свого, як в екстазі, аж хрипнучи, гукають гуртом згідливе «Та-ак!» У поношених, порваних переважно навмисне джинсах, з яскравими на одязі багатьма латками, пришитими свідомо недбало, прикрашені саморобними, плетеними з ниток, бісеру або шкіри браслетами, чоловіки з чималими кульчи-

ками-вкрутками у вухах, зі строкатими хустинками на шиї, з перекинутими через плече досить місткими сумками на довгому ремінцеві, нерідко із сонцезахисними окулярами з кольоровим склом – усі вони Мирославі нагадували справді дітей, що вирости, але відчайдушно все ще не хочуть розлучатися з дитинством, і тепер цю гру, підсилену досі не забороненим тут крутим наркотичним ЛСД, іменованим кислотою, чи навіть законом не дозволеною марихуаною, цю гру вони воліють охоче звати справжнім життям.

А Тутанхамон з такою самою величавою поставою далі вів:

– Наш бег за спиною не шмотками буде наповнений, туди покладемо велику ідею, покладемо радість необмеженого життя і велику любов... Наші айзи, підсилені кислотою, побачать глючну зелень та молочні ріки з шоколадними берегами. А всі кантри, зрештою, піпл увесь буде у відпаді. Ми станем так само славетні, як наші френди у великого Кена Кізі! Чи готові в похід?

І знову натужне, видобуте з натягнутих туго легень:

– Йє-єз!

Мирослав, дослухаючись одним вухом до мовленого віагом, попри злі думки і марні здогади, хто міг і навіщо забрати професорового зошита, попри цей мозоль, що нити не переставав, раптом відчув тривогу: що цей Тутанхамон балакає? Мирослав два дні тому здавав у редакцію черговий матеріал і чув, що мітинг в університеті, на який збираються хіпі, справді владою заборонений і та влада церемонитися не має наміру. В університет прибуває підрозділ національної гвардії з приписом розігнати в разі потреби і студентів, і хіпі. В тій катавасії хтозна що трапитися

може і пан Тутанхамон, попри довіру до нього цієї задержуватої юні, може підставити її під біду.

Як розбрелось строкате братство, Мирослав підійшов до ватага.

– Тутанхамоне, в університеті досі гвардійці. А менти ще раніше злетілися.

– Ключа, не пудри собі й мені мізки. Гасилово там не буде, гвинтити також не стануть.

Ключою звали тих, хто співчував хіпі, але сам ним ще не став. Мирослав не ображався, але «гасилово», себто бійка, вельми ймовірна і «гвинтити», тобто арештовувати, напевне будуть.

У Тутанхамона переконаність виписана була на лиці великими каліграфічними літерами:

– То наш ворк, наша робота – мир у В'єтнамі. І не пхайся з перебільшеними гонками. Сходи ліпше у дабл.

Даблом у хіпі туалет називали. Тутанхамон різко повернувся і з достоїнством та поставою справжнього фараона пішов геть.

Що за час, Господи, вдався, – аж приплющив очі Мирослав, він втратив записи, ціну яким тільки сам може скласти, на доважок безумна затія з походом, який, із розмов у його редакції, майже напевне скінчиться поламаними кістками цих диваків із телячим розсудком.

Мирослав ще спішно гортав думки, аби бодай услід дати здачі Тутанхамону за хамовите «сходи у дабл», як біля дверей якийсь рух почався: кілька чоловіків вносили безрушного хіпі, якого всі за цибаті ноги звали Циркулем.

– Що таке? – скоромовкою запитав.

Передній хіпі, що тримав непритомного попідруки, тільки плечима знизав, відізався інший:

– Знайшли кроків за тридцять від складу.

Мирослав устиг ще побачити, як збоку на шиї із рани, кульової ймовірно, в такт поруху серця збуль-кувала, сходила кров – і разом із нею, в ритм пульсування, за краплиною краплина, збігало життя.

Крім усього, Циркуль був затятим спортсменом, спортивна ходьба – його улюблениця; він рідко коли уранці та ввечері обділяв її увагою, бодай півгодинною. Інколи йому, як при доброму настрої, складав компанію і Мирослав. Сьогодні, як Циркуль зібравсь на прогулянку, Мирослав ще докинув:

– Дощ моросить, візьми мою курточку.

Ту куртку ще першого дня подарував Мирославо-ві Тутанхамон – на спині світловідбивною фарбою був виведений великий Хрест миру, знак пацифік, знак антивоєнного руху. Як зняли її з безживного Циркуля, той знак із яскраво-жовтого вже був яскраво-червоним і такою ж робила цементну долівку з куртки ще тепла кров.

Нескладно здогадатися, промайнула крижана думка у Мирослава, в кого насправді поцілити мала ця куля... От тільки, хто брав на мушку його, хто на курок натис?..

Потрішки Мирославові записи ставали багатшими, були тут публікації про різні події і про вояків несхожих доль. А серед інших часто втрапляв на матеріали про майора Мирона Дідурика, з яким так і не судилося йому зустрітись.

BY JOSEPH L. GALLOWAY, CONTRIBUTOR
US NEWS & WORLD REPORT

американський новинний журнал, Вашингтон

Скраю, на критичному лівому фланзі, рота Едварда Чарлі зазнала менше втрат, але поле перед ним було завалене тілами північно-в'єтнамських солдатів. Підрозділ «Дельта» приєднався до ослабленої лінії їхніх поріділих рядів, і підкріплення, якого просив Мур, – 120 вояків підрозділу «Браво» та другий батальйон сьомого кавалерійського підрозділу на чолі з капітаном Мироном Дідуриком – почали прибувати невдовзі після 17-ї години. Сержант Джон Сетелін, двадцятиоднорічний уродженець Вірджинії, був з ними: «Коли вертоліт почав різко знижуватись, я мигцем побачив людей в хакі й подумав, що ми, напевне, справді у безвихідній ситуації, якщо залучаємо хлопців, не даючи їм навіть часу переодягнутися в їхню бойову уніформу. Далі я усвідомив, що їхні рушниці були направлені на нас – це був ворог. Коли ми зіскочили, люди відкрили по нас вогонь: «стрільці» були на деревах».

Тепер Мур наказав розвідувальному загону, своєму останньому резерву, контратакувати сектори підрозділів «Чарлі» та «Дельта», і він також викликав вертольоти, на яких було підкріплення з підрозділу «Альфа» (другий батальйон). Тоді він

відтягнув Дідурика та один із його взводів назад у резерв у стані бойової готовності для підкріплення будь-якого сектора лінії, яка зазнаватиме втрат.

Зразу після 9 години ранку, з прибуттям підкріплення підрозділу «Альфа», Мур перерозподілив людей Дідурика до розбитої лінії тих, хто залишився від підрозділу «Чарлі». Сержант Сетелін пам'ятає, як повзком він пересувався вздовж тієї лінії, знаходячи окоп за окопом, повні мертвих тіл. До 10-ї години ворожу атаку відбито. Едвардз та його люди втрималися.

Відбиття ворога

День 3: В 4:22 приблизно 300 солдатів північно-в'єтнамської армії атакували сектор капітана Мирона Дідурика з південного сходу. Двадцяти-семирічний Дідурик, українець за походженням, який емігрував до Сполучених Штатів у віці 12 років, за словами Мура, «був найкращим командиром бойового підрозділу з усіх, які я коли-небудь знав у Кореї, включаючи мене самого».

Дідурик підготувався до можливої нічної атаки. Його люди глибоко окопалися по двоє в окопі. Окоп був розташований так, щоб забезпечити взаємну підтримку. До настання ночі Дідурик та його корегувальник артилерійського вогню лейтенант Вільям Лунд розмістили свої артилерійські розрахунки з метою, аби 105-міліметрові гаубиці в зонах посадки Фалькон та Коламбус могли миттєво відкрити вогонь. Тепер, після спалаху сигнального парашута, випущеного з вантажного літака С-123, який був над ними, люди Дідурика відкрили активний вогонь зі стрілецької зброї та кулеметів по нападаючих північно-в'єтнамських солдатах, в той час як Дідурик та

Лунд спрямували артилерійський вогонь по всій лінії удару, північно-в'єтнаміці були зломлені та відступили.

О 9:55 Мур віддав наказ дев'яти підрозділам, що були на передовій лінії, просунутися вперед на 500 ярдів. На перших п'ятдесяти ярдах люди Дідурика опинилися під сильним вогнем. Мур відтягнув їх назад і викликав вогонь артилерії та бомбардування, в результаті чого загинуло ще 27 ворогів. Решта 2-го батальйону 7-го кавалерійського підрозділу під командуванням підполковника Роберта МакДейда почали прибувати з зони висадки десанту «Віктор» у зону «X-Ray». Спеціаліст Джек Сміт, який зараз є кореспондентом ABC-TV, пізніше написав: «Перший батальйон вів бій безперервно протягом трьох чи чотирьох днів. Я ніколи не бачив такого брудного війська. Виглядало так, що всі вони були у стані шоку. Вони майже не розмовляли, просто дивилися навколо метушливими знервованими очима. Завжди, коли я чув, що наближається обстріл, я пригинався, але вони й далі стояли. Там було, напевно, 1000 тіл ворогів, які стали розкладатися, починаючи з відстані 20 футів від нас, навколо величезного кола».

Під вечір підрозділ Дідурика «Браво», який залишив зону висадки «X-Ray» з людьми Мура, був відведений із Плейка та відправлений вертольотом до Олбані. Зухвалі ветерани зони висадки «X-Ray» взяли під контроль периметр навколо галявини та показали справжню мужність. Інший підрозділ 1-го батальйону 5-ї кавалерійської бригади відправився маршем із зони висадки «Коламбус» до кінця колони МакДейда, яка простягалася на півмилі.

Йому не щастило з приземленням, від удару пам'ятався лиш зеленкуватий спалах в очах, мов від електрозварки в сиру погоду, коли ж притомність настала, то біль у боці й коліні скував усе тіло правцем.

Пілот Петро Терлиця після невдалого катапультивання в горах спам'ятався вже у незнайомій кімнатці із заґратованим вікном, де на цементній підлозі стачить місця лягти лиш одній людині. Він дихав з натугою, бо переломи скували груди невмолимими обручами, дихав, судорожно схлипуючи від браку повітря у цій клітці з бетону.

Невисокий худий чоловік, кореєць або китаєць, судячи з очей своєрідного прорізу, повільно говорив ламаною англійською і тицяв збитому в нещасливому повітряному бою пілоту папір:

– Підпиши подяку комуністам за турботу про військовополонених.

Петро ще не знав, яка змилюється тут турбота, він здужав тільки дивитися відстороненим поглядом на чоловіка, мов силувався упізнати – і те йому все не вдавалось.

Сизого досвітку, а точніше о четвертій годині, двадцять п'ятого червня п'ятдесятого року сто тридцять п'ять тисяч солдатів червоної Кореї, навчених радянськими радниками, напали на Південну Корею. А ще визнаний раніше обома сторонами кордон перейшли сто п'ятдесят танків Т-34, бронетехніка, піднялися в повітря понад сто сімдесят радянських бойових літаків. Тим добром управляв недавній капітан Червоної армії Кім Сон Чжу, що назвався тепер Кім Ір Сенон. Зупинити агресора постали війська ООН і в їхньому складі в рядах армії США був летун Пет-

ро Терлиця на новітньому літаку-винищувачі Ф-86 «Сейбр».

Через день той самий невисокий худий чоловік уже тицяв Петрові підписати інший папір:

– Війська ООН скидали біологічну зброю.

За непослух в'язня, що й оклигати ще не встиг, довго везли кудись разом з іншими побратимами по нещастю, а врешті поселили чи то в концтаборі, чи у вельми своєрідному госпіталі. То про нього оповідатиме згодом чеський генерал-перебіжчик Ян Сейна:

– Ми отримали директиву з Москви побудувати госпіталь у Північній Кореї. Офіційною метою його зведення було лікування хворих і поранених. Та це служило лише прикриттям, способом ввести в оману. Головною метою «госпіталю» було випробування біологічної зброї та дії атомної радіації... Крім того, Чехословаччина побудувала в Північній Кореї крематорій, в якому спалювали тіла й органи піддослідних полонених після проведення на них експериментів... А ще перевіряли полонених американців на фізіологічну і психологічну міцність. Їх також використовували для випробування різноманітних препаратів з контролю над свідомістю...

Зустрічав Петро в цьому таборі й радянських та чехословацьких в'язнів, навіть потоваришував із сивим професором із празького Карлового університету:

– Нас тут за лабораторних білих мишей та мушку-дрозофілу мають, – говорив професор якимсь буденно так, що від тої буденності неймовірних речей Петра аж пересмикнуло. – Московським зверхникам хочеться конче знати, як різні раси й національності можуть протистояти стресам атомної війни.

Не відав, звісно, Петро, пощастило йому чи ні, що зовсім мало пробув у тому таборі, тільки знову його кудись везли і зорієнтувався лиш на китайсько-

російському кордоні, коли пересаджували полонених із поїзда в поїзд – тут починалася колія іншої ширини – і вперше побачив написи кирилицею. Вистукували кілька діб колеса товарняка, доки не опинився в оточенні колючих дротів концтабору в Комі-Пермьцькому окрузі. Негадано тут зустрів інших полонених американських пілотів, яких сюди доставляли, аби замести сліди, через НДР, Чехію або Китай. І не так жахався Петро несамовитих морозів, від яких аж потріскували, мов гніваючись, столітні сибірські кедрі, не лякала навіть вельми осяйна ймовірність лягти колись у цю навік промерзлу, небом прокляту землю, що аж іскрить під лопатами гробокопачів, як жахався справ, якими зайнятися змусять.

– Нас чекає веселе життя, – вдалося перекинути-ся кількома словами зі знайомим пілотом, як в'язнів вели на роботу. – Одні підуть у конструкторські бюро, в яких росіяни клепають нові винищувачі... Інших, як проговорилися, повезуть у Шари-Саган, до дослідників, які відпрацьовують нові види ракет класу «земля–повітря»...

Довго було б оповідати Петрові, як добрий казахшофер дивом, попри небезпеку смертельну, вивіз його з Шари-Сагана, як друзі казаха помогли дістатись Ашгабата, і вже зовсім не хотілося говорити про останні сорок кілометрів до кордону з Іраном.

У горах, коли до того кордону вже, видавалося, докинути камінцем, раптом від необачного кроку в Петра з-під ноги справді камінець покотився: він захоплював інші, а ті ще інших, породжуючи лункий каменепад; несподівано за виступом почувся грізний крик прикордонника:

– Стояти!

А після того затвор зловісно роздратованою вівчаркою заклацав.

У мить наступну, де не взялася чималенька птаха, на гірського орла схожа, з висоти каменем впала і знову стрімко злетіла вгору, зрушивши й собі камінці для наступного каменепадку: в чіпких пазурах орла відчайдушно билась та звивалася ящірка. Петро вдячним поглядом провів птаха-мисливця, що відволік увагу настороженого вартового.

Відлягло від серця, коли прикордонник, сплюнувши спересердя та смачно матюкнувшись на птаку, пройшов повз за десяток кроків до виступу.

– А через роки судилась мені вже ця, в'єтнамська війна, – мовив Петро, тепер вояк у Романа Купчинського, не звертаючись ні до Річарда, ні до Мирослава.

У пізньовечірніх джунглях, зовсім недалеко від їхнього постю, час від часу скрикував невідомий птах, кричав якимось так, як у жалобі можуть за покійником голосити, й від крику того в безпросвітній темряві мимоволі ставало моторошно.

– Закусили нівроку ви на віку, – тільки й спромігся на скупе слово Мирослав.

– А я не втямлю ніяк, нащо нам ця заворуха в'єтнамська, – знизав Річард плечима. – Як і попередня, корейська, до слова.

– Вдала думка, – криво якимось, на піврота всміхнувшись було Мирослав. – Як у первісні, печерні часи. Ну й що – міг подумати предок, що гангрена нижче коліна. Аби серця не зачепила чи голови.

– Та всралися мені ті в'єтнамці з китайцями і корейцями заразом. З моєї Айови їх навіть не видно, – Річард, здається, заводився.

Петро встав і мовчки подався на відпочинок, Мирослав так само й собі; між ними і Річардом, видавалося, заискрило, ті іскри хіба не тріщали, але ненависно змигували, кресали зигзаги та перехрещувались.

Як удруге постав у таборі хіпі Кнопчин бойфренд, то вона тільки віями подивовано кліпала:

– А якого щастя ти знову тут?

Він не чекав іншої зустрічі, та все ж від тону такого якось змалів, наче у землю вгруз, тож ледве на слово спромігся:

– Попрощатись я зайшов...

Кнопка зиркнула на нього так, як дивляться крізь лупу, приплющуючи одне око:

– А то що за диво?

І він з незрозумілого поспіху затинаячись час від часу, взявся оповідати, як поважна інституція, ознайомившись із його публікаціями у відомому біологічному журналі, запропонувала піти в складі експедиції заплавами Амазонки.

– Не роби цього, – раптом Кнопка головою крутнула так, мов пробувала, чи слухняна та голова.

– Я вже підписав контракт.

– Із твоєю бронхіальною астмою в те вологе пекло – то рівнозначно... – І не доказала.

– Завтра в обід вирушаємо.

– Ти втікаєш від мене.

– Я просто руки тобі розв'яжу.

– Ти помреш там напевне... Ти згориш за два місяці. – Кнопка чомусь кожне слово взялась виділяти, чи то спотикалася, чи бракувало повітря.

– Ніхто ще не вмер й на секунду раніше Творцем написаного.

– Хочеш, щоб я твоїм убивцею стала? – несподівано захриплим голосом, наче щойно крижаної води напилася, поспитала з докором.

– Нісенітниця.

Кнопка дивилась на нього, наче бачила вперше,

і їй вперше спало на думку, що то аж ніяк не безхребетна людина, яка боронитись не здатна, навпаки, він дужчий душею, тільки, як кожний сильніший, не може й не хоче до слабшого силу вжити: їй вперше стало по-справжньому шкода його. Бо делікатність вона з нерозуміння свого досі сприймала як нерішучість, обачність у поведженні зі словом – як визнання своєї неправоти, і через цю її сліпоту душевну дозволяла собі безмежну безцеремонність у ставленні до нього, мало того, невиправдану жорстокість, коли людську гідність його топтала ногами ще й притоптувала. Їй стало неймовірно соромно за себе, за свої необдумані вчинки, вона зашарілася й не тільки обличчя бурячковим ставало – видавалося, що всю її, аж до п'ят, сором обпік: це вона винувата у тому, що він втікає у світи з його хворобою на край прірви, і тепер їй лишається тільки підштовхнути в ту безкінечну й бездонну прірву...

Нараз вона впала перед ним на коліна і, обнявши, обхопивши руками обома його ноги, заговорила швидко-швидко:

– Прости мене... Прости мої нерозумні витівки. Тільки не їдь, не їдь...

Він мовчки гладив її по голові, як дитину малу, й думав, що назавше у пам'яті лишиться це заплакане, трішки піддуте лице, ріднішого за яке не знав, звучатиме це нервові схлипування і залишаться пахощі цього волосся, такі незабутні, такі рідні...

– Пробач мені... Я стільки зла завдала тобі й бабусі, обом найближчим моїм, бо ближчих мені не судилось...

Боже, яка вона гарна, подумалося йому, навіть у розпачі, навіть в сльозах. Тільки ж чого замість радості ту красу супроводжують інколи прикрість і якась дитяча жорстокість, чом так?!

– Хочеш, я покину цих дурнуватих хіпі, вернуся додому, хочеш?– взялася Кнопка його трясти, як трясуть хіба дерево, щоб здобути з високої гілки плід, недоступний інакше. – Хочеш?

Він напевне знав, що це неможливо, не розвернеться до свого витoku Міссісіпі й за осінню відразу не настане весна, але якби сталося так, то ще невідомо на добро те чи ні...

– Не плач, ти справді добра, – він і далі гладив її, як плаксиве мале дитя. – Може, в дитинстві не повелося, от і боронишся від життя як умієш.

Він знав, що більше не здужає витримати, що все на межі, тож круто повернувся і подався до виходу, старався твердо іти, впевнено ставлячи ногу; однак все єство його противилося й кричало ображено, той спротив здолати міг лиш відчайдушним зусиллям; як врешті ступив на поріг, то немовби стіна якась за спиною в нього обвалилася, обвалилося попереднє життя і мучене щастя.

19

Зашелестіли останні зеленкуваті банкноти – і з обличчя Тутанхамона враз злиняла фараонова велич, натомість читалася звичайнісінька злість:

– Лотосе, тут бракує третини.

– Помиляєшся, Тутанхамоне. Враховано навіть і ту третину, яку ти звично крадеш.

Тутанхамон дивувався завше, як майстерно Лотос уміє найбільш хамовите вимовляти таким буденним, таким прісним і нуднуватим голосом, що й та хамовитість сприймалась як доброзичлива, навіть приятельська відвертість.

– Лотосе, у мене вже не десяток ротів, як на початку. Їх бодай прогодувати як належить... І з кислотою халява закінчується, бо стає недешевою.

У Лотоса з часом виробилося тонке відчуття, звідки й коли вітри принесуть чергові кошти, хоч, звісно, йому не належало знати, хто їх через митний поріг перекидає. Тим паче, стали приходити майже щоразу інші кур'єри. Лотос здогадувався, що метода така ускладнює охочим вирахувати джерело коштів.

Останній кур'єр виявився доволі балакучим:

– У нас мета вельми велична, – говорив він, – спинити війну. Не суть, хто проти кого руку підняв і за що, суть інша, бо гинуть люди. Сьогодні віковичне маємо нагадати – не убий. Решту доказів сприймімо за нікчемну полову, лукавими словесами приправлену.

То був невисокий, вже сивий чоловік, із лицем, рясно порізьбленим зморшками. Те обличчя ніяк не в'язалося з енергійними жестами та короткими кроками, коли щось говорив і незмінно прудко ходив кімнатою.

– І саме молодість цю високу істину найперше і найглибше сприймає, – вів далі кур'єр. – Бо душа її

ще не вкрилася пліснявою, саме молодість здатна на спротив, на бунт.

Кур'єр мав лише Лотоса за слухача, але так балакати взявся, мовби перед собою навіть не сотню бачив вдячних очей і вух.

– Усе тут знадобиться для значимої нашої цілі: втеча від призову в армію до іншої країни, славне було б публічне спалення призовної повістки... Навіть поринути в забуття, яке кислота дарує, бо вона таки ширить світосприймання, в колір новий фарбує сірий наш будень. Годиться усе, аби не йти в ті далекі й чужі для нас джунглі, не гинути цвіту нашої людності задля невідь-чого за тисячі миль. Якраз про це і говорити належить на мітингах.

Лотоса вже потроху починало дратувати проповідництво кур'єра, що сам себе, видавалося, тою балачкою підігрівав, але щось мовити впоперек гостеві остерігався. Добре кур'єру балакати: передав належне – і квит. А йому ось такого норавливого фараона треба вколихувати...

Тутанхамона і справді немов понесло:

– Якщо нема коштів потрібних, то, добрий Лотосе, від сьогодні ти Тутанхамоном ставай. А я подамся на ферму свою, там для моїх рук саме пора.

Лотос, як навіть закипало в душі, немов у казанку, завше силував себе те кипіння притишити, знайти якусь кришку для казанка, аби не так голосно парувало та булькало. Він міг би зараз повторити примхливому фараонові те, що йому казав кур'єр, прудко кімнатою шпаціюючи:

– А якщо котрийсь із твоїх Тутанхамонів раптом губу закривить, то можеш натякнути йому довірчо... Трапляється інколи, що губиться та розписка, яка давалася за отримані кошти, мало того, вона втрапить у поліцейські пальчики. Далі сам розуміти має, що по-

ліцай не забариться спитати, на які то кошти кислоти та марихуани текли. І за те він лагідно вельми по голівці погладить.

Ні, думав Лотос про Тутанхамона, він такого не скаже йому цього разу, нехай трішки повикаблучується фараон, як і належить правителю гоноровому, але далі він неминуче мусить зрозуміти, що перечити не слід; він мудрий, тож давно йому має бути втямки, що з моїх рук ніколи не випручається.

Тутанхамон слухав Лотоса і все більше хмурнів, бо починав здогадуватися, куди женуть його неочікувані вітри. Він сподівався на весняний подих волі, нічим не обмеженої і світлої, хай навіть кислотою дарованої, до слова, досі усюди дозволеної, окрім Каліфорнії, а тут негадано замість щемких весняних пахощів потягнуло тухлим, застоємним духом політики невідь-якої.

Лотос чи не вперше зараз міг помилитися, що не вислизне фараон з його рук. Розчервонілий Тутанхамон, хоч сірника об щоку креши, з притиском раптом мовив:

– Досить із мене. Отож із завтрашнього дня ти фараон. Вітаю!

У Геса Холла був настрій, як мжичне осіннє надвечір'я, і заледве Моріс переступив поріг, як по кількох звичних та незначущих фразах про здоров'я той блимнув на нього скрива:

– Потрібні гроші... І багато. Антивоєнний похід починається на столицю, профспілки голову об'їдають. Студенство теж оживає, а ні за що навіть фарбу купити та матеріали на лозунги. І газети в борг публікації вже не дають.

В'язниця, а перед тим слідство та допити навчили Холла тримати обличчя цілковито безвиразним, якимось дерев'яним, по якому побігли, як по висхлому дереву, тріщинами ранні зморшки, але він безпорадний був щось з очима своїми вдіяти: недовіра відсвічувалася до кожного співрозмовника, навіть додому вертаючись, до дружини та діток, він був нездатен позбутись її.

Цей погляд, що поколював і відсвічував підозрілістю, завше дратував Моріса. Коли закінчувалися московські кошти, винуватцем щоразу лишався саме Моріс: нерідко він навіть мусив закладати кошти свої. ФБР, аби убезпечитися від інших американських спецслужб, що могли зацікавитися, за що то ті Чайдси живуть, поміг братам власну фірму відкрити. Небавом на ошатному приміщенні красувалася вивіска «Жінка в білому». Фірма, як свідчила ненав'язлива, але досить широко розкинута реклама, висилала товари поштою. Але хто ж буде займатися цим, вести офіс і всі справи? Обоє братів надто часто на землю дивилися крізь ілюмінатори літаків, вельми Джекові те випадало, через руки якого перекидалися сотні тисяч доларів. Моріс запропонував – і ФБР підтримало найнадійнішу кандидатуру.

Так прилучився до справи третій, молодший брат Бен.

А Джек настільки узвичаївся у цьому ризикованому ділі й став із часом своїм, що міг дозволити собі навіть доволі несподівані запитання. Того разу, отримуючи чергову ваговиту порцію доларів, він якось зам'явся було і перепитав кагебіста:

– Звісно, то не мого розуму діло... Але чи не ліпше було ці кошти В'єтнаму віддати, що від імперіаліста ледве здужає вже відбиватися?

У відповідь він побачив лише подивоване обличчя:

– Туди також річечка не пересихає... Але долю війни не там, а в Штатах мусимо виглядати. І не вельми важливо, чим та війна скінчиться. Переможе В'єтнам, себто ми, Радянський Союз, то переможеними Штати вважатимуть. А як їхнє зверху буде, то однаково світ їм поразку запише. Запишуть газети, набалакає телевізія за кошти, що через вас і не тільки пливуть, накричить горласте, наївне та дивакувате студентство на антивоєнних мітингах і походах на Вашингтон та Пентагон. Такий вже тепер виплодився воєнний гібрид... До слова, майбутнє саме за цими війнами і ми їх неабияк удосконаliamo.

А коли кошти здавав фебеєрівцю, то не втримався Джек і того запитати:

– Я своє діло на совість робити тужусь, але цим добро чиню чи насправді зло? За ці гроші тут пакості різні на очах витворяють.

І покивав головою сумовито немолодий офіцер:

– А нема на те ради... Мусимо менше зло вибирати. Зараз ми хоч стежки-доріжки можемо бачити та знати майже напевне, до чийх пальчиків ці долари липнуть. А в іншому випадку те зло шапку-невидимку собі надягне, росіяни інших, невідомих нам Джеків наймуть. А Китай ще своїх, а східна Німеччина, а Угорщина, Чехія, Польща...

Несподіване лихо зависло над Джеком, коли у черговий раз його викликали в Москву: чомусь замінили кагебівського куратора. Колишній, зазираючи Джекові в вічі, мов упевнитися десь на денці їх міг, чи є йому віра, все налягав на душевне:

– Має люд зневіритись у зверхниках, в уряді й сенаті, сестра зненавидіти рідну сестру, а брат брата, молодше покоління має бути певним, що старше фальшиве, не туди вело і саме не туди йшло...

Новий, на прізвище Казаков, менше всього скидався на попереднього проповідника, видавалося, був він не позбавлений надміру гонору, а переймався насамперш земним:

– Коли ми передаємо вам гроші, то маємо знати, що з ними робите?

Такого на позірний погляд наївного і водночас каверзного запитання ніхто досі не ставив.

– Я чиню так, як розпорядиться товариш Гес Холл, – спокійно відкинув Джек.

– Як саме? – недовіра майже зримо бриніла в голосі куратора.

– Передаю на зберігання братові Морісу.

– А чого то саме брат має зберігати партійну касу?

Джек уже давненько зазнайомився з найвишуканішими матюгами і зараз загнув одного з улюблених, де згадують не лише статевий орган, а й ребра, кості, печінку, селезінку і весь вестибулярний апарат:

– А того, що Гес Холл уже був засуджений, і як тільки ФБР, поліція чи податкова знайде в нього такі неймовірні гроші, то йому знову небо буде в клітинку...

На обличчі Казакова раптом змайнула масна усмішка: він поставить зараз запитання, од відповіді на яке буде залежати – чи світить вийти ще Джекові за межі цієї будівлі, що коротко йменується як Луб'янка.

Тутанхамон подивився на Кнопку так, мовби вперше побачив, тільки предмет його уваги видався задрібним, аж приглядатися мусив:

– На наступному мітингу виступиш.

– А чого то я? – переполохано залопотіла. – Переляк мені забиває дух...

– Наймолодші там треба будуть.

Кнопка хотіла ще щось сказати, навіть рота розкрила, як молода виголодніла зозуля, але Тутанхамон повернувся круто і забрався геть.

Він не має охоти ціпи в'язати з такими та слухати їхнє пасталакання, в нього життєві інтереси на виріст... Душа його не бозна-як філософією хіпі переймалась, але верховодити йому припало до шмиги. Тільки він бачив перед собою не кілька десятків душ, як зараз, а уявлялися йому чималі гурти, та де там гурти – цілісінькі натовпи на розлогих площах; вони ловлять кожнісіньке його слово, перепитуючи одне в одного, як щось пропустили бодай ненароком, ті гурти готові піти за ним, куди скаже і куди поведе, не допитуючись мети, не страхаючись труда і загроз...

Кнопка теж невдоволена фараоном: він красно щебече, але кривий писок має. Вона йшла сюди, переговорювана заборонами, настановами і командами, тішачи себе, що тут свобода, а тут ще одна бабуса, до того ж із неабияким гонором. Ні, вона забереться звідси, вона буде шукати місця під сонцем, де те сонце справді лагідне, а воля людини не марево; десь воно є – і зовсім не на кінчику фараонового, прокуреного і марихуаною просякненого язика.

Їй повідала подруга, яка прижилась аж на Гаваях:

– Нас тринадцять душ було насамперш, – подруга шелестіла фотографіями, на яких невимушено позу-

вали цілковито голі хлопці й дівчата, молоді матері, не соромлячись в об'єктив апарата дивитися, груди ми немовлят годували, високо на деревах виднілося примітивно змайстроване житло, а предковічні джунглі на задньому плані манили своїми тайнами. – Ми були учасниками антивоєнного руху, але врешті до того дійшло, що або самим за зброю братись, або світ за очі тікати...

В уяві Кнопки поставало, як гурти відчайдушних хіпі, без засобів на існування, часто без найнеобхіднішого в побуті, вирушали в незнане. Але ж недарма кажуть: кому щастя, той і києм риби наловить... Говард Тейлор, брат Елізи Тейлор, був резидентом на острові – він дозволив жити без орендної плати на власній землі, в мальовничій частині острова, де краса не понищених джунглів добігала кришталево чистих вод лагідної затоки.

– Ми живемо, як предки наші далекі жили, тут ні електрики, ні телевізора, ні каналізації та водопроводу... Нехитрі бунгало на деревах нам цілком замінюють вітальні й спальні, – тішилася подруга і мимоволі зманливим дражнила Кнопку. – Земля нам потрібне вродить, риба, нівроку, ловиться, фрукти – руку лиш простягни... Душа в душу людина жити має з природою. І знаєш, про наше поселення відлуння пішло вже краями неблизькими, все більше хіпі та ветеранів війни у В'єтнамі приїжджають жити сюди. А насамперед до нас тягнуться ті, хто зневірився в нелукавстві старого суспільства, де мораль ґрунтується на арифметиці: два пишу, а три залишаю в умі. Їдуть ті, хто не словесами йде проти війни, хто істинно сповідує «не убий».

– А... – затнулася було Кнопка, – як же туристи? І ви ось так голяком спацеруєте перед ними?

– Ми залишаємося голими... Ми завше маємо бути

дітьми природи. Хтось марно думає, що голі дівчата викликають лише хтивість. Може, в якого туриста і не спадає інше на думку, гадають, що тут щодня колективний секс, та це зовсім не так. А щодо любовних стосунків, то у нас так, як у будь-якому середньому класі суспільства, десь у Портленді, Нью-Йорку чи Медісоні.

І подруга далі оповідала, як із часом у мешканців на Гаваях, в общинах хіпі, вироблялися нормальні почуття, без хтивих бажань, всі стали братами і сестрами. І вона ніколи не чула про якісь там оргії.

– Єдина загроза, – не втаємничувала клопіт подруга, – то заздрість людська. Гавайців жаба душити стала, як Говард Тейлор перестав тут господарем бути: якісь прибудні хіпі, мовляв, живуть собі на їхній землі й нічого не платять. Починають неправдиві скарги урядові надсилати, нарікати на наготу, на наркотики і ще на багато чого. Але на поміч добрих людей надіємося...

Не все в гурті Тутанхамона подобалося Кнопці, вона, можливо, таки зважиться і на Гаваї подасться.

Того ранку Петро Терлиця попросив Мирослава цілком несподіване:

– Купи мені в Джона Кейста три порції кокаїну.

Мирослав від розгубленості тільки очима кліпав, мов порошинки в них втрапили, і ніяк їх навіть сльозою не вдається прогнати.

– Не те подумав, – усміхнувся кволою, притомленою посмішкою Терлиця. – Для діла треба.

Він не міг розказати, що перед В'єтнамом набув нового для себе фаху – мисливця за наркотичним зіллям. Під іменем Леха Симінського посилають його в табір у Чехословаччину, де совіти готували дилерів-продавців наркотичних товарів. З того навчання, з балачок за кухлем пресмачного тутешнього пива поставала дивовижна картина, як радянські та соцтабірні спецслужби майстерно купували і ставили у залежність навіть бувалих авторитетів торгівлі наркотиками, а ще корумпованих чиновників, причетних до цього ремесла, аби згодом захопити саме виробництво і шляхи транспортування товару. Петро прикидав, що разом із ним готувалося душ до вісімдесяти, але на черговій лекції хтось із високих парсун похвалився, що буде таких і двадцять п'ять тисяч.

Окидаючи тренованим оком аудиторію, небавом Терлиця впевнився, що тут не тільки чехи й словаки, за кольором шкіри та вимовою, зрештою, навіть частково за темпераментом нескладно було впізнати латиноамериканців, яким добре відомі на батьківщині місця виробництва наркотичних сполук, як і способи доставки у США: серед утікачів із Куби чималенько було агентів Фіделя Кастро та звичайнісіньких злочинців. А ще наркотик робив і зовсім немислимий кульбіт: південноамериканські марксист-

ські бойові угруповання за нього вимінювали собі... зброю Сполучених Штатів.

А коли отримував Терлиця результати аналізів купленого кокаїну, то очі в нього були такі ж квадратові, як у Мирослава, коли просив купити у Кейста три порції:

– Ви здавали нам не кокаїн. Всі порції героїнові.

Ось тобі, Петре, і нова загадка... Мало того, що у В'єтнамі наркотик чомусь утричі дешевший, ніж у Нью-Йорку, попри витрати і ризики його доставки, мало того, що до марихуани домішують опіум задля сильнішої залежності, то тепер навіть недорогий, хоч значно слабший кокаїн тихенько підмінюють схожим, таким само білим кристалічним порошком, але набагато дорожчим – героїном... Терлиця, звісно, достеменно знав, хто і нащо доплачує до цих значущих витрат.

– Поможете мені з Кейстом упоратися? – ще раз попросив Мирослава Петро.

День наступний таки шпарким видався, і не тому, що припікало безжалісне сонце. Мирослав попросився до Петрової команди в бронетранспортер і їм наказали прочесати чималу лісову смугу. Ще зранку велося терпимо, в смузі зустріли тільки невеличкі загони «чарлі», як звали вони в'єтконгівців, ті зникали здебільшого без бою, зникали дивно якимось, немов розчинялися в цьому гарячому і неймовірно насиченому вологою повітрі, своєрідній тропічній сауні. Натомість натрапили на поселення з сім'ями ворога, де обстріл був неможливий. Зате по обіді, як підбилося те немилосердне сонце, наразилися на чимале угруповання червоних. Бій спалахнув раптово, як на политу бензином купочку дров кинути сірника: вибухне полум'я враз і загоготить в один мент на грізну силу; різними голосами, що здебільшого зливалися, висвистували снаряди, міни і кулі, гуркіт і гам, вида-

валося, не змовкне ніколи; по рації врізнобій лунали команди, які виконати було переважно неможливо.

Вертались вони до своїх палаток вимучені, мов через пральну машинку пропущені та ще раз чіпкими руками викручені, і Петро тим часом сказав Мирославові:

– Зараз до Кейста прителепають ходоки.

Проте гості не поспішали з'являтися і тільки як уже сутеніло, направлявся якийсь вояк до палатки Кейста, що стояла поряд з Петровою і Мирославою під розлогим деревом.

Вони дочекалися, доки вийшов Кейст і щось гостеві передавав, хоч за деревом їм додивитися не вельми вже зручно було, – в один момент вискочили зі своєї палатки обоє й опинилися поруч Кейста. Але той, на подив, нітрішки не розгубився, тим паче не перестрашився від Петрового посвідчення, натомість засмівся щиро, на всі тридцять два, і в тому усміхові навіть змайнула нотка кепкування та зверхності:

– Шукайте, шукайте, шерлоки холмси. Тільки з глибоким сумом та скорботою превеликою висловлю вам співчуття.

І справді по обшукові найретельнішому навіть крихти чогось підозрілого не знайшлося.

На обличчі Терлиці Мирослав не помітив бодай тіні зневіри чи гіркоти. Зате у самого якась шкодлива кішка злостиво душу шкребла: їх обвели навколо пальця із вправністю фокусника. То не ввижалося Мирославові, він справді в мить якусь бачив невеличкий білий пакуночок в руці Кейста, тільки де умудрився його заникати у них на очах...

Невже справді вони лохи, тупі й підсліпуваті, що не здатні вирахувати хитрість цього паскуди?

З капітаном Єдинаком Мирослав якось при перельоті стрічався, вони поруч сиділи в літаку і перебалакати дещо встигли, та однаково публікація про капітана лежала у теці з в'єтнамськими матеріалами.

*THE UKRAINIAN WEEKLY,
SATURDAY, FEBRUARY 10, 1968*
**КАПІТАН ЄДИНАК ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДОДОМУ
ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВОГО ВІДРЯДЖЕННЯ У
В'ЄТНАМ**

Честер. – Капітан Євген М. Єдинак повернувся додому після 13-місячного військового відрядження як хірург у військах спеціального призначення (Зелені берети) із В'єтнаму. Він був призваний у березні 1966 року, будучи хірургом-практикантом у лікарні університету Пенсильванії. Навчаючись у парашутній школі, у Форті Буннінг, Джорджія, де заробив свої «крила», він отримав похвалу від колег-офіцерів та командування за визначні лідерські якості, що і зазначено в особовій справі. За зразкову службу, починаючи з того часу, нагороджений шістьма медалями та представлений ще до двох.

Був хірургом

У В'єтнамі капітана Єдинака призначили хірургом повітряно-десантних військ спеціального призначення у Б'єнхоа. Він також керував госпіталем для членів в'єтнамських цивільних груп нерегулярної оборони, в основному найманих військ із Камбоджі, Нунга та Монтан'яра. Він відповідав за здоров'я 500 солдатів військ спеціального призначення та 10 000 контрактників. Капітан Єдинак облаштував дві основні операційні кімнати, навчав медиків анес-

тезії, хірургії та постопераційної реабілітації, навчав в'єтнамського лікаря як асистента хірурга. Він проводив різні види хірургічних операцій, і навіть при тому, що працювали також навчені ним медики, вони втратили менше чотирьох відсотків солдатів, які потрапляли у госпіталь.

Капітан Єдинак отримав бронзову зірку та медаль Армійської похвали і представлений до ордена «Почесний Легіон». Він також отримав «Повітряну медаль» за те, що літав до зони бойових дій для лікування поранених. Капітан нагороджений «Солдатською медаллю» за спасіння поранених. Він представлений до «Бронзової Зірки» або «Срібної Зірки» за допомогу повторно пораненим.

Боятися Китаю

Капітан Єдинак був нагороджений в'єтнамською «Почесною медаллю» та «Хрестом за хоробрість».

«Напевно, одна з найбільших причин нашого перебування у В'єтнамі – зробити щось для інших народів Азії, – каже капітан Єдинак. – Це наша підтримка у В'єтнамі, яка дала їм набагато більше впевненості та стабільності». Зрозуміло, що Азія боїться Китаю. Капітан Єдинак відвідав декілька азіатських країн, в тому числі Таїланд, Гонконг та Японію. «Ці країни не змогли б отримати тих здобутків, які мають, якби вони були у стані війни та неспокою, як В'єтнам», – каже капітан Єдинак.

В липні доктор Єдинак разом із провідними вченими країни розпочне глибоке вивчення та дослідження раку.

Доктор Єдинак та його батьки є членами Асоціації Сприяння ООН, Філії 388, що розташована в Честері, Пенсільванія.

24

Як утікала з дому до хіпі, то лишила Кнопка на кухні бабусі записку, поспіхом писану: «Не шукай мене. Зі мною все гаразд». Вона втікала з домівки, де по їхній бік порога слова «своя думка» й «непослух» були рівнозначними і не мали права на існування, тікала від всевладної руки бабусиної, що все густішою сіткою зморшок вкривалася та невідь-чому ластовинням всіювалася, але від того вона не слабшала, хіба чіпкіше силкувалася тримати внучку.

Та не тільки опіка незмірна гнала Кнопку до хіпі, виштовхувала в незнані й загадкові світи. Їй не менше хотілося до справ дорослих, поважних бодай якось долучитися, хоч ті дорослі здебільшого й чваньковиті. А якраз десь у далеких азійських джунглях тривала війна, гинули люди за надумані й нерідко підроблені, сфальшовані цінності, тож багато хто ставав супроти цього незгасного впродовж багаьох років, непогамованого лиха. Кнопці вважалося також конче потрібним до спротиву того доєднатися: воно, звісно, в такі літа життя видається ще безконечним, втрата його і смерть уявлялися лиш у мерехтливому умовиводі, бо смерті близьких досі бачити не випадало... Хоча одного разу біль втрати черконув добряче її серце і не стерся з пам'яті й досі.

На канікулах вона з бабусею їхала на відпочинок і на вокзалі випало бачити той випадок. Двоє кімнатних собачок, певне, вмудрилися драпонути від неухажливих господарів, а служби належні ще виловити їх не встигли, тож та собача дрібнота бігала і шнуркувала попід ногами, випрошувала, зголоднівши, у пасажирів бодай щось із харчу. Один песик чорний, немов вуглина, – певне він, а вона руда вся з білими цятками на кінчиках вух, обоє благально зазирали у

вічі людям і просили від занудного голоду порятунку. Хтось кинув шматок ковбаски, і в першу мить обоє собачок завмерли, вичікуючи, хто ж раніше з них до харчу кинеться, немов пропонуючи одне одному першим почати розкішну трапезу. Врешті той чорний не витримав і гонорово відвернувся, мов то його цілковито не стосувалося й не його ніс так зманливо лоскочуть омріяні пахощі. Руда, з сумнівом зиркнувши на брюнета, стала тоді хапливо кусати той шмат, але теж не з'їла цілком, десь на половині зневажливо фуркнула й відійшла – і тільки тоді той чорний взявся поспішно і похлинаючись ковбасу доїдати.

А хвилин через двадцять, як виходила з бабусею Кнопка з вокзалу, раптом почула несамовите вищання автомобільних гальм і болісне собаче скавучання. На дорозі незрушно лежала та руда собачка, а пес чорний над нею нахилився. Для чорного вже не існувало людей, що стояли на тротуарі, не існувало автомобілів, що з шелестом шин неслися мимо, бо той випадок не міг, звісно, спинити рух, не існувало для чорного пса нікого й нічого, окрім тоненької цівки крові, що збігала з рота рудої подруги. Ще торкнутись її пробував він злегка лапою, немов силячись зі сну розбудити, але сон той видався заміцним напевне, бо подруга навіть не ворухнулась. І тоді він, голову знявши в похмуре небо, завив; мимо проносились автомобілі, обминаючи двох собачок в останню мить, нічого не здатні вдіяти були люди на тротуарі, та він їх не помічав також, він був наодинці з горем своїм, з незмірним боєм, із жорстокою долею і немилосердним життям та образою на світ...

Кнопка йшла до хіпі Тутанхамона з надією здобути свободу та захищати життя, таке делікатне, що обірватися може в першу-ліпшу мить, витекти несподівано тонкою цівкою ще теплої крові, як на тих

канікулах побачити випало. І те життя боронити мають якісь особливі люди, тож їх хотілося серед хіпі знайти.

На подив Кнопки, серед Тутанхамонового гурту їй зустрілися лише звичайні люди, яких досі набачилася серед бабусиних знайомих. Он Річард вважає себе найзразковішим хіпі, таким як найправовірніший мусульманин, а всі інші йому по коліна – читається часто-густо поміж мовленого ним, мало того, та чванькуватість на обличчі незмивним чорнилом виписана. Том, її недавнє захоплення, вельми чемний Джмелик, певне перестарався меди збирати, бо й справді якийсь пересолоджений, запобігливо хоче вгадати кожен чужий крок та догодити незмінно кожному. Майкл, гість, що насправді має ім'я, яке нащесерце ніяк не вимовити, – Мирослав, якась відсторонена від світу особа. Він немов затулився від доброго й злого, видається, йому байдужий весь цей білий, а насправді, доволі замузаний світ.

Ні, вона відбуде мітинг, а тоді насправду подасться на омріяні Гаваї, може, там якісь особливі люди, добрі й сердечні, які не люблять переговорювати одне одного, чим грішить Річард найбільше, там народ має бути з душею відкритою, а не так як в Майкла, закутана і запеленана, що й не роздивишся – є вона там чи то одні пелюшки...

Мирослав, видавалося, злився більш за Петра Терлицю через невдачу з Кейстом, – як вернувся в палатку, то взявся найперш наминати консерву, бо досить було знервуватись хоч трішки, як невідь-чому нападав на нього непереборний та неосяжний апетит.

– Він десь засвітиться, – впокоювати взявся Петро. – Але назирці за ним по черзі пильнувати будемо.

Вже засутеніло, на очах темінь густішала, яку зрідка підсвічували далекі спалахи, як Кейст вийшов з палатки. Несподівано він зі звіриною вправністю став дертися деревом, а як досяг десь п'ятиметрової висоти, то так само вправно опускався вниз.

В один момент Петро з Мирославом, що чатували, були біля Кейста.

– Віддати пакет! А тепер колися зі схованкою, – своєю чергою міг із кепкуванням всміхатися Петро.

– А що тут колотись, – плечима знизав Кейст. – Звичайна гумка, що для дитячих авіамоделей користають. Причепленого пакетика ген-ген на яку висоту закине...

– Але й дуб я дубовий, – по тому зітхнув Мирослав. – Я ж фокус подібний на митниці зустрічав, коли за несподіваної перевірки нечистий на руку митар хотів десь хабар зникати.

Через два дні Петро пакував пожитки.

– Отакої, – надув було губу Мирослав. – Ще цього місця нагріти не встиг, як...

– Та тут нічого вже робити таким як я, – не став кривити душею Петро. – Переконали таки начальство – і лабораторії відповідні запрацювали, корумповану воєнну пошту провітрили... Отаких Кейстів та їхніх покупців за тиждень пачками заарештову-

ють. Клопотів же на мій вік стачить... На, почитай, що не є таємницею...

Він вийняв чималеньку пачку газетних вирізок і Мирослав пробіг очима першими-ліпшими аркушами. «В Латинській Америці нав'язалась співпраця між наркокартелями і комуністичним партизанським рухом, а також терористами. Вони дають наркокартелям збройову охорону, натомість мають великі гроші й можливість користатися їхніми контрабандними шляхами і лазівками. За ниточку в цій грі смикає сам Фідель Кастро при допомозі свого міністра Хосе Абрамтеса...» «5 із 10 відомих мексиканських марксистських угруповань обмінюють героїн на американську зброю...»

Наступного ранку, коли ще тільки розмаїте птаство у джунглях починало свій звичний базар, де розбишацький висвист чергувався з болісним зойком чи несамовитим реготом, прибув спецпідрозділ у їхній табір: нікого не випустили і почали в палатках шмон.

Мирослав ішов до начальства прибулих, як на півдорозі його спинив вояк, що видавався якимось заспанним і задутим.

– Ти нишпорка, – прошипів він. – Ти чужий. Забирайся геть, якщо хочеш жити.

А коли вернувся Мирослав у палатку, то застав Петра лежачого на боку, що під голову руку підклав, мов подушку. «Ти диви, задрімав, – змайнув подив у думці. – Дрімати навчився навіть з відкритими очима».

Він легенько торкнув сплячого за плече, та Петро не озвався, тоді струсонув сильніше:

– Тобі погано?

Неймовірний здогад раптом кольнув тупою голкою, той здогад погнав було геть, та він вернувся не прошений, і Мирослав узяв Петрову руку, якусь безвольну, аби перевірити пульс.

Пульсу однак не було.

Мирославі нараз мов хто голову обручем скував, мало того, той обруч усе кріпше в'їдався в тіло, чавив скроні немилосердно: це ж треба, стільки пройти в корейській війні, наїстися концтаборів та ризиків втечі, щоби спокійного ранку під безтолкові вигуки і базікання численних папуг, так колоритно природою розмальованих, відійти, лиш поклавши кулак під голову.

Хоча...

В сутолоці, що почалася, зла думка і підозра така ж не полишали Мирослава; гелікоптером прибули лікарі і старший з них, як присуд, сказав:

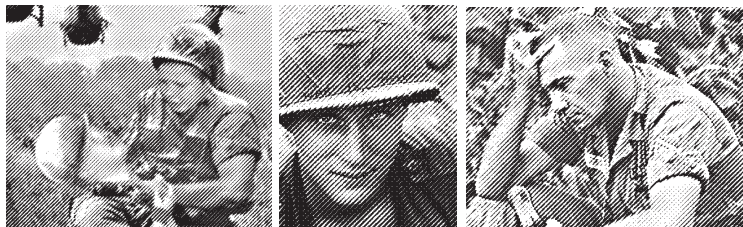
– Перший висновок: ймовірний інфаркт.

У Мирослава все бунтувало в душі – як це так? Чоловік міг у день без особливої втоми долати кілометрів зо двадцять драговиною, а тут...

Затиноючись, він став говорити про отруєння Степана Бандери, про що писалося вже в багатьох виданнях, але лікар навіть сповна не вислухав:

– Слідів насильницької смерті при огляді тіла не виявлено. Але розтин точніше покаже.

Цвяхом, загнаним глибоко в душу, стирчала підозра, і ніяк не міг Мирослав її висмикнути, як не просто висмикнути голіруч справжнього цвяха, загнаного по головку у всохле дерево.

Хто на старому кульгавому автобусі, що правим заднім колесом п'яні вихиляси випишував, яких досі дивом не додивилася поліція, а хто на власних авто, також у бувальцях бувалих, врешті рушила до університету на мітинг ватага Тутанхамона, розфарбована мислимыми і немислимыми кольорами.

Ватагу Мирослав наздогнав уже на півдорозі – по тому як проголосив величавий фараон френдам, менам і гьорлам похід. Мирослав, відчуваючи лихо, кинувся було до друзів питати, що тут належить вчинити, бо сам через постійні роз'їзди дещо відстав від життя тутешнього: чи влада на випередження щось нехай утне, чи профспілки, чи будь-хто, аби... Довго і смачно реготали кореші, бо профспілки серед хіпі уявити були не в силі, а влада, за їхніми словами, окрім послати поліцію й гвардію, більш ні на що не здатна.

Щоправда, друзі зателефонували в університет, аби мати уявлення, що діється. Але втішного нічого не почули, на жаль, навпаки, з телефонної слухавки великими краплями скапувала тривога. Місцеві зірвіголови встигли навести зв'язки з Джексонівським університетом у штаті Міссісіпі, їздили ходоки до техаських студентів та, з усього судячи, зіспівалися з ними, а національний мобілізаційний комітет із завершення війни у В'єтнамі взагалі на сотні тисяч демонстрантів був налаштований.

Мирослав і сам на зупинках пробував делікатно, як кіт вельми гарячого лапою, сперш легенько торкнутись шпаркого:

- Френди, там попереду буча зла може статись.
- Тільки очі мало не квадратові на те:
- Такий запил вже чували.
- Хто трішки на світі пожив – не зрозуміє вас.

– Байдуже, що про нас скажуть кантрі.

– Самі здогадатися можете.

Хіпі, розмальований під ірокеза, смачно сплюнув убік:

– Розкажи те ліпше бебісу в п'ять років.

Мирослав, звісно, знав, що тут влада не пошанована, та все ж бодай застерегти, бодай би у десятого якась подоба страху заворушилась у душі:

– Як не бузитимете, то й владоможець смирнішим видасться.

Певне, він щось не так сказав, бо й ті, хто досі не вельми дослухалися тої балачки, загуділи раптом роздражненими джмелями:

– Владі повірити? Вона динамить ще від Адама.

– І не небридне йому брехливо спічити...

– Не слухайте його, то урла.

– Фейсоніть щомоці, аби замовк...

А цього разу, з міста вернувшись до хіпі, Мирослав ледве Кнопку впізнав. Вона сиділа на холодній сирій підлозі, босі ноги по-турецьки незграбно склавши, і немов до чогось дослухалася, що долинали лише до неї, чого не могли чути інші й навіть права не мали на те. Вона чула схоже звучання раз у житті: приїжджав європейський відомий оркестр, ймення якого вимовити їй тоді було не під силу, і її малу з собою бабуса взяла. То наче заграли знову ті саме музики: потужні акорди на шматки розірвали раптом повітря, вони душу підносили ввись, де небо незайманої голубизни, де ширяють птахи вільно й розкуто; коли ж відгріміли акорди і заявився голос тендітної скрипки, то перед очима луки рясні пливли, луки безкраї, що тішилися кольорами незнаними і небаченими досі; ті кольори зродитись могли хіба десь на межах існуючих; і те поєднання неймовірно чарівних звуків та дивних, незвичних відтінків гіпнотизувало Кнопку –

цей несамовито прещедрий світ, певна була, вона не полишить ніколи й нізашо...

«Господи, від такого передозування згине дурне теля», – подумалось Мирославові мимохіть. Він тряс мало не щомоці безтямну Кнопку, яка попри те все ніяк до усвідомлення себе не верталася, хіба посміхалася злегка несподіваною для нього усмішкою, блаженною якоюсь, сповненою безмірного щастя; він навіть злегка кілька разів по щоках ударив, та це зовсім не допомогло, безтямний усміх і безмірне щастя на розчервонілому неприродно личку залишалося.

На мить хвиля роздратування на Мирослава набігла: нащо вона йому здалася? Це нерозумне безтолкове створіння саме собі вибрало долю, за кілька років воно стане руїною та відкине кінці, а в нього своєї мороки по зав'язку. Хоча... Вже зовсім байдужим і черствим до чужої біди якось теж не хвацько, подумалось йому, можна і допомогти, скільки часу й терпіння стачить, раптом виборсається ця шолота з болота: хай буде то щось на зразок гуманітарного його проекту, чи як там...

Несподівано Кнопка навдивовижу міцно схопила Мирославову руку і потягла за собою; він, вагаючись і силячись здогадатися, що б те значило, впирався лише для годиться. Врешті притягла його до спального мішка любощів, з яким ватага і в поході не збиралася розлучатись.

– Томе, Джмелю мій, я кохаю тебе, – тягла за руку далі вона. – А сказати досі просто соромилась.

«Її так кислотою перегодували, – з жахом у Мирослава думка змайнула, – що навіть нікого не впізнає».

Страх, холодний і відразливий, був дужчий мимовільного спалаху ревнощів: у схожих випадках передозування здебільшого забивало цілковито дихання і людина гинула...

З подивом зустрічав Мирослав публікації, де писалося не тільки про воєнні справи, а й навіть як піклувались вояки про сиротинці. Такі матеріали, вважав, мають право також бути в його теці.

*THE UKRAINIAN WEEKLY, SATURDAY,
JULY 18, 1970
ПІХОТИНЕЦЬ ІЗ ДЖЕРСІ ПОЧИНАЄ
ТРЕТЮ ПОЇЗДКУ ДО В'ЄТНАМУ*

Місто Джерсі, штат Нью-Джерсі. – Григорій Джордж Ступка-молодший із міста Джерсі, штат Нью-Джерсі, збирається розпочати своє третє військове відрядження до В'єтнаму. Як було зазначено в журналі «Джерсі», сержант Ступка із 212 підрозділу розвідки сухопутних сил армії Сполучених Штатів Америки є одним із 18 чоловіків, які входять до відділення патрулів зі сторожовими собаками, що призначені для витіснення в'єтконгівців з території навколо американської бази в місті Тейнінь, за 8 миль від Камбоджі.

Стає громадянином

Двадцятиоднорічний випускник школи Снайдер та школи Святого Петра у місті Джерсі був призваний до армії в жовтні 1968 року, не будучи ще громадянином Америки, та прослужив у В'єтнамі півтора року. Однак якраз перед поверненням додому в останню відпустку сержант Ступка отримав документи з громадянства на Гаваях.

Сержант Ступка повертається до зони бойових дій перед завершенням терміну своєї служби. Хоча тема повернення не обговорювалася ним з його батьками, український солдат таки сказав: «Мій

батько вважав, що мені краще лишитися тут, але волю повернутися. Несучи службу в Сполучених Штатах, я не зміг би принести таку користь, я робитиму свою роботу там».

«Там не так погано, як люди думають, – продовжив сержант Ступка. – Люди гадають, що це повне виснаження, абсолютно весь час війна. Але це не так».

Ступка працює ночами – дві ночі чергування, дві ночі відпочинку. «Я хотів би побачити кінець цього безладу, – каже він. – Ми вже втратили немало людей. Вступивши до Камбоджі, я думаю, ми змусили в'єтконгівців утікати».

Як і багато американських підрозділів у В'єтнамі, підсержант Ступка взяв під опіку сиротинець поблизу Сайгона. Члени підрозділу з головного штабу в Лонг Біні відвідують сиротинець кожної неділі, привозять дітям подарунки, зокрема американський одяг.

Недільні відвідування

«Я їду туди в неділю, як тільки з'являється можливість, – каже Ступка. – Моя база розташована за 40–45 миль від Сайгона».

Будучи прихожанином української православної церкви у місті Джерсі, Ступка часто там прислуговував. Він також був активним членом SUMA до свого призову в армію. Ступка є членом Асоціації Сприяння ООН, Філії 170.

Пропаде курча ні за цапову душу, – гортав думки Мирослав наступного дня по тому, коли відколихував Кнопку від передозування. А як зустрів її, то й зовсім жахнувся: бліда, шия гусячою шкірою вкрита, з неприродно розширених зіниць визирала безрозмірна якась, аж сиза, безнадія; мабуть, трясло її всю, бо навіть у руці, коли взяв у свою, те тремтіння чулося.

– Нікому тебе почастувати ременем замашним, – взявся було журити Кнопку, але нараз похопився, бо й справді нікому.

– Йди геть, Ключо, – не стала вона церемонитись, але мовила як відчипного, знехотя, бо й так малосильний голос чомусь сідав, наче в старому радіоприймачі з вичахлою батареєю.

Мирослав не ображався, бо знав, що марне губу кривити на людину в такому стані, коли їй світ навіть не зелений, швидше сутінковий, з фіолетовим відливом, а обмочене тіло невидима сила крутить, викручує, судомами раптовими викривляє в старе сукувате дерево; але так само він знав, що вже не зможе спинитися, доки не витягне цю пришепкувату куріпку із загрозливої трясовини, в якій топилися, тільки бульки пускаючи, ще не такі...

– Маєш покинути те паскудство... Міг би у поміч стати.

Мирослав притримав на якусь мить руку її з вихолонулими неприродно пальцями, але Кнопка вручко висмикнула їх, мов з окропу.

– Я вже посилала тебе, але забула сказати, куди. Можу уточнити.

Якийсь сумнів набіг було злодійкуватою мишею і гризнув краєчок душі Мирослава: якщо так, то

пощо вся заморочка? І хто ти мені? Я тобі не брат і не сват, не кум і не двоюрідний дядько, я з душею відкритою, а мені смачно плюнути в душу готові, на всю губу харкнути за моє жито... Пропади воно пропадом, і ти пропадай, шмаркачко, якщо те заняття тобі до вподоби.

Раптом Мирослав упіймав себе на нещирості, навіть перед собою хитро тамованому лукавстві: ну і що, коли для неї він не брат і не сват, і не двоюрідний дядько, вона може значити не менше кров'ю поріднених – його власна кров, заледве торкався бодай мізинця її, негадано закипала, він тільки міцно затискував зуби і гнав чимдуж непрошені думки й відчуття, навіть їхні тіні хотів би стерти – коли вдавалося те, коли ні; яким би не був вислід того поборювання самого себе, він потім однаково довго лаяв власну парсуну, чистив та костив.

Одна річ, коли відходить людина, як відійшов по стрімкому життю Терлиця – експертиза підтвердила, що справді серце своє відбігало. Інша річ, коли хтось губить себе з легковажності, з безволля шмаркатою і малодушшя.

– А чим же ти, Ключо нещасний, мені допоможеш? – раптом озвалася Кнопка трішки іншим голосом, без роздратування, присмирілим і начебто на розмову вже налаштованим: пошкодувала його і милостиню убогому подала.

– Допускаю, не такий я нещасний, – огризнувся було, але тут же тон свій сховав у кишеню. – Маю допомогти тобі самій в руки себе узяти.

Кнопка несподівано розреготалася: то сталося диво, ота безнадія сиза в очах в одну хвилюк щезла невідь-куди, на посірілому недавно обличчі, хай і несмілий, але проступив рум'янець, на очах у Мирослава вона знову ставала тим самим дівчам-роз-

бишакою, що в перший свій день серед хіпі зазірала в казенний папір поліцейського і, затуляючи долонею рота, сміялася.

– А як ти собі уявляєш ту поміч? – продавала свої тридцять два, сяйнувши тою давньою пам'ятною усмішкою, що тоді ще бліцфотографією десь залягла у пам'яті Мирослава, і яка чомусь нагадувала йому усміх безхитрісного немовляти, котре щойно прокинулося зі сну. – На шнурочок до себе прив'яжеш і водитимеш мене як вигулюють у місті собак?

– Не варто смішки з цього робити, – не підтримав тону її Мирослав. – Ти над урвищем, у тебе очі зав'язані й наступний крок буде останнім.

– А може, я і не хочу з кислотного забуття вертатися, – посмішка на устах її повільно холонула. – Там несамовиті кольори, там блаженство... Куди повертатися: в цей свинюшник, що зветься суспільством, у цей бруд людський? Тільки тварини благородніші неспівмірно, бо не нищать собі подібних. Ми десь там, поміж хвощів та водоростей...

– Дитино, то ігри з вогнем. І я вже бачу, як палахкотить, – знову злість накочувалася на Мирослава і йому від того забивало подих.

Нараз диво з несмілим рум'янцем щезло вмить, обличчя її знову стало землисто-сірим, постарілим на десяток років, а в неприродно розширених зіницях майнули злі й колючі іскри:

– Відчепись... Тебе вже посилали – адресу допишеш сам.

29

Сьогодні гітара не ревла підраненим мастодонтом, не верещала роздражнено і нервово, а з не-вигадливої сцени, з присмирілих динаміків лилася спокійна мелодія, що розмові нітрохи не заважала, пливла човном тихою річкою з розлогими обома берегами. В останні часи Кнопка дедалі частіше лишалася наодинці з Томом, їй приємно було з ним розмовляти, попри деяку Томову запобігливість та потуги наперед відгадати й виконати її бажання.

Він для неї був дещо загадковий: то годинами про щось шепчеться з Тутанхамом – і фараон помітно рахувався з Томом, то невідь-де пропадає і так само несподівано знову в гурті з'являється, перед Кнопкою підкреслено запобігливий, але жорсткий та безцеремонний з іншими. Якось у місті чіплятися стали до них троє молодиків і затіяли бійку – такого Тома вона ще досі не бачила. Бився він уміло, але те слово далеко не про все говорило, бо вогонь, що спалахнув у його очах, видавалося Кнопці, здатен був металевий лист пропекти, а кожний його удар, особливо влучний і болісний для супротивника, озивався на його обличчі найглибшою втіхою і безконечним блаженством...

– А як до хіпі тебе, Джмелику, занесло? – раптом спитала Кнопка; їй цікаві були шляхи народу тутешнього, мотиви протесту його супроти життя узвичаєного й прісного, нерідко з ваговитим доважком фальші та криводушшя.

На Томовому обличчі сперш сполоханою птахою переляк змайнув, але по хвилі він відказав неохоче:

– Важко мені до того вертатися, досі болить... Мабуть, вже і не перестане.

Вона навмисне погладила Томову руку, як мимо ішов Мирослав, їй невідь-чому хотілося того по-дражнити. А Том від несподіваної ласки почав відходити, вертати собі рівновагу душевну, а ще трохи згодом став оповідати про матір, чиї колискові пам'яталися з найраніших дитячих літ, трохи менше в тих оповідах про дружину йшлося, зате про сина, п'ятилітнього Джона, оповідав найохочіше, пригадуючи всі його витівки, кумедні, вигадані малим словечка чи такі ж кумедні запитання. Вони господарювали на власній фермі й малий, оглядаючи якість корів з набряклим вим'ям, тицьнув пальцем в одну:

– Он у тої найбільше доїло.

Набігало на пам'ять давно, видавалось, забуте.

Годували з ложечки ще зовсім малого. Він вередує.

– Цю ложечку їж за маму.

Ковтає.

– А цю за бабусю.

Слухається.

– Тепер за себе.

Чемно їсть.

– А цю за тата.

– Зачекай, ще там Том, – показує пальчиком у повний рот.

Або...

Побачив малий, як бабуса на клумбі з квітами граблями щось поправляє.

– А що це в тебе в руках?

– Граблі.

– А ще маєш такі?

– Навіщо вони тобі?

– Я теж хочу грабити.

Зовсім інше в Тома обличчя стало, як почав оповідати про біду, в яку втрапив разом із сім'єю, те лице нараз постаріло і посіріло, на печене яблуко

зморщене стало скидатися. Він за кермом їхав швидкісним автобаном і знати не міг, що там трапилося в одній з передніх машин, тільки кілька десятків авто нараз із тріскотом й гуркотом почали наїжджати одне на одне, били й трошили себе та передню машину, зі дзенькотом зусібіч розліталось автомобільне скло...

Вже в палаті, як дійшов притомності, дізнався Том, що з усієї сім'ї тільки він живим залишився, хоч оклигував довго, зберігся назавше про ту біду на обличчі поріз, рубець досить грубий від вуха і аж до підборіддя...

– Більше мені робити в тому житті було нічого, – завершив оповідь Том. – Так я і опинився в Тутанхамона.

Кнопці по-людськи шкода було його, кого зірвала біда з узвичаєного трибу, але більше не гладила Томову руку – Мирослава не бачила на видноколі...

Щоправда, в цій оповіді вона мимохіть увагу звернула на одну деталь: якось Том, згадуючи прожите, обмовився було, що сина мав шестирічного, а сьогодні дитя враз на рік помолодшало... Але тут же Кнопка себе насварила – ну чого вона така підозріла, п'ять із половиною років – це п'ять чи шість? Людина стільки й таке пережила, а вона за слова, як сліпий за паркан, чіпляється...

Із часом Мирославова тека про війну пухла, товстішала. Читкішала, все зриміше поставала картина, як тисячі сміливців собою затуляли величезні вічнозелені тропічні простори, аби російська бацила не інфікувала весь Індокитай. Найважче шукалися матеріали про вельми щедрі «набутки» російських солдатів від тої совітської авантюри. А ще свідчення, як українці з одного боку поціляли ракетами в українців з іншого, як було це в Корейську війну, як гнали вбивати один одного ще в Першу і Другу світові війни, чи в 1812-му році або в 1709-му... Згодом у теку ляжуть уривки з книжки досліджень, де говоритимуть лиш ті, хто надіхався тропічним вологим повітрям сповна.

*З КНИГИ СЯОБІНА ЛІ «VOICES FROM
THE VIETNAM WAR»*

*«Голоси В'єтнамської війни»,
Розповіді американських, азійських
та російських ветеранів*

Російські офіцери-ракетники у В'єтнамі

Я панікував та не знав, що робити в Києві – столиці України, після того, як нам сказали, що я не зможу в той час взяти інтерв'ю у «майора Т.». Ентоні Сонга, моєї контактної особи та перекладача на російську не було. Після декількох телефонних дзвінків Ентоні сказав мені, що майор Т. погодився зустрітися з нами наступного ранку. «Не я, – пояснював майор, коли ми зустрілися в нашому готелі, – а мій начальник мав переглянути список ваших запитань. Він не хотів, щоб я мав якісь неприємності». Будучи відданим і активним у місцевій спільноті ветеранів, майор Т. також попросив мене дозволити йому лишитися невідомим та не публікувати його фото в книзі.

Радянський Союз офіційно заперечував будь-яку пряму залученість у в'єтнамську війну.

Після угоди між Москвою та Ханоем у лютому 1965 року Радянський Союз почав відправку своїх зенітно-ракетних військ, протиповітряних радіолокаційних станцій, своїх технічних спеціалістів, інструкторів, пілотів, персоналу для обслуговування повітряних суден та офіцерів із забезпечення тилу до Північного В'єтнаму. Однак загальна чисельність радянських військ у В'єтнамі досі точно не встановлена через брак достовірної інформації.

У деяких російських архівах можна знайти куцу інформацію про їхні військові операції у В'єтнамі, через те що урядові документи з питань оборони залишаються закритими для загалу та для вчених. Окремі російські історики все ж таки використовують західні джерела для своїх досліджень із цього питання. Дані китайських джерел базуються на кількості російських офіцерів та солдатів, які проїхали з Радянського Союзу до В'єтнаму по залізниці через Китай. Їхня статистика вказує на те, що близько 3500 радянських військовослужбовців прибули до В'єтнаму весною 1965 року. Їхня загальна чисельність збільшилася до 4100 у 1967 році. Ця кількість не включає росіян, які потрапили до В'єтнаму літаками. Американська розвідка вважала, що у вересні 1965 року у В'єтнамі перебувало від 1500 до 2500 радянських військовослужбовців, у тому числі 150 пілотів та 300 технічних спеціалістів, залучених до служб зв'язку й інших допоміжних служб.

Майор Т.

Інструктор, навчальний центр зенітно-ракетних військ, Північний В'єтнам, Російські збройні сили (Радянський Союз).

Я народився в Україні, в Радянському Союзі, в 1944 році. Мій батько був інженером на літако-будівному підприємстві в нашому рідному міс-ті. Після закінчення неповної середньої школи в 1959 році, замість того щоб піти до старших класів, я вступив до аеротехнічного училища, щось на зразок професійно-технічної чи професійної школи у вашій країні. Маючи сильний інтерес до техніки та авіаційної технології, я був досить успішним протягом свого трирічного навчання. Я також був прийнятий до партійної організації у школі аеромеханіків та став членом Комуністичної партії, навчаючись на останньому кур-сі. Закінчивши школу аеромеханіки в 1962 році, я зрозумів, що військова служба відкривала більші можливості, ніж інші посади, наявні в авіаційній галузі того часу.

Я вступив до Радянської Армії в 1962 році. На-певно, через мої успіхи у навчанні з авіаційної техніки та політичну репутацію як члена пар-тії мене направили до стратегічних ракетних військ – найелітніших підрозділів з усіх радян-ських збройних сил. Наша військова частина дислокувалася поблизу околиць Москви. Як ново-бранці ми почали активне вивчення нових техно-логій. Враховуючи мої особливі успіхи в навчанні, до кінця 1962 року мене обрали для направлення до Радянської технічної академії зенітної арти-лерії для проходження подальшого навчання. Ця Академія навчала офіцерів для командування вій-ськами зенітно-керованих ракет та керування системами протиповітряної оборони. В Академії я провів два роки. Я вивчав багато предметів, та-ких як фізика, хімічна інженерія, інформатика, обчислення, статистика та військова історія...

Я пам'ятаю, що наші викладачі досить часто використовували приклади з французько-індоки-тайської війни для пояснення військової стратегії та технологій у війні між комуністичною держа-вою та західними державами. Тоді я вперше дізна-вся про В'єтнам, його комуністичний рух та його лідера Хо Ші Міна. В університетському містечку я бачив іноземних офіцерів-слухачів, які навчалися в Академії. Вони приїхали з країн комуністично-го табору, таких як Польща, Куба та Північний В'єтнам. В них були окремі заняття та дуже ско-рочені навчальні програми.

Наші заняття були вельми насичені, наш щоден-ний військовий вишкіл і щотижневі польові навчання були також досить жорсткими. Деякі з моїх одно-групників не витримували та залишали Академію. Багато курсантів походили з військових династій і в декого батько був генерал або навіть маршал. Ми були дуже дружними й допомагали один одному як на заняттях, так і поза ними. Я залишався одним із найкращих студентів на курсі й також секретарем партійної організації нашого курсу.

Випуск у 1964 році, тоді активізувалися вій-ськові дії у В'єтнамі. Комісар шукав «доброволь-ців» для служби у В'єтнамі. Всі курсанти, в тому числі й наш випускний курс, 1964 року зголосилися до служби на в'єтнамській війні. Як нові офіцери Радянських стратегічних військ ми хотіли по-трапити на війну, щоб застосувати свої знання і навички в умовах реальних бойових дій. Однак на випускному ми чули деякі плітки, що ніби Північ-ний В'єтнам відмовився від пропозиції Радянсько-го Союзу направити радянських військових добро-вольців для підтримки в'єтнамських військових операцій проти американців.

Після випуску, восени 1964 року я повернувся до своєї частини та служив у штабі батальйону як штабний офіцер. Через рік командир нашого батальйону сказав нам, що батальйон відбере кількох офіцерів як інструкторів для навчання ракетних військ В'єтнамської народної армії у Північному В'єтнамі. Оскільки я був добре навченим молодим офіцером, влітку 1965 року мене обрали для призначення як інструктора з ракетних технологій у В'єтнам. Мені сказали, що завершення з навчання триватиме один рік та що я повернуся до свого підрозділу по закінченні заручбіжного відрадження. Я став інструктором з ракетного навчання у званні капітана. На той час я вже дізнався, що радянські комплекси керованих зенітних ракет (широковідомі як ЗКР) були відправлені до Північного В'єтнаму для протистояння американській військово-повітряній кампанії «Гуркіт грому». Радянські позиції ЗКР приступили до бойового чергування в Північному В'єтнамі в квітні 1965 року. Радянські ракетні війська вперше відкрили вогонь 25 липня, збивши три американських військових літаки. Тепер нам треба було навчити в'єтнамських ракетників, які могли б долучитися до радянських операцій ЗКР та збивати американців. Влітку 1965 року в'єтнамці заснували свій перший полк протиповітряної ракетної оборони на Півночі.

На початку 1966 року я приєднався до спеціального в'єтнамського підрозділу радянських ракетних військ, так званої військової частини № 31920.

У 1968 році завершилося моє відрадження до Північного В'єтнаму і я повернувся до Радянського Союзу. Повернення додому було досить важким. Оскільки радянський уряд заперечував будь-

яке втручання у В'єтнам, наша війна у В'єтнамі була «невідомою війною». Ніхто нічого не знав про нашу службу. Після того як ми повернулися, нам було заборонено говорити про наш досвід та внесок у в'єтнамську війну. Радянський Союз не визнавав нашої участі у в'єтнамській війні. Не було ні медалей, ні нагород, ні визнання. Пізніше, перед моїм виходом на пенсію, мені було присвоєно звання майора.

Наша служба на в'єтнамській війні ніколи не визнавалася ні радянським урядом, ні військовими. Таким чином, наші жертви не цінуються суспільством та російськими людьми. Багато молодших офіцерів, таких як я, не отримали ані пенсії, ані будь-яких привілеїв за нашу службу у В'єтнамі, тим часом як ветерани всіх інших збройних конфліктів отримали високі пенсії та різноманітні привілеї. Я знаю дуже сумну історію про одного з ветеранів В'єтнаму. Його звали Борис Верхотуров. Він провів у В'єтнамі більше двох років, будучи оператором радіолокаційної станції. Одного дня в його радар влучила бомба і він серйозно обгорів. Після тривалої госпіталізації він пішов у відставку з ракетних військ та став працювати шкільним вчителем на півставки. Після виходу на пенсію Верхотуров не отримав жодної фінансової компенсації або медичного обслуговування від уряду за свої рани та опіки. Зарплати вчителя, який працює на півставки, не вистачало навіть на ліки. Ось чому так багато російських ветеранів не хочуть говорити про війну у В'єтнамі. Війну, яку нам не слід пам'ятати.

Ватага Тутанхамона вкотре переїжджала.

Як тільки диковинно розмальований бусик відчинив двері, наче гуси, гелгочучи втішено, кинулися хіпі навперейми займати місця. Кнопка загаялася небагато зовсім, але бусик за хвилику виповнився і марно вона, аж мружачись, штовхала й товкла кулачками застряглого в дверях, що рипнутися не міг ні туди, ні сюди: бусик, набитий як тюлькою, врешті рушив, тільки ноги чийсь теліпалися в незачинених дверях, наче махали комусь на прощання.

За бусиком кілька авто з хіпі рушали, один Мирослав нікого досі не взяв: опускаючи скло дверцят, він хотів було гукнути Кнопку, та нараз завагався. Натомість вона, забачивши Мирослава, за кілька стрибків вправно опинилась на сидінні позаду.

– Тільки без повчань, – кинула замість дяки і вмостилася зручніше.

Динамік на даху бусика верещав, аж трава в'янула на узбіччях, і Мирослав зачинив вікно, рятуючись від здичавілого децибела. Їхали мовчки, він навмисне перший не хотів озиватись, аж поки докір не заслужив:

– З чого б то на губу свою замок почепив? – задиракувато озвалася.

– Отакої, – знизав плечима, – то без повчань, то замкнена губа...

– Нечемно, Ключо.

– Не знаю. Попереднього разу мене послали – тож я не вернувся і досі.

Більше Мирослав не відзивався, але в дзеркалі авто через якийсь час помічав дивні зміни з Кнопкою: весела й рухлива, як тужилась сісти у бусик, коли в жарт молотила кулачками у спину хіпі, що

ніяк не здатен був далі протиснутися, задирака, як тільки сіла в його машину, – зараз вона поступово гасла, як гасне багаття без догляду та ще й під занудною мжичкою, злиняв рум'янець зі щік, на томість їх немов стала вкривати придорожня сіра пилюга, а все лице осувалося й видовжувалося, як у кривому дзеркалі для забав... «Доза виходить, – майнула холодна думка у Мирослава. – Якась паскуда, помічав не вперше, годує її чимось ще, окрім клятої кислоти...»

– Зупинися, – попрохала несподівано пасажирка зміненним, якимось позиченим голосом.

Вона вийшла і, похитуючись, рушила в перелісок, спинилася на півдорозі та віддихалася, мов їй забракло повітря. Насторожений Мирослав рушив слідом.

– Мені зле, – на траву опустилася.

Мирослав поруч присів, він гарячково шукав потрібне слово і не знаходив; дорікнути Кнопці сили не мав, бо ж гріх добивати людину, а підтримати – не напливало потрібне, те, що було ворухнеться, чомусь видавалося неширим і він остерігався його озвучити.

– Я не потрібна на цьому світі нікому... Ні там, у бабусі, ні тут, – раптом озвалася Кнопка і показала рукою кудись, мов напевне знала, що саме в тому керунку зараз сувора бабуся. А ще тріщину в її душі доколола до решти підслухана ненароком розмова вчорашня Тутанхамона з Лотосом: вона сюди йшла задля мети великої і дзвінкої, а тут, виявляється, душі на штуки наловчились продавати та на вагу. – То не мій зовсім світ... От тільки у свій втрапити все не щастить.

Кнопка помовчала, а тоді заговорила швидко-швидко, наче боялася, що не вислухають її чи переб'ють.

– Он значок простецький у мене, біла чайка над синьою хвилею: подарували в дитинстві. Я по тому все мріяла, коли виросту, то подамся за моря й океани, я маю знайти там світ, де за брата кожен і кожна сестрою буде, де кульгавої душі не зустрінеш, де мета благородна – рятувати життя. І тому сюди йшла...

Їй хотілося зіщулитися в грудочку, заховатися від пронизливих і колючих життєвих вітрів, від тих протягів, що на перехрестях до кісток проймають, до судоми, що ламає до крику й викручує тіло; вона зіщулилася таки, тулячись до грудей Мирослава, а тоді несподівано міцно за шию його обняла й цілувати стала – на диво, їй лоскітливо-приємно було торкатися його шорсткої, як наждачний папір, неголеної сьогодні щоки, бо поспішав і до бритви не дійшла рука...

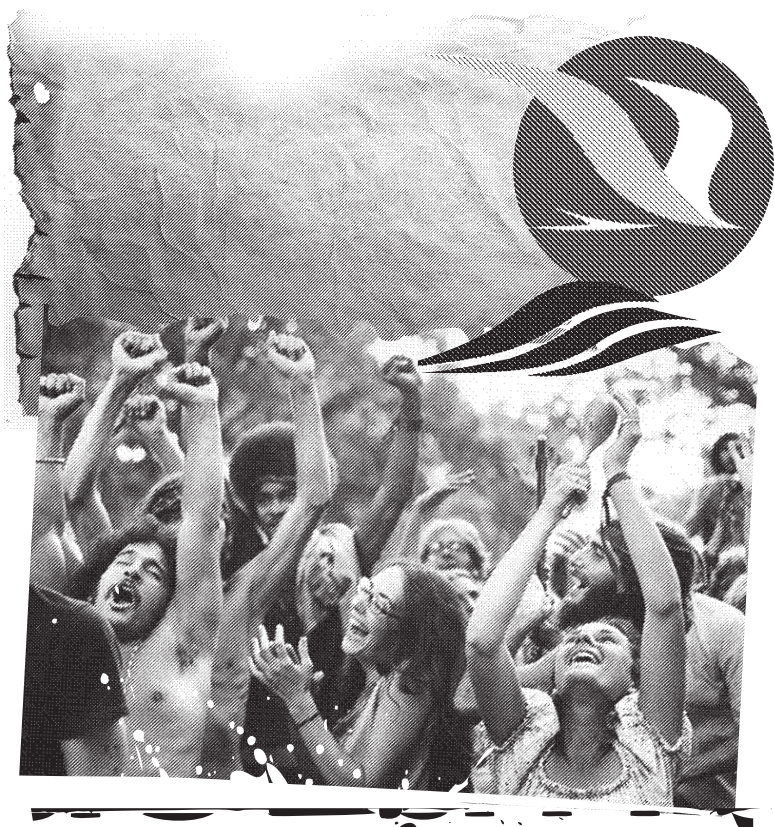
Ошелешений Мирослав у першу мить розгубився. Він не міг, звісно, гребонуту її від себе або, вирвавшись, забратися геть, був певен, що не зможе у розпачі залишити дівчину, кинути як непотріб, бо ж жива то душа. Водночас він чув, як ворухнулась і його притаєна пристрасть, оте тремтіння молодого й пружинистого тіла передавалось і йому, мов заразна яка болячка, він нарешті переставав лукавити перед собою і брехати нахабно самому собі, що байдужий до Кнопки: в Мирослава мов греблю в душі прорвало – і він жадібно, навіть хижо обсилав її поцілунками, аж поки вони дітьми, що борюкаються, не покотилися в шалові й безпам'ятстві по траві.

Вони були птахами, що викреслюють лінії неповторного і прекрасного танцю в повітрі, вони кружляли легко та граціозно, в кожному поруху крил був особливий шарм; тільки для них, тільки

для двох звучала іншим нечутна музика; їм хотілося, аби танець цей у дзвінкому синьому небі не закінчувався ніколи.

А потім Кнопка плакала, тулячись до його грудей, вона божилась і клялася, що від сьогодні пориває з наркотиками, хай лиш він трішки допоможе.

І знову вони ширяли в безкрайому небі, де синь хоч кухлем черпай, знову звучала прекрасна й незнана ще досі музика.

У ті дні поручник Роман Купчинський нотуватиме події в щоденнику, нотуватиме здебільшого поспіхом або пересильюючи втому, що валила з набряклих і натовлених ніг...

«Дош лляв без перестану, щоправда, не сильний, але здавалось, що він вічний і ніколи не перестане падати. Все, що я мав із собою – мокре. Вчора ночував у болоті на летовищі в Кванг Трі, але половину ночі не міг спати, роздумуючи над тим, що дві ночі тому північні в'єтнамці обстрілювали летовище ракетами. Як незаперечний свідок того обстрілу був зруйнований літак з боку летовища. Що було на перешкоді північним в'єтнамцям повторити подібний обстріл цієї ночі? Думки роєм кружляли в голові й не давали спати, аж поки фізична втома не спинила їхню ходу, і я заснув твердим юнацьким сном. Ми вже два тижні їмо консервовані харчі із т. зв. «С. Решенс», і запевняють нас, що промине ще два тижні, поки дістанемо гарячу страву. Наш конвой великий і дуже повільно просувається в'єтнамськими дорогами у провінції Кванг Трі»...

І знову через невеликий проміжок часу:

«О 21.00 моя чота відділяється від сотні й вирушає на місце призначення. Ідемо потиху, один за одним. Всі гранати обвинені якоюсь пластиком, щоб не калатали і не зраджували нашого маршу. Наплечників ми з собою не брали, тільки дощовики, так звані «пончо», і зброю. Цілий день падав дощ, і болото таке розкішне, що місцями ми встригали по коліна в нього»...

Мирослав натовлено чалапав разом з усіма. А йому набігали на згадку запруднені людом спокійним та празниковим вулиці Сайгона, де наче й згад-

ки нема про війну, де можна потішитися смачною вечерею, карафкою запашної кави, підморгуючи між іншим дівицям, жрицям кохання, що, видавалося, заповонили місто: подейкували, що тут їх вже за п'ятдесят тисяч...

В одному з таких кафе він і зустрівся у В'єтнамі з Річардом.

– Все про патріотів папір псуєте? – як представився Мирослав, поспитав співрозмовник. Розчервонілий від випитого, Річард чомусь ставав дразливим; таке трапляється з людьми, подумалось Мирославові, – одні по чарці добродухи, останню сорочку тобі віддати ладні, а інші перегрітою праскою від найменшої краплі води шиплять... – Пишіть, пишіть. А про «Союз американських військовослужбовців» – чому рот на замок замкнули? У ньому, між іншим, вже тисяч п'ять нашого брата, вояка, знайдеться. Вони проти війни у В'єтнамі... А хочете – їхню газету «The Bond» дістану? Наклад її вже за двадцять тисяч. Отам правда пишеться...

І Річард пальцем витягнутої руки тицьнув десь у далину, де тільки він один здатен видивитися ту правду.

– То якого лиха вас сюди занесло? – незлостиво перепитав Мирослав.

– А я з тої хіба десятої частини, з мобілізованих, бо решта тут добровольці, – не образився Річард. – Забрало відваги, як іншим... Он, кажуть, тисяч сто чоловік від призову хтозна-куди драпонуло... Половина, подейкують, у Канаді вже прижилась, а ще в Швецію подалися, Мексику, Францію.

...Того надвечір'я вони так само місили тропічне болото, Річард трохи відстав, на що Мирослав не звертав уваги, поринувши у власні думки. Раптом майже поряд Мирослав чує постріл і з острахом

озирається: Річард крізь жмут одягу вистрілив собі в ногу. У світлі фосфорних смолоскипів встиг ще Мирослав піймати Річардів погляд, що нагадував той перший, коли від появи зненацька з-під землі голови в'єтконгівця він за Мирославою спину з переляку та несподіванки заховався; цей погляд також був сповнений ненависті до того, хто самостріл зобачив, такої ненависті, що й залізо могла пропекти. Якого дідька лисого, хотів було огризнутись Мирослав, на мене зизом ти зириш: як боягуз, як нікчема, то так себе і повинен звати; ти сердишся не за те, що паскудство вчинив, а що те сторонні побачили; я тут ні до чого, що свідком виявився ненароком...

У гелікоптери стали вантажити поранених і полонених, Річарда при тому числі.

Ще трапилось якось прочитати про нагородження Річарда «Пурпуровим серцем» як пораненого в бою... Може, та ненависть його при сутичці через Кнопку, подумалося Мирославі, через страх, що розкаже він правду про самостріл? Може, й треба оповісти чи навіть десь видрукувати...

Вже сутеніло, вулиці чепурилися намистами розмаїтих вогнів, як входили хіпі Тутанхамона на околицю університетського міста. І не тільки вони, з різних боків підтягувалися ватаги хлопаків і дівчат, студентства здебільшого, вони йшли під гучний рок із горластих динаміків, гурт за гуртом довговолоса, але часто-густо ще досі безвуса юнь: в них сяяли очі, й не тільки у тих, хто кислотою встиг зарядитися, бо всі зараз ішли задля великої і порядної справи – спинити війну.

Вечоріло у небі, але в душах у них розвиднялося; вперше ось так гуртом ті, що в підлітках несерйозних досі ходили, раптом зможуть змінити викривлений і покороблений світ, чиї тріщини та іржу вони ліпше за старших бачать; від того чистого й світлого усвідомлення додавалася сила у кожному добряче натомленому м'язі, і вигиналася пружно під ногами земля.

Весело гелгочучи, як птаство, що тішиться волею, гурти хіпі розбрелися по барах, аби черв'ячка заморити та про завтрашнє перемовитися. Мирослав із Томом сіли за столик в куточку так, аби оком зал можна окинути: він хотів бачити лише її, Кнопку, – галасливе теля, що здуру втрапило не у свій табун...

Мирославу чомусь пригадалося давнє уже, як перегодували її кислотою вдруге, коли навіть знайомих не впізнавала, то він кілька годин відколихував, доки змудило врешті та до тямі стала вертатися. Але вже наступного дня звично вистрибувала, кривлялась і кумедні витрішки продавала, заледве озветься лишень гітара та барабани голоси пробуватимуть: вона здебільшого того дня з Річардом витанцьовувала. В якийсь момент він раптом спинився та почав тягнути

її за руку: Кнопка реготала, впиралась, але більше, як видавалося, вдавано, доки не спинилися біля мішка кохання, що саме виявився вакантним.

Мирославі стало бридко, як пірнула пара у той мішок, та попри відразу він не міг очей відвести, як борюкалися там тіла й качався мішок підлогою – об-раза, обурення і зненависть разом закипали у ньому... Несподівано мішок зупинився, рачки виповз із нього Річард, стогнучи та тримаючись обома руками трохи нижче свого живота, слідом виповзла Кнопка і з лукавинкою перепитала:

– Скажеш, коли ще заманеться коліна?..

– Дурепа! – крекчучи, зі злобою відгавкнувся той. – Хто так б'ється...

Дурнувате теля і такі ж дурнуваті його жарти, подумалось... А от, дивним чином, до Тома якихось ревнощів Мирослав не мав, хоч саме Томові вона у безпам'ятстві освідчувалася в коханні.

Те вже в минулому – тепер у неймовірно далекому.

Зараз Том теж оком окинув зал, але якось знічев'я, задля годиться, а тоді щось згадав:

– Правда, що той зошит твій досі не знайшовся?

Мирослав тільки плечем знизав, мов на ньому щось ваговите висіло та поправити потребувало.

– Я здогадуюся, чиї руки там побували, – докинув Том. – Але навіпростець не питаєш, бо ж по чоловічому в дабл пошле.

Мирославів погляд нараз спинився на двох поліцейських, що зайшли в бар. Річард, жваво жестикулюючи, щось Кнопці оповідав і теж поліцейських побачив та тицьнув пальцем у той бік.

Поліцейські здивовано презирнулися, невідь за що сприйнявши той жест, але раптом направилися до Річарда. Вони хіба кількома словами встигли з ним

перекинутись, як схопили його за обидві руки і до виходу потягли. Мирослав із Томом кинулися вслід, Том ще пляшку про всяк випадок встиг прихопити.

По тому сутолока було зчинилася, всі висипали на вулицю за поліцейськими; у штовханині, у спробах перекричати одне одного толку важко було дійти: поліцейські тільки стривожено роззиралися довкруг, однак Річарда не відпускали. Гармидер усе не вщухав, навпаки – він, як вогонь, сам себе підгодував, роблячи спалахи все чуйнішими. Том, який слово своє звично обмацає спершу та на зуб спробує, зараз, розчервонілий від випитого, кричав неприродним для себе високим голосом:

– Відпустіть! Гірше буде!

Врешті, доки йшла штурханина та пересвари, Том пожбурих пляшку в поліцейське авто.

– Що ти зробив! – жажнувся з того Мирослав.

На одну лише мить настала тиша – всіх струсонула перейдена межа.

Далі все відбувалося за дикою логікою, якої не бажала жодна зі сторін. Стали прибувати з різким повискуванням гальм нові машини з поліцейськими – і в них теж полетіли пляшки й каміння; зі злістю опускалися гумові кийки на плечі й голови хіпі, у відповідь бряжчало скло автомобілів та зі дзенькотом розліталися вже вітрини; хтось запалив шини авто – і вони зі смердючою кіптявою починали палахкотіти, притлумлюючи навіть спалахи і підморгування неоновієї реклами...

Обидві сторони не хотіли зла, з лихим блиском в очах, хто закіптюжений, а хто закривавлений, на непевній межі життя і смерті стояли за справедливість, віруючи кожен тільки в свою єдино правильну правду.

Інколи про одного й того ж вояка Мирослав знаходив навіть дві чи й більше згадок у різних виданнях, але він акуратно до теки складав усе, бо в кожній із публікацій раптом зблисне незнана, непобачена досі грань людської вдачі. Таким йому видався й Джордж Голят, зовсім ще молодий, якому, однак, випали і в ранні літа непрості випробовування.

*THE UKRAINIAN WEEKLY,
SATURDAY. APRIL 29, 1967
ПОВЕРНЕННЯ З В'ЄТНАМУ*

Нью-Йорк. Спеціаліст 4-го рангу Джордж С. Голят повернувся додому на Великдень після 17 місяців у В'єтнамі. Він отримав нагороду «Пурпурне серце» за поранення, яких він зазнав під час атаки в'єтконгівців на їхній табір.

«Я радий бути вдома», – казав молодий солдат після 28-годинного перельоту довжиною в 11 тисяч миль з В'єтнаму. Перед поверненням додому він зупинявся у Форті Дікс, Нью-Джерсі, де його з почестями провели у відставку.

Він казав, що вдячний своїм друзям і колегам, а також своїй родині за їхні листи та посилки під час його перебування у В'єтнамі.

Джордж С. Голят також вдячний Його Високопреосвященству кардиналу Йосипу Сліпому, архієпископу Івану Бучку й Папі Павлу VI за благословення та молитви.

«Особливо приємним подарунком був набір українських писанок, який мені передали жінки із UNWLA, Української Національної Жіночої Ліги Америки, – з Великодніми привітаннями», – казав Голят. Він

з гордістю показував його як своїм американським, так і в'єтнамським бойовим товаришам.

Син доктора Романа С. Голята, який був відданим лідером UNA (Українського Національного Союзу) громади, Джордж планує продовжити своє навчання в Університеті Колумбії, в якому він навчався перед своїм призовом до армії.

THE UKRAINIAN WEEKLY,
SATURDAY, JUNE 17, 1967

В'ЄТНАМ: МІСЦЕ БОРОТЬБИ ЗА СВОБОДУ
Автор Волтер Душник

Наступне інтерв'ю базується на особистій розмові зі спеціалістом Джорджем С. Голятом, сином доктора Голята й місіс Голят із Нью-Йорка, який нещодавно повернувся із В'єтнаму і був нагороджений медаллю «Пурпурне серце» за поранення, отримані під час бойових дій. Джордж, разом зі своїми батьками та братом Едвардом є членами 19 відділення Українського Національного Союзу в місті Нью-Йорк.

Запитання: Що могли б ви розказати про вашу службу до того, як були направлені у В'єтнам?

Відповідь: Із двох років моєї служби я провів шістнадцять тижнів на навчанні, а решту часу – у В'єтнамі.

Запитання: Якими були ваші враження по прибуттю до В'єтнаму?

Відповідь: Коли вийшов з літака у Сайгоні, я, як і решта, був збентежений, оскільки не знав, чого нам очікувати. В нас зразу вдарив потік гарячого повітря. Спочатку я подумав, що це від двигунів літака, але, коли пройшов далі, помітив, що температура не змінилась. Я впав у паніку від думки, що мені доведеться провести 365 днів у цій «сауні». Як виявилось, я з легкістю адаптувався до кліма-

ту, але моє перебування там було не 365, а розтягнулося до 502 днів.

Запитання: Якими були перші думки, коли ви зустрілися з жителями В'єтнаму?

Відповідь: Потрібно бути дуже обережним, щоб не сказати щось, що може зашкодити нашим стосункам із жителями В'єтнаму. Звичайно, перші враження досить дивні, оскільки ти зустрічаєш людей з іншою психологією та менталітетом. В'єтнамі – це люди, які багато страждали і для яких володіння якимись матеріальними цінностями найважливіше. У господарстві, де родина страждає від голоду, голова сім'ї скоріше почне красти, аніж продасть своє радіо. Вони хочуть мати все, чим володіють американські військові, й першими словами, які вивчили в'єтнамські діти, були «Ти дай мені». Як результат, корупція проникає в усі сфери життя. Це як якась хвороба, притаманна всім країнам, де іде війна. У результаті американців у В'єтнамі сприймають як представників багатой країни, які забезпечують їх потрібними речами найвищої якості.

Запитання: Чи зустрічали ви союзників США?

Відповідь: Мої контакти із союзними силами були обмежені австралійцями та корейцями. Всі австралійці, з якими мені доводилося мати справу, були уорфрант-офіцерами (категорія командного складу між унтер-офіцером та офіцером. – Прим. перекладача), які брали участь у подіях в Малайзії. Вони всі були сумлінними та досвідченими бійцями, та багато хто із них хотів повернутися в Малайзію, де, як вони думали, їхня служба більше цінувалась.

Я зустрів першого корейця на медичному кораблі. У нього була прострелена нога. Наша подібність із ним у ставленні, свідомості та мислен-

ні була неймовірною. Якби він не мав азіатської зовнішності, його легко можна було прийняти за американського піхотинця. Це легко пояснити, оскільки американці були вчителями для корейців і в багатьох аспектах корейці перевершили своїх вчителів. Що робить корейців безстрашними воїнами у В'єтнамі – це надзвичайна спроможність протистояти в'єтконгівцям у нічних боях.

Запитання: В'єтконгівці, що ви думаєте про них?

Відповідь: В'єтконгівці – унікальний тип ворога. Поразка – це щось невідоме для них. Більшість їхніх методів ведення війни примітивні й варварські, але водночас і дуже ефективні. Їхня тактика засідок є настільки вражаючою, що наші війська та війська союзників зараз її використовують. В'єтконгівці – наші вороги, але я дуже поважаю їх. Вони робили багато жахливого, але з їхньої точки зору вони повинні були це робити для того, щоб зрівняти свої сили з переважаючим ворогом. Вони завжди воюють, незважаючи на те, що шанси їхні малі. Вони вважають себе пригнобленими і йдуть на неможливі ризики, а тому деколи перемагають у боях. Найкраще можна охарактеризувати в'єтконгівця, сказавши, що він є людиною, яка не боїться бути членом загону смертників та добровольцем у наступальних атаках.

Запитання: Що ви знаєте про солдатів регулярної армії Північного В'єтнаму в Південному В'єтнамі?

Відповідь: Ми знаємо, що їх є велика кількість у Південному В'єтнамі. Будучи там, я бачив трьох солдатів Північного В'єтнаму. Двоє з них чекали на допит. Їхня поведінка відчайдушна, я бачив це – вони плюють в обличчя південно-в'єтнамських

офіцерів. Так само, як і в'єтконгівці, вони готові померти і часто погоджуються вести південно-в'єтнамців до засідок своїх підрозділів. Часто вони вели тих, хто захопив їх у полон, до засідок, заздалегідь знаючи, що будуть убиті або тими, хто їх захопив, або своїми солдатами.

Запитання: Чи чули ви північно-в'єтнамську пропаганду?

Відповідь: Північно-в'єтнамські трансляції пропаганди чути 24 години на добу з багатьох радіостанцій трьома мовами: в'єтнамською, французькою та англійською. «Ханой Ханна» – це популярний мовець. Вона є північно-в'єтнамським аналогом «Токійської Рози» – з II світової війни. Її програма повністю англійськомовна і постійно транслює популярну музику зі Сполучених Штатів. Вона також подає листи від людей зі Сполучених Штатів. У більшості з них говориться або про те, що потрібне припинення війни, або «Чи не краще бути вдома зі своєю дружиною або коханою?» Випуски новин подають прикрашені звіти про перемоги північно-в'єтнамських військ як на Півночі, так і на Півдні. Іншою улюбленою темою є систематична звітність про антивоєнні мітинги та протести в Сполучених Штатах.

Запитання: Як північно-в'єтнамці використовують на території США нашу критику війни у В'єтнамі у своїй пропаганді? Чи вихваляють вони «паліїв документів про призов» та інші громадські заворушення, пов'язані з війною?

Відповідь: Будь-який випадок, який стається в Сполучених Штатах, де люди відкрито виступають проти уряду, використовується комуністами з метою пропаганди – як для знеохочення союзницьких сил, так і для підвищення морального духу

північних в'єтнамців та місцевих партизанів.

Запитання: Якою є реакція солдатів на «демонстрації за мир» у США?

Відповідь: Перш за все, хоч трохи розумний солдат розуміє, що за демократії не може бути стовідсоткової підтримки уряду людьми, таким чином, певного невдоволення можна очікувати. Але він не очікує, що це буде так часто і з залученням такої великої кількості людей. Людина із маленького містечка вважатиме, що демонстрація в 100 000 людей – це неймовірна кількість, тому що він ніколи не бачив, або дуже рідко, 5000 чи 6000 чоловік, які зібралися разом. Це змусить його сумніватися, чи все він робить правильно і, таким чином, заважатиме йому робити свою роботу.

Запитання: Опишіть, як ви були поранені.

Відповідь: Я був поранений в одинадцяти місцях, але жодна з ран не була критичною. Я переніс три операції; одну – з видалення металу, другу – з видалення металу, який спершу не було помічено, і третю – закриття ран. Як виявилось, я все ще маю трохи металу в своєму тілі, але він не турбує мене.

Запитання: Якими є ваші плани?

Відповідь: Я хочу продовжити своє навчання в коледжі з червня.

Джмелями роздражненими поміж хіпі, що зранку почали кучкуватися, літала звістка: тутешня влада наказала закрити бари. Мітинг через те почався навіть раніше передбачуваного, але спершу старший поліцейський звернувся до натовпу. Роздратований металевий голос видавався ще більш дразливим, бо деренчала, ріжучи вухо, мембрана старого мегафона:

– Мітинг не дозволений. Розійтися!

Перед ватагами хіпі вишикувалися ряди насуплених поліцейських, вони були при зброї, а щитами, немов парканом, відгородилися від обуреного старшим поліцейським чималого натовпу, що гудів і ногами тупав.

Де не взявся мегафон, але вже в руках хіпі:

– Ми прийшли не для бійки і безладу. Ми проти війни у В'єтнамі!

Дівчата-хіпі вибігали наперед і в автоматні цівки ставили червоні гвоздики:

– Квіти ліпші від куль!

Мер було теж узяв мегафона в руки, але заледве рота відкрити встиг, як гуртом всі взялися тупати й скандувати:

– Make love, not war!

– Кохайтесь, а не воюйте!

– Love, Peace, Freedom!

– Любов, мир, свобода!

Ще звечора Тутанхамон попередив Кнопку:

– Завтра матимеш слово. Від бебіс теж треба гонки.

Доки хіпі підстрибували та хором гукали: «Make love, not war!», вона мізкувала, що має сказати. Як раптом сусід у гурті смикнув за рукав:

– Там тебе кличуть.

Обіч густішого гурту стояла немолода жінка і з вичікуванням дивилась на Кнопку. Врешті навіть не вимовила, швидше прошелестіла черствими та збілілими, обезкровленими вустами:

– Невже не впізнала?

Напівлахміття, в яке була вдягнута, може, й не різнилося б від одягу хіпі, тільки в тих екзотична латка на коліні або на полі відразу вгадувалася примочованою навмисне.

– Це я, доню...

Кнопку було струсонуло, як від легкого удару струму, їй водночас і соромно стало, і боляче, й гірко; вона боялась, аби хтось із хіпі не почув, що то її мати.

Востаннє бачилися вони, як Кнопка була хіба п'ятилітньою. Незнайома жінка раптом кинулась її обнімати і схопила на руки, а вона пручалася щомоці та дригала ногами з переляку; чомусь пам'яталося тільки, що волосся жіночки тої пахло вітром.

Вже через роки бабуся оповіла, як мати спивалась, опускалася через зраду в коханні, опускалася, мов на слизьких східцях у сире і холодне підземелля, з якого видертися і вишкрябатися незмірно важче, ніж впасти туди.

Нараз Кнопці до щему в грудях стало жаль цієї стражденної жінки, подумалося, що матір життя огріло по маківці, вдарило як із розмаху чимось важким з-за вуха, – якщо не вдалося втримати її навіть бабусі, найбільшому диктатору чи суворому імператорові, про яких тільки чувати доводилось у житті. Але напливала й інша думка: цю жінку вона має цілковите право не називати матір'ю, бо кинула її малоліткою, з-поміж дитини і гульок вибрала гульки... І ця жорстка і колюча думка в ту мить переважила інші.

– Чого тобі? – роздратовано, боязливо озираючись, чи не чують їх інші, запитала донька.

– Ходімо звідси... Ходімо зі мною, я не здужаю так більше жити, – залопотіла мати, благально блимаючи сивими, помутнілими очима.

– Ти сама це життя вибирала, – кинула різко донька, пожбурила, як каменюку.

А ще Кнопці подумалося, що то можуть бути бабусині витівки, таким рипом, ймовірно, підсилаючи матір, взялася розжалобити внучку і додому вернути: мовляв, досить з неї, кровоточить серце без упину...

Кнопка з дивною ненавистю вдивлялася в обличчя цієї жінки з порепаним лицем, з підозрілими пухирцями на носі, що нагадував спілого баклажана, з пасмами посивілого, неохайного волосся: ні, вона ніколи не матиме нічого спільного з цією жінкою, що втратила через легкодухість звичну жіночу подобу.

Нараз мати на коліна стала, негадано якось.

– Ходімо зі мною... Я не хочу більше життя попереднього, я пити й колотися назавжди покину, – стоячи на колінах, вона хапала доччину руку й силувалася її поцілувати; Кнопка рвонула руку різко, мов вихопила з окропу.

– Іди... Іди геть, – видихнула з ненавистю, здолати яку, попри неймовірну потугу, забракло сили.

І повернувшись круто та розштовхуючи безцеремонно інших, вклинилася в щільний гурт розгарячених хіпі, що пританцьовували: винахідливий народ вже налаштував сам озвучення.

А коли Кнопку покликали до мікрофона, то нараз її мов правець вхопив: усе заготовлене десь вивітрилося з думки, випарувалось і щезло, від пережитого щойно не могла навіть слово якесь вимовити; вона розуміла з жахом, що на очах осоромлюється, і той жах не мав найменшого наміру зникнути, він сковував до решти не тільки уста, він цементував усю її в безмовну бетонну брилу...

Не випало якось Мирославові зустрітися з майором Мироном Дідуриком, але про нього чимало земляків розповідали – і непідробне захоплення читав в їхніх очах. Чорна вістка про смерть майора, чужого чужаницю для Мирослава, обпекла, наче втра-та близького...

І раптом він зустрів публікацію, в якій ішлося, як за брата став у стрій інший брат, мало того, знайшла-ся розмова з його дружиною, відверта і неочікувана...

THE UKRAINIAN WEEKLY
FRIDAY, JULY 3, 1970

НЕСВЯЧЕНИЙ ПОТРАПЛЯЄ У В'ЄТНАМ,
ДЕ ЗАГИНУВ ЙОГО БРАТ

Нью-Йорк. – Богдан (Бад) Несвячений, три роки тому член американської збірної з футболу серед коледжів, а зараз військовий лейтенант, вибрав для себе шлях продовжити те, що робив його брат, та за що загинув у квітні.

Капітан команди

Випускник Вест Пойнту 1968 року, де він був капітаном армійської футбольної команди і звідки запрошений до команди американської збірної коледжів. Лейтенант Несвячений казав, що він їде до зони бойових дій, оскільки більше не може залишатися осторонь. Минулого понеділка він відправився у В'єтнам згідно з інформацією New-York Daily News, яка висвітлювала історію про українського офіцера.

Брат лейтенанта Несвяченого по лінії матері 32-річний Мирон Дідурик пробує у В'єтнамі шість місяців та отримав звання майора, коли загинув у бою 24 квітня.

Богдан, якому виповнилося 23 роки, міг уникнути участі у військових діях через смерть брата.

«Тепер це для мене справжній особистий виклик. Я пишаюсь своєю країною. І раптом я зрозумів, що це також означає і гордитися собою».

Його рішення командувати військовими у зоні бойових дій у В'єтнамі було його особистим вибором та викликом.

«Я обговорював це з моїми батьками, сказав їм, що я відчував, та вони все-таки не хотіли, щоб я їхав, – казав він. – Але я повинен жити своїм життям. І я не можу спокійно жити, залишаючись осторонь».

Лейтенант Несвячений народився в Хайденау, в Німеччині в таборі для родин переселенців і приїхав до цієї країни зі своєю сім'єю в 1949 році. Сім'я живе в Сомервілі, Нью-Джерсі.

Після випуску з Вест Пойнта в 1968 році лейтенант Несвячений служив 14 місяців у Фулді, Західна Німеччина. Будучи одним із найкращих курсантів, він в 1967 році виборов нагороду Національної футбольної фундації, окрім заслуг у збірній.

Беручи участь у житті української громади з дитинства, лейтенант Несвячений був почесним гостем Північно-американського спортивного з'їзду Української молодіжної ліги.

Цінує свою країну і свободу

«Мені здається, що я ціную цю країну (мається на увазі США. – Прим. перекладача) дещо сильніше, ніж більшість людей», – сказав лейтенант Несвячений під час обговорення свого рішення. «Бо мої батьки можуть пригадати часи, коли вони не мали абсолютно нічого».

«Що стосується В'єтнаму, я мав певні вагання. Але США – це моя країна і я маю обов'язок перед

нею. Моя думка щодо тих, хто ухиляється від армії, – вони гадають, що мають більший обов'язок перед собою, хоча насправді не знають, що є їхньою особистою метою, і не намагаються зрозуміти мету цієї країни».

«Якщо Ви у чомусь не впевнені, ви повинні звертатися до фактів», – казав він.

«Це В'єтнам. Ось де це все відбувається». – Він називав інтервенцію президента Ніксона до Камбоджі, найімовірніше, неминучою.

«Щодо мене, – казав він, – я почуваюся добре, коли люди відстоюють цю країну» (тобто США. – Прим. перекладача).

THE UKRAINIAN WEEKLY. SATURDAY,
AUGUST 22, 1970

ДРУЖИНА ПІДТРИМУЄ ЧОЛОВІКА-СОЛДАТА

МАЯМІ БІЧ, Флорида. «Бад відправився до В'єтнаму 29 червня, на другу річницю нашого весілля... Пояснюючи, чому повинен поїхати туди, він спитав мене: «Хіба ти не хочеш, щоб наша донька виросла у мирному світі та знала лише життя без страху?» Бад – капітан Богдан Несвячений, йому 24 роки. Його дружині Кеті також 24. У них є 5-місячна донька Темі.

Брата Вега вбито

Несвячений міг уникнути служби у В'єтнамі. 24 квітня його 31-річного брата Мирона (майора) застрелено під час стрибка з гелікоптера у В'єтнамі. Згідно з військовими правилами, останній син в родині, що зазнала втрат під час військових дій, може бути звільнений від проходження військової служби в зоні бойових дій. Але Несвячений не просив відсторонення. І Кеті, яка

жила тут зі своєю матір'ю, стала однією з тисяч дружин, які чекали на своїх чоловіків. «Будь-яка дружина військового повинна зрозуміти, що армія є завжди пріоритетом, а тоді вже – дружина та дитина. Коли ти усвідомиш це, ти навчишся приймати все інше, що пов'язане з цим» – казала місіс Несвячена письменнику Френку Мюррею.

Несвячений народився в таборі для сімей переселенців у Німеччині. Він закінчив Вест Пойнт, де у 1967 році був капітаном футбольної команди та членом збірної коледжів Америки.

«Мій чоловік – солдат, – каже місіс Несвячена. – Він чотири роки навчався у Вест Пойнті та два роки в школі Рейнджер, парашутній школі, був військовим командиром у Західній Німеччині і, ось тепер справжнє випробування для солдата, – поїздка в зону бойових дій.

Я питала Бада, чи йому страшно, і він відповів: «Я б збрехав тобі, якби сказав, що не боюся їхати туди. Я хочу жити. Але це те, що я повинен зробити...»

«Я не просила його не їхати, хоч я цього й хотіла, тому що знаю – якби він не поїхав туди через смерть брата, він би відчував, що ухиляється й почувався б нікчемою перед іншими та перед самим собою».

Місіс Несвячена продовжує: «Бад написав некролог Мирону, в тексті якого значилося: «Мирон вірив: те, за що він боровся, варте його життя. Він загинув не марно».

Але я думаю, що вони помирають марно, невже тільки війна може принести мир?.. Мир, як недосяжна зірка, здається, що війна скрізь і завжди.

Це якась зла іронія, якийсь дикий парадокс – вбивати людей заради миру... Я не хіпі. Я знаю, за

що ми боремося. І якби мій 17-річний брат сказав, що він збирається ухилитися від призову до армії, я б ударила його.

Одначе з усіма втратами життів, які ми пережили, думаєш, не має якогось гуманнішого шляху для боротьби з цим жахіттям. Я молюся Богові, щоб мирні переговори поставили цьому край.

Я не хочу, щоб Темі, коли виросте, була однією з дружин, які чекають чоловіків з війни».

Казаков дивився на Джека, як вдоволений кіт на загнану в кут і ось-ось майже впольовану мишу: діватися їй тепер нікуди, тож нещасній при першому порухові не уникнути прудких і безжальних кігтів.

– А коли ви передаєте мікроплівку, – неспішно смакував кожне слово Казаков, – то опис наявного на тій плівці теж додаєте?

Джек мовчки кивнув головою.

– А як додаєте: пишете від руки чи якось по-іншому?

– На машинці друкую, – вже роздратовано огризнувся Джек.

– А як це розуміти? – тихим і смирним голосом, в якому однак не здатен був торжество приховати, перепитав Казаков. І він подав аркуш паперу, густо списаний акуратним почерком.

Джек відразу впізнав той почерк і похолов. Він безпомилково впізнав почерк офіцера ФБР, якому завше передавав копію опису і який допустився фатальної помилки, переплутавши друковане для компартії і списане ним самим.

То був провал, ціною якого має стати його життя...

Власне, Джек не раз відчував приховану недовіру, дуже тонкі перевірки за виконанням, а ще водночас із недовірою погано тамовану зверхність. Те стосувалось як його, так і брата Моріса.

Це було по вбивстві президента Кеннеді, Моріс якраз приїхав у Москву, а в кабінеті Бориса Пономарьова якраз обговорювали стосунки з Китаєм. Раптом у кабінет ввірвалися без попередження двоє клерків і перелякано взялися переповідати про деталі вбивства президента Кеннеді й арешт Лі Харлі Освальда.

Вони ні на макове зерня не звертали уваги на чужу в кабінеті людину, на іноземця, бо він однаково, певне гадали, не знає російської мови. Морісу не забути той переляк, що межував з панікою: Освальд раніше просив політичного притулку в СРСР і він його одержав, одружився з росіянкою й працював у Мінську. Хтозна за яку ниточку тепер потягнуть американські спецслужби і куди та ниточка приведе...

Моріс робив вигляд, що не володіє російською і не розуміє тої схвилюваної, майже панічної їхньої балачки.

Аж врешті клерки, мов спам'яталися, побачивши у кабінеті іноземця. Але Пономарьов їх заспокоїв:

– То наш перевірений товариш зі США. Можете не перейматися.

Щойно з таким переляком оповідане тепер для Моріса переклали англійською. Зраділі клерки на-вперобій взялися пропонувати:

– Нехай товариш Моріс розкаже своєму урядові, що ми до вбивства їхнього президента ніяк не причетні.

Перекладач повторював за Морісом:

– То не найкраща ідея... Така заява тільки збільшить підозри. Фактично друга людина в компартії США, яка до того ж щойно вернулась з Москви, відразу здогади спровокує: відмазує комуністів, нечиста сила...

А поки перекладач говорив, Моріс подумки дивувався цій дешевій і примітивній виставі з клерками, що закриту інформацію при чужому стали вибюкувати, виставі, яка лиш ствердила, яким недалеким його вважають.

А ще подумалося Морісові, що тут якийсь незрозумілий туман, тут смог цілісінький... За кілька днів до вбивства Кеннеді Фідель Кастро в розмові з братом Джеком раптом заговорив про велику ймовірність

убивства американського президента. Без півлітра, як росіяни кажуть, не зрозуміти самого Освальда: то, як вперше прибув за туристичною візою, йому вельми до серця припав Радянський Союз і через кілька років попросив притулку, то незадовго той Союз розподобався зовсім. Одні кажуть, що саме Освальд стріляв у президента, а інші переконані, що не тільки він. На довершення дружина поміж знайомими все балакає, що в труні не її чоловік лежить, а радянський розвідник.

...Джек, зрозумівши смертельну загрозу, не розгубився від сказаного Казаковим:

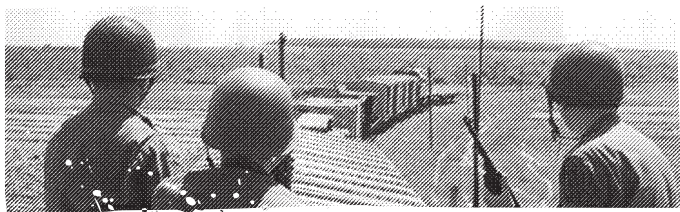
– Яюсь я розтягнув сухожилля і не міг друкувати. Тож попросив переписати дружину.

Московське КГБ давало свого часу дозвіл на втягування в роботу дружини, тож тут не прикопаються.

Зі втіхою дивися Джек на обличчя розгубленого Казакова, що витягнулося від несподіванки і скривилось, мов від найкислішої і найгіркішої якоїсь таблетки.

Але в Джека не грали в душі переможні фанфари, швидше настороженість спалахнула. А якщо цей Казаков здогадається звірити почерк? Його з дружиною попереднього разу по різних московських музеях возили і мусили вони в книзі почесних гостей прехвалебні відгуки залишати.

А якщо здогадається звірити?..

38

Мирослав почувався так, наче йому відро крижаної води на голову бубухнули, вдягнутому ось так в офіційний костюм та при краватці, тож зараз тільки сорочка відразливо липне до тіла. Певне, здогадувався північно-в'єтнамський клерк, що діється у душі в Мирослава, бо очі його сяяли празниково: «А закусив?..»

– Вам у зустрічі з Маккейном відмовлено.

Клерк говорив неспішно, притримуючи на язиці кожнісіньке слово, мов смакуючи, тішачись і насолоджуючись ним, як бідацька дитина цукеркою, боячись ковтнути її та чекаючи, доки вона в роті сама не розтане.

Клерк подав Мирославові список, де серед інших імен, до зустрічі не дозволених, побачив і своє.

Мирослав давно і ретельно готувався до можливо-го інтерв'ю. Він вже в деталях знав, як потрапив бойовий пілот Джон Маккейн у полон, коли російська ракета вцілила в його літак, французькі тележурналісти оповідали про свою зустріч, яку їм милостиво дозволили.

З переломами обох рук і ноги, втративши двадцять шість кілограмів своєї ваги, Маккейн французам менше всього нагадував нещасливця – швидше борця на килимі чи боксера на рингу, що чекає підступного нападу в будь-яку мить. Недарма його, посивілого в тридцять літ, прозивають «Білим торнадо».

Навіть крізь бетонну стіну вода, крапля за крапелькою, може просякнути, так і вістки крізь щільну завісу, змайстровану активістом Комінтерну Хо Ші Міном, просякали потрішки у вільний світ.

Якогось дня в камеру-одиночку заявили туготешні чини з роблено радісними, мов приклеєними, усмішками.

– Тішся, Маккейне, ми маємо намір тебе достроково звільнити.

«Боже, – подумав Маккейн, – яку банальну двохо-дівку тужаться вони розіграти... Батька мого призначили головнокомандувачем Тихоокеанського флоту Сполучених Штатів, отож і командувачем нашими військово-морськими силами на в'єтнамському театрі дій... Нескладно здогадатися: вже завтра пропагандистські ворони на всіх перехрестях каркатимуть, що я їм продався і рятую лише власну шкуру...»

– Я прийму пропозицію тільки тоді, коли звільни-те всіх, хто потрапив у полон ще переді мною.

Непослух дався взнаки. Тепер щоранку заходив у камеру наглядач і наказував кланятися йому низенько, аж до землі. Маккейн таку радість не міг йому дарувати, тож починалася «фіззарядка»: його нещадно били, вельми полюбляв наглядач цілитися в'язню у скроні.

По тому били його кожні дві години, до переломів при падінні літака додалися тепер нові: вони били переважно ногами, били без поспіху, з натуги крекчучи, віддихуючись час від часу; роботу свою робили з байдужими лицами, як при будь-якому іншому займиську, плата за яке погодинна. Щоправда, все ж був один порятунок, про який не здогадувалися наглядачі. Все має свою межу, має її і нестерпний біль, і коли мучителі ту межу переступали, то на хвилю ніч безпам'ятства наступала, але ненадовго, бо далі вертався він у свої далекі роки. Ось батько вперше бере його човном покататись, аякже – морська сім'я, батько малого – прославлений адмірал, і дід був адміралом, тож і менший має звикати до хвиль. І вже перед очима синя хвиля під синім небом, простір безмежний, де нема його кривдників і болю нема...

Маккейн вже не здатен був руки підняти бодай трішки вище своєї голови.

Зажадали одного дня:

– Назви імена своїх товаришів по ескадрильї.

То вже потім, колись скаже Маккейн: «Я пізнав те, що ми всі зазнавали там: кожна людина має свою межу. Тоді я своєї досяг».

– Востаннє повторюємо: назви пілотів твоєї ескадрильї.

І Маккейн, затиснувши зуби, аби так само затиснути біль, натужно згадував і називав імена. Імена футболістів команди «Грін Бей Пекерс».

– Барт Стар, Джім Рінго, Віллі Февіс.

– Ще.

– Форест Грег.

– Давай, давай!

Джері Крамер.

Мирослав по крупинці збирав вістки про Маккейна, про хлопців, що стільки витерпіли тут, винесли й вистраждали, в тому числі й з українського кореня, він так сподівався на зустріч, а тут...

– Вам відмовлено, – всміхався потішено клерк, як у найщасливішу мить у житті. – І ви не зможете звинуватити у відмові саме нас.

Мирослав, не розуміючи, тільки плечима здвигнув.

– Відмовив вам сам Маккейн, – і клерк подав список журналістів на зустріч.

Мирослав кинув оком на той перелік, де справді значилось і його ім'я, і лиш похитав головою. Нескладною була відгадка: його вписали до тих, хто утвердився опонентом цієї війни, хто на цьому заробляв шелесткі асигнації або ж, із наївності власної, купився на гуманні гасла, з-за яких лукаво всміхались відомі кремлівські обличчя.

Не дивувався Мирослав юні, що полюбляла гучну музику, від якої навіть птахи, пролітаючи над постоєм хіпі, нажахано шарахалися та натискали чимдуж на крила, тій юні, що не вважала за несмак розмалювати себе з голови до ніг світловідбивними фарбами. Дивиною були інтелектуали деякі, як Бертран Рассел та Жан-Поль Сартр з їхнім міжнародним трибуналом, що так наполегливо картав США за В'єтнам. Нехай дрібнота людська, лукаво в душі всміхаючись, за «легкий» долар наївне студентство до протесту гукає, але ж ці...

Зрештою, чого дивуватись: як потребувалися гроші на «міжнародний трибунал», то багато хто не розщедрився, зате комуністичний вождь Хо Ші Мін шмат відвалив. Недарма ж дотепники такі трибунали йменували «судом кенгуру», судом, де винуватець наперед відомий...

Мирослав усе ж дивувався. Тільки не всі так сприймали, і про це він також публікації клав у розбухлу теку.

*THE UKRAINIAN WEEKLY,
SATURDAY, JUNE 3, 1967*

ВІЙСЬКОВИЙ КАПІТАН ПРОТИ ЛОРДА

Сфальсифікований трибунал Рассела

Лист капітана Лебедовича, поданий нижче, був написаний у відповідь на репортаж у новинах, в якому описувалися «знахідки» щодо сфальсифікованого трибуналу над військовими злочинами, який був проведений лордом Бертраном Расселом.

Трибунал завершив свою сесію в Стокгольмі 10 травня.

*Шановний Пане,
я не був здивований ставленням лорда Бертрана*

Рассела, оскільки вважав його давнім ексцентричним симпатиком комунізму багато років. Однак я був дуже розчарований, що Жан-Поль Сартр, знаменитий автор таких прекрасних книжок, як «Слова», є одним із провокаторів цього збентеженого натовпу. Провівши дванадцять місяців у В'єтнамі, живучи та працюючи з південнов'єтнамськими людьми і спілкуючись із багатьма біженцями з Північного В'єтнаму, я так само здатний оцінити в'єтнамську війну, як і самозване судилище, організоване Расселом та Сартром.

Протягом останніх двох тижнів я приймав у своєму диспансері як пацієнтів більше двадцяти американських солдатів щодня. За ці ж тижні я також зробив усе, що міг, щоб полікувати більше 200 цивільних в'єтнамців від різних хвороб: від незначних укусів комах або порізів – до переломів черепа та загострень туберкульозу легень. Таким чином, я з обуренням висловлюю протест проти того, що Рассел та Сартр звинувачують мене та моїх друзів-американців у В'єтнамі в тому, що ми винуваті в злочинах проти цивільного населення та проти людяності.

Протягом дванадцяти місяців мого перебування тут я не бачив або не чув про жоден випадок, який би підтвердив їхні погляди. Я підозрюю, що їхня думка базується на фальшивій комуністичній пропаганді, яка насаджується Ханоем, а не на фактах із життя. Я не заперечую факту, що сотні молодих, чистих життів (як американців, так і посібників комуністів) убивають кожного тижня в цьому конфлікті у В'єтнамі, який, здається, не має кінця.

Але це ціна, яку ми, американці, змушені заплатити задля підтримки нашої свободи та безпеки.

І хоча битва відбувається за тисячі миль від нашої батьківщини, в маленькій, злиденній та збуреній війною країні – В'єтнамі, проте це наша війна, на якій ми, американці, воюємо, щоб зберегти нашу свободу, намагаємося встановити мир та безпеку на планеті й намагаємося запобігти поширенню комуністичного рабства і тиранії.

У цій гігантській битві одним із наших нечисленних союзників є невеличка нація південних в'єтнамців, яка нині невідкладно потребує нашої допомоги. Ні, містере Сартр, я не винуватий у «злочинах проти людяності».

*Капітан Е. В. Лебедович, доктор медицини,
864 Інженерний батальйон, Кам Ран Бей
В'єтнам, 15 травня 1967 року.*

Мине час – і Мирослав неабияк подивується дивовижному збігові з його тодішніми думками, коли президент Рональд Рейган назве події тих днів найбезкорисливішою, найблагороднішою війною в історії Сполучених Штатів.

По тому, як розсерджена Кнопка «послала» Мирослава кудись, забажавши самому йому з адресою визначитися, він нітрішки на примхливицю не надувся: Мирослав просто розгнівався, як гніваються і бояться за галасливу дитину, що взялася за небезпечну забавку. Тим паче, як стали вони птахами, що викреслюють лінії неповторного і прекрасного танцю в повітрі й тільки для них, тільки для двох звучала нечутна іншим музика...

– Ти дужа, ти зможеш, – як дятел, киваючи головою, повторював Мирослав раз по разу: він кожного дня і кожної години з нетерпінням чекав, коли в очах змученої Кнопки бодай на хвилику змайне іскра віри та впевненості у собі; ту віру, здавалось йому, довго й занудно попереднє життя розхитувало, самотійному рішенню все бракувало місця; довершували, гадав, ту непевність самої в собі безкінечні табу «того не роби, туди не ступай».

Мирослав не міг не бачити, що Кнопці щиро хотілось нового життя, але старе невідступно смикало за рукави і поли. Ще нам щастить, подумалось якось йому, що не так далеко лихо зайшло; він бачив, як мучиться Кнопка, як ламає біда немилосердно її тіло і душу, але й не міг не помітити тої лагідної тіні, що кохання й надія кидали на змучене, зболене і вистраждане її лице.

Вже настав час, коли видавалося, що страхітлива ломка позаду, вони все менше були в галасливому гурті Тутанхамона, а втікали десь на берег ріки чи й просто днями цілісінькими пропадали, з'їхавши сотню кроків із траси.

Того разу Мирослав відлучився лише на добу, а як повернувся, то холод мурашками холодними і безце-

ремонними спиною побіг: Кнопка сиділа на камені й дивилася кудись вдалину, той погляд був дистильований, без кольору, смаку і змісту... «Боже, знову зірвалася», – він хотів би себе звинуватити зараз, бо лишив її в час небезпеки, ще нестійкого періоду такої біди, та не зміг і цього, бо невідкладне навалювалося на плечі, яке не скинути, мов набридливу ношу...

– Ти рослиною станеш, – у відчаї трясонув її за плече. – Невже не можу лишити тебе саму і на кілька годин?

Кнопка не зрушила погляд із тої зманливої далини, до якої, здавалось, назавше хтось погляд приклеїв:

– А, то ти, Тутанхамоне... Як там сьогодні з Лотосом торг? Чи не подешевшали наші душі у роздріб, чи торгувати ліпш оптом?

Вона Мирослава зовсім не чула, бо оживали тут інші світи: в них кольори неспівмірно були яскравіші, звуки глибші, вона бачила музику наяву, яка переливалася, мов полярне сяйво в якомусь кіно, назву якого забула; раптом перед очима попливли геометрично правильні, доволі витончені різнобарвні мережива; то були неймовірно прекрасні миттєвості, коли час зупинявся, а сама вона чула єдність із цим чарівним світом, частинкою якого невідворотно ставала.

То не вперше зірвалася Кнопка, хоча рецидив, дяка долі, думалось Мирославові, напливав усе рідше. Вона, як до тьми верталась, оповідала бачене й пережите у маренні: сказала якось, що шкодує здебільшого, опинившись тут знову, в цьому примітивному світі.

У час відвертості вона якось зізналась, що відчуває себе над прірвою глибочезною, в якій навіть не видно дна, тільки як гукнути, то десь там, у підземеллях, ще довго гулятиме гугняве відлуння; вона страхалася

тої прірви і нічого вдіяти з собою не здатна була – невидимою і незбагненною силою провалля тягнуло її до себе та невідворотно засмоктувало; інколи безпомічній і немов паралізованій зловіщою силою Кнопці кричати хотілось від розпачу.

Мирослав теж не раз був на межі крайнього відчаю: він не знав, чи сама вона стриматись сили не мала, чи паскуда яка, тішачись у душі, цим добром підгодовувала: тільки знов на щоках заявлявся той неприродний рум'янець, тіло її тремтіло вихолонлим кошеним на морозі, а з незвично розширених зіниць світилися штучні, знайомі вже раніше, втіха й блаженство.

– Пробач мені... Я візьму себе в руки, – по тому тупилася Кнопка до грудей Мирослава, і в голосі її звучали нотки школярки, що завинила і тепер вчителю божитись більше так не робити.

Він звично втішав її, тільки одного разу забракло витримки і Мирослав жбурнув, як жменю холодного льодового кришива, їй у лице:

– Втомився... Я покину тебе.

Вони говорили зовсім про інші речі, як несподівано Пономарьов запитав:

– А що ви думаєте про хіпі?

Чогось особливого не мав на думці Моріс, бо знав про них лише із телепередач та публікацій, які дедалі частішали в пресі. Однак за виробленою роками звичкою відповів не зразу, а лиш витримавши допустиму паузу.

– Молодь хоче поміж люду інших стосунків, де не прижилася корисливість. А ще хоче миру, хоче, аби одне одного сприймали такими, які є, з добром у душі, любили одне одного тільки за те, що вони є...

Певне, щось доволі неспокійне колотилося в думках Бориса Пономарьова, бо він раптом встав і почав міряти кроками давно вже обжитий просторий свій кабінет:

– Я тішуся хіпі, бітниками, панками... Звісно, тільки не в нашій країні, тут їм назавше зась. За допомогою музики вони гіпнотизують людей, зводять до примітиву, плюс наркота, і тоді легко в голову вбити все, що заманеться.

Він хотів було оповісти про випадок із Хрущовим, але завагався. Тоді, в колі наближених, Микита Сергійович, кумедно мружачи очі, вголос подумав:

– Хитрість і наркотики сьогодні є нашими найпершими ешелонами у боротьбі з капіталізмом, – і несподівано круто при його комплекції обернувся до міністра оборони Родіона Малиновського. – А тоді вже, Родіоне Яковичу, в третьому ешелоні підуть твої танки.

Пономарьов у розмову не встряв не тільки тому, що не хотів начальству перечити, а ще й через те, що в роботі з наркотиками деколи вбачав перебір.

– Це стає небезпечним, – як секретар ЦК Пономарьов вважав за потрібне застерегтися. – Ми, тобто СРСР, вже контролюємо сімнадцять найбільших угруповань, що торгують наркотиками. Плюс наші чехословацькі друзі контролюють, називаймо речі своїми іменами, три гангстерські групи в Швейцарії, сім в Австрії, дві в Мексиці й дванадцять в Індії. Під нашим оком дев'ять із десяти латиноамериканських наркоторговельних організацій. Тут, товариші, потрібна рідкісна обачність, інакше очікуймо світового скандалу.

Пономарьов завагався і врешті не став цього говорити Чайдлсу, чого там, є інші, не менш важливі речі. Він було перевів подих, очікуючи, що скаже гість, але той зятято мовчав, тож господар кабінету вів далі:

– На очах субкультура молодіжна замінює тисячолітню культуру християнську, і ми тішимося цілковитою відмовою від культури батьківської. Чого лиш один одяг вартий... У чоловіків він не вельми різниться від жіночого, довге волосся – така ж ознака фемінізації. Служити в армії подібному хлопакові не до шмиги, йому лишиться хіба пацифізм і щось на зразок боротьби за мир.

Ось куди тебе заносить, пане-товаришу, змайнуло в думці Моріса. Варто тут за молодих заступитися, тим паче, що це цілковито для нього безпечно:

– Ну, це не зовсім так... Світ після хіпі буде інший, вони із суспільства звичного йдуть не для того, аби його зневажати, вони хочуть змінити його, і не колись, а тут і зараз. Ви не свині, кажуть всім іншим, ви – квіти. Виходячи на вулиці, вони навіть без слів говорять: будьте до нас терпимі, як і ми до вас, не цурайтеся іншого кольору шкіри чи одягу, мови чи звичаю... Всі люди – квіти, вчіться любові в апельсино-

вої гілки, запилюйте одне одного... «Make love, not war».

– Ось-ось-ось! – раптово спинився біля столу Пономарьов і постукав по ньому пальцями, як стукають, аби не зурочити. – Не воюйте, кохайтеся... Саме на часі гасло, саме зараз, коли йде виснажлива війна у В'єтнамі, яку нам за технічної переваги Шта-тів ніколи не виграти. Але ми її напевне виграємо там, у самих Штатах. Комуни хіпів для нас – рідкісна знахідка, до того ж разом із вільним та безконтрольним вживанням різної наркоти; оте вільне кохання з частою зміною статевих партнерів – то цілковите руйнування традиційної сім'ї, а з нею – суспільства. Всіляка підтримка хіпі й усіх на них схожих – так і передайте керівним американським товаришам.

Завше витриманий і статечний, господар кабінету зараз не схожий був на себе звичного, що так високо видерся по слизькій та хисткій службовій драбині й має право тепер на інших дивитися коли суворо й вимогливо, а при доброму настрої і по-блажливо, незмінно неспішний у рухах, Борис Миколайович мов завівся, натрапивши на таку небайдужу для себе тему.

– Ми поведемо сотисячні мітинги на Вашингтон і Пентагон, що відстоюватимуть природне право людини жити, зовсім не підозрюючи про тихенько нами додану ціль... І навіть якби програли війну, то роками повторюючи про нашу удавану перемогу, залишимося у пам'яті поколінь переможцями. А жалюгідно бідний та неосвічений в'єтнамський люд теж за нами піде, куди скажемо, бо втомлений безконечними не-прошеними пришельцями – від давніх китайців до недавніх японців, від армій Чан Кайши до французів. Я здаю собі звіт: зовсім не за комунізм воюють вони, а проти усіх непрошених. Нам легко тому навчити зло-

би і до американців, аби воював із ними в'єтнамець зятято, як і з попередніми такими ж...

Чомусь видалося господарю кабінету, що його гість дивиться з недовірою, чи то інтуїція, чи багатуший досвід підказували те, тільки врешті не стримався і додав:

– У Штатах ще треба пошукати публікацій про контроль над людськими масами хитрого китайця Сунь Цзи, що жив років за п'ятсот до нашого часу. Рідкість у вас ті публікації... А в нас його вчать у кожному, навіть задрипаному, училищі військовому, як і Макіавелі... Ви ж не думаєте, що тридцять з лишком вагонів документації гітлерівської «Аненербе», вивезеної нами по війні з Німеччини, припадають пилюгою в архівах і ними ніхто, крім мишей, не цікавиться. Американець прекрасно володіє металом, а ми не згірш людськими думками і душами...

І Пономарьов кинув на Чайдлса погляд, сповнений не гучної, але твердої, як кремінь, зверхності, погляд, в якому тяжко виважити – чи там більше зневаги було, чи недовіри й підозрілості. Задзеленчав телефон, але він не взяв трубку, тільки той погляд колючий тепер дістався телефонному апаратові, мовби це він у чомусь був винуватцем.

– То зовсім новий тип війни, – з якоюсь відчайдушністю раптом заговорив Пономарьов, – бо за нею прийдешнє. І, якщо по-чесному, саме такі переважно вестимемо... Писане раніше про світову революцію насправді не здано в макулатуру, хіба творитимемо її тихо, скрадливо і малопомітно. Бо нам не лише В'єтнам потрібен.

Чайдлс ще до цього ходив із температурою, поспіхом наковтавшись таблеток, а зараз і зовсім відчув, як дрижаки підступають. Щось же мають чинити люди,

здригнувся було, вкупі з його Штатами, такими самопевненими нівроку...

...То вже згодом Морісу покажуть копію листа Елвіса Преслі президентові Ніксону, звернення такої ж молодой і щирої душі, яка, проте, без окулярів бачила небезпеку, розуміла оманливу привабливість пастки, виставленої до тих наївних і безкорисливих, що вже величенькими табунами збиралися на площах і вулицях міст.

«Шановний пане Президенте.

Насамперш хотів би відрекомендуватись. Я, Елвіс Преслі, захоплююся Вами і з великою повагою ставлюся до Вашої праці. Я розмовляв з віце-президентом Агню в Палм-Спрінгсі й висловив занепокоєння справами в нашій країні. Наркомани, хіпі, SDS, «Чорні пантери» і т. п. не вважають мене своїм ворогом і не ставляться до мене як до тих, кого вважають істеблішментом. Я називаю це Америкою, яку люблю.

Сер, я хочу і буду робити все, що в моїх силах, аби допомогти країні. Я зможу принести і принесу більше користі, якщо стану федеральним агентом з широкими повноваженнями.

...Я глибоко вивчив питання наркоманії і методи промивання мізків, якими користуються комуністи, і перебуваю в самісінькому центрі того, що відбувається і де я можу принести й принесу найбільше користі.

З пошануванням

Елвіс Преслі»

Оповідали Морісу фебеерівці, що президент не залишив без уваги той лист і зустрівався зі славетним співаком.

А ще Морісу чомусь пригадався випадок, коли він з вікна авто побачив зимової пори на голих деревах зелені якісь клубки та перепитав про них.

– А, то омела, – відказали йому.

Моріс не полінувався потім зазирнути у довідник. Напівпаразит, прочитав він, витягує з дерева соки. І водночас, оскільки зелений, хлорофілом багатий, здатен також синтезувати.

Але тополі, помітив, густо обліплені омелою, всохли або всихали, зелене диво природи, дерево, що багато десятиліть зуміло вистояти супроти найкріпших вітрів, які з лютою силою колошматили, ламали і рвали гілля, змогло осилити тріскучі морози, а тим паче подругу спраги – спеку, але виявилися не здатні оборонитися від прищельця, точніше, принесеного дроздами чи галасливим вороняччям, на позірний погляд не ворога, бо прикидався своїм, також зеленим, а насправді доволі підступного недруга, який аби лиш на гілляччі розжився, як витягне соки останні й тільки тоді в ньому впізнають убивцю.

Після такої ж відвертої розмови в Пономарьова, як нинішня про хіпі, у двері московської квартири Чайдлса скрадливо постукали. Бездоганно вдягнутий молодий чоловік такою ж бездоганною англійською запросив Моріса спуститися вниз. Там чекало авто і в супроводі двох охоронців його зустрічав голова КГБ Юрій Андропов.

Моріс встиг ще подумки попрощатися з рідними.

Зала була статечною, сяяла здебільшого сивиною, а обличчя завсідників креслили їй краяли минулі круті роки. Говорив чоловік худий і високий, із засмаглим лицем, тільки не знав Мирослав напевне чи та засмага в Тараса Бульби-Боровця ще не зійшла від поліських вітрів та подиху тамтешніх боліт, чи нажита вже тут, по цей бік океану, від палахкотіння шпаркого полум'я у кочегарці, де отаман, генерал-поручник, кусень хліба тепер собі заробляв.

– Не маємо жити, як борсуки у норах, – обводив Боровець поглядом залу, мов вишукував, а хто тут йому перечитиме. – Інакше червона злидня не тільки В'єтнам заковтне, а й у нас на порозі постане.

– Щось там про розрядку балачка була, – непевне озвався було чоловік, на добрий десяток за Боровця старший. – Бодай у сиві мої літа потепліє...

– Конвергенція, – похвалився модним слівцем чи не єдиний тут молодик з їжакуватою зачіскою. – Несхоже з часом зіллється. Хоч совіти носа кривили, та нас багато так думало на конгресі Всесвітньої федерації демократичної молоді.

Мирослав було смикнувся, мов на гаряче сів ненароком: йому про той просовітський конгрес в інтерв'ю оповідав Іон Міхей Пачепа, колишній керівник румунської розвідки:

– Мені доручили допомагати, а конгрес якраз у Бухаресті зібрався. Моїм начальником був Пантелеймон Бондаренко, що в Румунії став Георге Пінтіліє. Його, радянського громадянина, призначили першим керівником нової румунської служби держбезпеки.

Мирославу пам'яталось, як всміхнувся Пачепа, згадуючи колоритне повчання свого начальника:

– Ці йо...ні студенти зовсім легко збуджуються від йо...ної несправедливості та заводяться з півоберта, коли треба влаштувати йо...ну протестну демонстрацію. Вони є пластиліном в наших руках і ми можемо їх направити на будь-яку йо...ну акцію...

А ще пригадалась оповідь Пачеппи, як стояли на кожному поверсі ящики дармового спиртного, як вночі збуджені градусами молодики вешталися цілковито голими по кімнатах та коридорах у пошуках розваг – і їхні мандрівки були не марні: вдалася тусівка, за яку лиш потрібно було трішки поскандувати антиамериканські гасла...

А Боровця, на Мирославів подив, слухали і не слухали. Певне, думалося йому, цей Дон-Кіхот поліський не вперше перед земляками про таке балакає:

– Діти наших комбатантів, що в Другу світову лупцювали совіта, мають в американську армію стати, на поміч демократичному В'єтнамові. І старшим, хто ще здужає, не борониться. Я, до слова, міг би очолити українську експедицію.

Хтось ховав посмішку в сиві вуста, хтось просто втупився поглядом у долівку, проте не ображався на те отаман:

– Я звертався не раз до урядовців тутешніх, та вони як води набрали у рот. Може, вже і туди просяк кагебіст російський...

На подив Мирослава, слова про кагебістів зала без іронії сприйяла, бо вже йшли публікації про Кіма Філбі, що в один час навіть координував спільні дії США і Британії в боротьбі з комуністичними потугами, ще не забулись Юліус і Етель Розенберги, які ядерні таємниці совітам здавали, зовсім недавно полковника Абеля на пілота У-2 Пауерса обміняли...

А далі отаман став говорити про тих, хто воював у В'єтнамі, говорив так, мовби кожного знав осо-

бисто й були вони мало не приятелі... Генерал Петро Оленчук у Другу світову звідав Близький і Далекий Схід, ще й джунглі в'єтнамські тепер, чи не перший із українців туди зголосився син знаного поета і журналіста Богдана Кравціва Микола – він пішов ще поручником, але отаман був певен, що неодмінно бути йому генералом; і не помилиться таки отаман. А про Степана Олексюка, Стіва Олека, Боровець так говорив, мовби він сам був на летунській базі «Вебб» у Техасі, де американські літаки на боках своїх носили знак українського тризуба, а сорок один пілот склав ескадрилью «Літаючі козаки».

– У Другу світову чернігівець Іван Кожедуб, – говорив отаман, – мав триста тридцять бойових вильотів і став тричі Героєм Союзу. А командир «Літаючих козаків» Стів Олек, він же Степан Олексюк, зробив таких вильотів за два терміни у В'єтнамі вже далеко за п'ятсот. Тож якої нагороди вартий?

Молодик з їжакуватою зачіскою, що сидів поруч із Мирославом, раптом схопився і щось впоперек мав отаману мовити, але Мирослав безцеремонно смикнув його за рукав:

– Помовч...

Молодий сусіда спершу рота розкрив від подиву, мов позіхнути хотів, а як знов на стілець опустився, то лиш буркнув:

– Ви, здається, не вельми старий... Але вже обросли мохами й лишайниками.

43

Як побачив Моріс Чайдлс біля чорного авто на-
супленого Андропова з охоронцями, то вже й не
вагався: гаплик йому, арешт. Доля подальша і без га-
далки відома.

Раптом Андропов, пересиливши себе, бо цілі-
сіньку ніч допікала йому підшлункова, видавив силу-
вану посмішку:

– Вас запрошує товариш Брежнев.

Коли відчинилися двері кремлівської зали, пе-
ред Морісом постали столи, що від наїдків гнулись,
і мало не вся кремлівська ватага. Оскільки багатьом
було добре відомо, що товариш Чайдлс не володіє
російською, то затягнуло товариство досить не-
впевнено «Happy birthday to you», відчайдушно
фальшивлячи та перекривлюючи англійські слова.

Іменинника з сімдесятиліттям всі вітали стоячи.
Леонід Ілліч Брежнев надягнув окуляри:

– Хто з присутніх тут має п'ятдесят вісім років
партійного стажу? – шепелявлячи, читав заготовле-
не Леонід Ілліч та обводив у паузі всіх присутніх за-
питальним поглядом, мов шукав ще одного щасливця
з подібним стажем. А закінчивши читати, оголосив
про нагородження товариша Чайдлса орденом Чер-
воного Прапора та відразу узявся чіпляти орден.

Брежнев узявся чіпляти, та справа виявилася для
нього непростюю – вчора на полюванні, наливаючи
«Зубрівку», його підлеглі дещо перестарались. А тут
ще кухарі та прислуга такі дотепні... Полювання очі-
кувалося на кабана, тож свіжину гріх не спекти; од-
нак, вирішила прислуга, те дійство забере принай-
мні три або чотири години – так і апетит пропаде.

Винахідливі кухарі вирішили іншого кабаччи-
ка наперед, ще з вечора просолити та проперчити,

стягнути шпагатом – і в духовку: всю ніч його пекли і соусами поливали. Після успішного полювання щойно забитого кабанчика спритно на засмаженого підмінили...

Ту підміну виконали майстерно, ніхто не бачив і не здогадувався. І тепер над багаттям, нанизаний на чималий вертел, повільно обертався зовсім не той звір, що кілька годин тому так безтурботно кувікав та хрюкав по хащах, а справжній витвір мистецтва, випещений досвідченими руками, з рум'яною пахучою шкіркою, від одного погляду на яку язик негайно у шунок втікав...

Бувалий мисливець Брежнев здогадався нарешті про військову хитрість тих кухарів, проте говорити уголос не став, нехай поважне товариство потішиться, чарчину всмак перекине та найперший тост за його здоров'я, як належить незмінно, проголосить сердечно. От і перебрав дещо Леонід Ілліч своєї улюбленої «Зубрівки», тож зараз неслухняні пальці зі старечим тремтінням ніяк з орденом не впораються...

Однак не завше Моріса Чайдлса запрошували ордени чіпляти. Того разу покликали до Пономарьова. Господар кабінету, завше приязний, тепер був сухіший пересушеної тараньки, поклав перед Морісом кілька документів. Чайдлс швидко очима біг паперами і зрозумів небавом, що то були повідомлення ФБР про діяльність компартії США, повідомлення, що ґрунтувалися на його самого, Морісових звітах. Всі наведені факти, звісно, були цілковито правдивими.

– Що б це означало? – звів брови Пономарьов і шкіра на лобові зморшками взялася, немов халява хромового м'якенького чобота. – І де джерело, що викопало цей фактаж?!

– Не відаю, – знизав так Моріс плечима, мов його холод раптово узяв. І це було цілковито чесною відповіддю, що не так часто траплялась. – Але де ви взяли?

– Хтось нам на подвір'я посольства підкинув, – усе ще запитальний, уважний погляд Пономарьова не сходив з Моріса.

– Це провокація, – немов неабияке відкриття, відкинув Чайдлс, що не встиг ще виробити для себе якоїсь безпечної позиції.

– Так то воно так, – кивав задумливо головою господар кабінету. – Але ж написане тут є правдою чистісінькою.

То був очевидний і прикрий прокол. Спецслужби США, як стало відомо Морісу, затіяли було кількох дову комбінацію. Спочатку посольству підкидалася цілком достовірна інформація, а потім мав прийти «просити політичного притулку» американський морський офіцер, «підсадна качка», що запропонує співпрацю. Однак, як нерідко в житті трапляється, права рука не відала, що творить ліва, один відділ спецслужби міг потопити агентів відділу іншого...

– Фебеєрівський інформатор затесався десь поміж наших рядів, – зморшки на лобі Пономарьова все ще не розбігались. – Але хто?

І він вперся поглядом в Моріса, мов пальцем тицьнув: чи не ти?

Юрій Безменов озирався обачно, ніхто не зміг би йому дорікнути, що перевіряє, чи нема зайвих очей... Зрештою його, штатного працівника радянського посольства в Індії, такого мистецтва також учили, як і багатьох речей, потрібних для дипломата тільки його країни..

У старших класах школи він негадано захопився хімією, залюбки з реактивами возився, а вельми, хоч розумів природу, чудувався він титруванням. Крапля за краплею падає світлий, немов водичка, розчин в такий же прозорий, але нічого не відбувається; і раптом якась маленька крапелька в одну мить забарвлює розчин, він стає яскраво-червоним, немов вино. Так і на службі його трапилося: крапля за краплею падала його зневага до того, чим заставляли займатися, що вважав неабияким злом для країни, яку полюбив, нації висококультурної вже тисячоліть шість тому, ще коли його печерні предки не навчилися навіть хобота мамонта на вогні пекти.

Юрій себе картав, у безхребетності винуватив, але дітися нікуди, мусив збирати досьє на видавців, редакторів, журналістів відомих, акторів, вузівських викладачів, підприємців. Йому нагадували: «Ви маєте бути в довірі видань найтиражніших, так само у продюсерів кіно, академічної та іншої інтелігенції». Він не міг не бачити, як став гайкою у великій, хитрим та водночас злими умами вигаданій машині масового маніпулювання та навіювання, гайкою, в якої хай тільки різьба порушиться чи заіржавіє чомусь ненароком, як викинуть у непотріб та замінять новою, що блищить, як шойно після верстата. Окрім усього, та машина, не переставав дивуватися Юрій, що бував вже у різних бувальцях, витворювала ди-

вовижну систему для кар'єри тих іноземців, слухняних і до співпраці придатних, що тому навіюванню в поміч ставали. Під виляски фраз про «імперіалізм та колоніалізм» Юрій бачив, як пускає тут корені імперіалізм справжній, колоніалізм тепер вже московський, – і в один момент, як та крапелька при титруванні цягнула, він вирішив твердо тікати на Захід.

Він був певен, що його неминуче десь на кордоні чи в аеропорту зупинять, і перевдягнутий кагебіст, чіпко взявши за лікоть, лиш кине йому крізь зуби: «Пройдьомте!»

Юрій вибрав собі варіант тікати в третю країну, який, як гадав, посольство й спецслужби, не сразу розкусять. Він піде разом з натовпом хіпі, що тинялися вже вулицями індійських міст так само рясно, як і американських.

В одному магазині Юрій купує як сувенір довге намисто, схоже на те, яке бачив на хіпі, в іншому – перуку, а ще в іншому голубі джинси.

– Я ні на мачине зерня не різнився від довговолосих молодиків, що приїхали зі Штатів, – хто з індійською філософією знайомитись, а хто просто побайдикувати та екзотикою потішитись, – оповідав Юрій Мирославові, коли той взявся про нього матеріал готувати. – А моя бездоганна англійська і зовсім різницю змила...

Зблискуючи скельцями окулярів та зрідка руками жестикулюючи, він оповідав, як спершу не міг надивуватися індійцям, що не помічали зла, яке вгодованим удавом переповзало їхній поріг, але ще більше потім дивувався західним редакторам та спецслужбам, що такими короткозорими до смертельної болячки вдалися, болячки, яку в радянському посольстві йменували дещо академічно як «идеологическая подрывная деятельность».

– Плювати їм на загрозу, – показав Юрій рукою, як махнули на неї в канадській радіомовній компанії, куди на роботу його прийняли. – Ті боси влаштувалися непогано, війни гримлять десь далеко від їхніх ошатних будинків з трьома затишними спальнями...

Раптом Юрій спинив свою оповідь і з легкою іскринкою сміху за окулярами, якимось дивно в Мирослава перепитав:

– А нащо ви оте все нотуєте?

– Як? – кавкнув було Мирослав, мов наляканий качур. – Я ж казав, що публікацію підготую...

Співрозмовник на те тільки з іронією посміхнувся:

– Не певен, що надрукуєте. Тутешньому чиновникові од журналістики спокій вілли своєї дорожчий. А негатив, у московському розумінні, звісно, подавати не вигідно, бо можуть відкликати... Бо так, хіба на чомусь побутовому раптом спіткнеться хтось, на спокусі якій, як мій колега в Японії.

І він оповів, як у Токіо пропав якимось працівник радянського посольства, як марно шукали його спецслужби по всіх закапелках і моргах. Аж через місяць знайшли в домі... гейші.

Посол, поставивши винуватця струнко, чистив його останніми словами, допікав, як той смів покинути службу та патріотизм радянський забути.

Винуватець лиш кліпав очима, а наприкінці запитав:

– А ви колись трахали японську дівчинку-підлітку у підвішеній корзині, яка до того ще й крутиться?

– Ні, – згикнув від несподіванки начальник розгублено, та було вже пізно.

– Тоді як я могу вам пояснити? – розвів винуватець руками...

У редакції Мирославів матеріал взяли охоче.

Тижнів два автор навмисне не турбувався долею

публікації, а як зайшов із черговим своїм інтерв'ю, а насправді з мовчазним нетерпінням, то редактор довго щось шукав та шелепав у шухляді, тоді в наступній став копірситись, а врешті відважився погляд на гостя підняти.

– Матеріал твій пристойний. Але він не на часі.

Мирослав мимоволі якось фуркнув, як кіт, що не те з'їв.

– Начебто клеїтись у верхах починає з тою розрядкою, – тепер вже очі редактора щось на столі загубили. – Надмуться на нас, мовляв, у кашу їм наплювали навмисне.

Мирослав покивав головою без жодного слова, кивав якось так, що редактор однаково міг сприйняти як за безперечну згоду, так і за вельми коротке «Ех, ви...»

В останні часи зі здоров'ям Моріс почувався доволі негаразд, допікали аритмія серця та біль у спині, а тут шелесь щастя у кашу: гукає Москва знов у гості. Там бучно намірилися святкувати шістдесятиріччя революції своєї, тож просять прибути і Геса Холла, й Моріса.

У ФБР тим часом дедалі більше тривожилися за безпеку Чайдлсів і від нових гостин були не в захопленні. Але остаточне рішення мав сам Моріс прийняти... Він теж не тішився жданиками, але врешті зважився:

– Поїду.

Приймали його з дружиною Евою справді по-королівському, возили по музеях, театрах та ресторанах, дружину оточили цілісінькою юрбою зі знатних дам, навіть чаювання влаштували з першою жінкою-космонавтом Валентиною Терешковою. Інший московський гість Фідель Кастро люб'язно запрошує Моріса з Евою на гостину в кубинське посольство.

– Тільки не беріть із собою російського перекладача, – радить він. – Всі гості в нас будуть англомовні.

На прийомі Фідель Кастро вів себе досить розкуто, а коли мова зайшла про обізнаність росіян з перебігом подій на американському континенті, засміявся раптом:

– Росіяни мені нагадують того тюрмака, нижче спини в якого було татуйовано: «Я все знаю».

А на зустрічі лідерів комуністів південно-американських країн Морісові випало давати своєрідний майстер-клас: як же, компартія США має неабиякий досвід...

Проте увага і лестощі росіян не знімали напруги Морісової душі, кожне слово мав, як ніколи, зважити

і виважити, тим паче, що останнім часом КГБ вдавалося перевербовувати когось зі спецслужб американських. І тільки коли вже піднімалися трапом летіти додому, коли віритися починало, що цього разу все обійшлося, та напруга танула, як перший сніг на ще не вихолонулому московському асфальті. Вони летіли через Прагу, Моріс все жартував та згадував, як кумедно Кастро перекривляв набундюченого Пономарьова...

А за двадцять хвилин до посадки у Празі до них підійшов один із пілотів і, нахилившись, сказав упівголоса:

– За наказом верхів літак має негайно повернутися в Москву.

Щоправда, літак здійснив посадку у Празі для дозаправки.

– З літака не виходити, багаж не дозволено брати, – наказали Морісам. І ще двох молодиків для їхнього супроводу приставили.

У подружжя не було інших думок: їх викрито, і які жахи попереду чекають, які тортури, то уявлення мали. Моріс мовчки взяв руку дружини і легенько стиснув: вони до останнього будуть разом, скільки судитиме доля.

Ева у свою чергу старалася не панікувати, мало того, решту дороги щось пригадувала смішне чи кумедне з московського перебування, а найбільше їх тішило, як випало побувати на кінному заводі: чергова геніальна ідея осінила Геса Холла. Він намірився було розгорнути найширшу сітку комуністичних забігайлівок і там ошчасливити відвідувача біфштексами з конини та ще особливими гамбургерами, які йменуватимуться гонорово «гесбургерами...»

Але тривога, попри старання, все ж набігала, і Ева не стрималася:

– Наші хопці з ФБР, переконана, якось витягнуть нас.

Невесело всміхнувся було Моріс:

– Мені святий Боже вже не допоможе – літаки марно ось так не завертають. А в тебе є шанс. Ти просто дружина, ти нічого не знала, ніяких фебеерівців, а приходили до мене однопартійці.

– Можуть якісь очні ставки влаштовувати, як є перебіжчики, або фото показувати, – перепитала про всяк випадок Ева.

– Те ж саме, нічого не знаю. Бачила декого з тих фотографій, але казав чоловік, що то члени його компартії.

Перед трапом у Москві, як гойднувся літак і довго злітною смугою біг, доки спинився, подружжя обнялося: «Може, востаннє», – тихо промовив Моріс.

Йому не себе шкода було, за довгі-предовгі роки потроху з небезпеками звикся; як і кожна людина, звісно, смерті боявся, але не тим панічним страхом, який обезвольоє чи паралізує людину, – та смерть ходила десь завше поряд, немов сусідкою в нього була, і нічого тут не поробиш і ніде від неї не дінешся. Морісові боліло за Еву, яка втрапити може в безжальні катівські руки, що не відають милосердя, ні жалю найменшого.

І він ще раз легенько торкнувся похололими вустами жінчиної щоки.

Наступного дня по зустрічі Кнопки з матір'ю так само палахкотіли автомобільні шини, кіптяву від яких вуличні протяги волокли довгими і смердючими шлейфами, а з бувалих динаміків, зі спрацьованих давно-предавно мембран злітали деренчливі слова про в'єтнамську війну. Нараз хтось торкнувся Кнопчиного ліктя.

– То, здається, вам передати просили, – хлопчак-хіпі подав кілька складених вчетверо паперових аркушів.

Почерк був незнайомий, але вже з перших слів будь-які сумніви зникли: «Доню моя, після цього листа я більше не турбуватиму...»

Кнопка відійшла убік від людської сутолоки та кіптяви в'їдливої і пробігла очима кривими, писаними, судячи з усього, тремтячою рукою, рядками, в яких букви п'яно підстрибували чи, навпаки, лягали натомлено в реченнях, зміст яких схоже стрибав з одного на інше, як стрибали ледве впізнавані літери.

Спершу читала вона листа зі своєрідного обов'язку, душевного примусу, але поступово втягувалась і вже не могла відірватися від незнаного досі материного життя, від болю великого чи втіхи такої ж. Сяйнуло в літа молоді їй кохання, обопільне, на щастя, світ видавався безконечно удатним і досконалим; вийшла за коханого заміж небавом, зажили собі, пристойний дім прикупивши в недовгі часи. От тільки чоловіків зарібок інколи турбував, він все по мітингах пропадав та дефілядах, перед якими щоразу невідь-звідки узятими доларами шелестів.

Пробувала вона присікуватися, що ж то за фах такий і чиї в нього гроші, та відбувався смішками-пе-

ресмішками чоловік. Але якось напосілася так, що не міг він більше віднікуватись:

– Я знаходжу людей на мітинги проти війни у В'єтнамі, – відрубав чоловік. – І мені за кожну душу відсоток належить.

Якийсь сумнів, якесь вагання черв'ячком дрібненьким ворухнулися в жінки нараз:

– То ж червона Північ, читала в газеті, напала на Південь, який борониться... Чи ж ти комуністам у поміч став?

– А мені плювати, хто там і на кого нападає, мені аби капав процент... І мораль мене не колише: як один перестане стріляти, то й другий не писатиметься у душогуби.

Більше вона не насмілювалася цим чоловіка чіпати, з часом інше непокоїти почало. Став чоловік по тих мітингах заглядати в чарку, ще трішки по тому вертався додому з плящиною і брався вельми люб'язно її пригощати; не завше віднікувалася, бо цікаво було послухати, дещо випитати навіть хотілося: видавалося їй, що завів чоловічок десь збоку любаску, а що в тверезого на думці, то в п'яного...

А далі пішло-поїхало... Якийсь кашель постійний чоловікові допікати став, спрага невситима мучила, а ще біль у суглобах та м'язах. Спершу вона запримітила вельми звужені в нього зіниці, а потім затемнені окуляри носити став, навіть у похмуру погоду. Здогад лихий обпик: сів на наркотики чоловічок.

Чи добре, а чи лихе – тільки спершу душу людську стрясне, потім зживеться вона непомітно з усім. Звиклася жінка з плящиною, без неї вже не сідали за стіл, а потім і зілля чоловічок запропонував оте, з яким крився на початках. Не сподобалося воно раз і вдруге, та після третього разу і чим далі – як з медом...

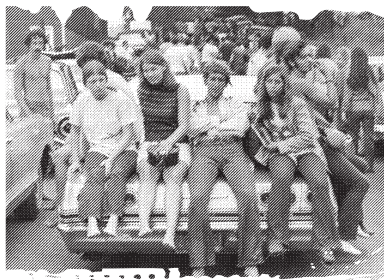
Врешті сталося те, що рано чи пізно й повинно статися: покинув він матір з малою дитиною. Тепер закульгала вона ще кріпше, дня не минало без чмуду в голові – винесла з хати усе, так що й миші нічим було оскоромитись...

Того ранку стало їй зовсім зле, чорним сонце зі-йшло, а на світ і дивитися не хотілось; тріщала, готова розсипатися голова нещасна, тілом же пропасни-ця якась заволоділа: і не було в тому жахові просвітку чи бодай натяку на нього, як не було в гаманці навіть цента для порятунку.

І тоді вона зважилася.

Вона залишить дитину на березі, на пляжі серед чужого люду, а сама запливе далеко, доки стачати-ме сил: ніхто дорікнути доньці не зможе, що матір її самогубця, просто нещасний випадок... А малу хтось підбере.

І вона, як донька задрімала, попливла; їй, обезсиленій, і десяток метрів давався з трудом, та вона з останньої моці гребла, точніше дригала руками й ногами. А коли вже й дрібка не лишилося сили, то нао-станку пірнула, долаючи все холоднішу і все темнішу товщу води; дивним чином несподівано сходила вто-ма, царство тіней все привабливішим ставало, вона пливла, допоки останній промінь вже в фіолетовій товщі води не згас...

Інколи Мирослав мимоволі задумувався над речами, йому не зрозумілими. Досі за всю кампанію американська армія не програла жодної битви, тож і про поразку її балакати передчасно. Однак досить розгорнути новинну газету чи телевізор ввімкнути: світу кінець, все пропало, втрачено і профукано.

Слава Богу, думалося Мирославі, що не всі телевізору вірять і не бояться з підтримкою на вулицю вийти...

THE UKRAINIAN WEEKLY,
SATURDAY, MAY 20, 1967
**УКРАЇНЦІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ
У НЬЮ-ЙОРКСЬКОМУ ПАРАДІ РАЗОМ
З ТИСЯЧАМИ ІНШИХ**

**«Підтримайте наших хлопців у В'єтнамі» –
марш триває дев'ять годин**

Нью-Йорк. Великий український контингент чисельністю більше 500 чоловік пройшов маршем минулої суботи у параді «Підтримайте наших хлопців у В'єтнамі» разом з тисячами інших патріотично налаштованих громадян, які зібрались як підтримати американських солдатів у В'єтнамі, так і висловити обурення проти нещодавніх антивоєнних демонстрацій. Приблизна загальна кількість учасників коливалася від 70 000 до 300 000. Місцева поліція припускає, що 250 000 маршували в параді й ще близько 200 000 скупчилися на узбіччях рядами вздовж П'ятої Авеню з 95-ї вулиці вниз до 62-ї вулиці. Марш відбувався з дотриманням порядку, хоча про декілька незначних сутичок було поінформовано в місцевих газетах.

Хід у відповідь

Марш було організовано спеціальним комітетом волонтерів, який очолював Реймонд В. Гімmlер, капітан-пожежник Нью-Йорка. Організатори зазначали, що марш призначений як контрзахід проти параду 15 квітня, організованого лівими групами в знак протесту проти перебування військ США у В'єтнамі. Той парад у Нью-Йорку, а також схожий до нього, що відбувся у Сан-Франциско, перетворилися в акцію спалювання прапорів та карток призову, що викликало обурення громадської думки по всій країні. Відповідно, багато слоганів на параді минулої суботи засуджували тих, хто спалював американські прапори, пацифістів, тих, хто підтримував «мир будь-якою ціною» та лівих про-комуністів, які лишилися. Містер Гімmlер, коментуючи подію, сказав, що це «показ справжнього американізму», який демонструє велику підтримку в Америці уряду, що чітко стоїть проти комуністичної агресії у В'єтнамі. «Будуть мітинги після парадів, – сказав містер Гімmlер, – і будуть мітинги та паради по всій країні. Ми говорили за допомогою маршу й будемо говорити за допомогою слів».

Ветерани, молодь

У маршах брали участь ветеранські організації, громадські, жіночі, молодіжні та націоналістичні групи. Вони йшли своєрідними кольоровими строями, несучи прапори та знаки. Український контингент, організований Об'єднаною українсько-американською організацією Нью-Йорка (місцева гілка USSA), охоплював представників та членів більше 12 груп. Очолювана Романом Хухлевичем, головою комітету, місис Кетрін Пелешок, О. Калинник, М. Базилевським і багатьма

іншими провідними громадськими лідерами, велика група об'єднала українсько-американських ветеранів та інших українських ветеранів, представників Організації захисту чотирьох свобод для України, а ще молодь в уніформі SUMA, представників Пласту й ODUM (молодіжних організацій), колишніх вояків Української Повстанської Армії (УПА), шкільний оркестр школи Св. Джорджа, студентів TUSM, членів Союзу Волі України (СВУ), Союзу Українок Америки, членів антибільшовицького блоку націй та багато інших.

Барвиста група

Всі вони створили барвисту групу, якій часто аплодували ті, хто спостерігав, також вони привернули до себе увагу команд кількох телеканалів, які знімали парад. У марші української групи брав участь Джордж І. Холят, який нещодавно повернувся з В'єтнаму. Він був одягнений у військову форму, на грудях була медаль «Пурпурне серце», якою він був нагороджений за отримані поранення під час бою. Багато груп інших національностей проходили маршем у параді, несучи антикомуністичні та антиросійські лозунги.

На університетській площі тим часом градус напруги повз догори несхибно і вперто.

Спершу студентство з гиком і свистом, з вигуками: «Свині!» насідало на поліцейських і ті, прикриваючись від каменюччя щитами, задкували обачно. Але в якусь мить чи то надійшла команда, чи в самих поліцейських урвався терпець, тільки різко вони стали демонстрантів тіснити, інколи поодинці вихоплюючи та лупцюючи найактивніших.

Кнопка опинилася в доволі небезпечному місці; скривившись скривдженою дитиною, вона сама себе страхала і малювала в уяві все жахливіші картини. Врешті, не витримавши, схопила за руку незнайомого зовсім студента, високого і худого, з пірсингом носа: «Боюся...» Студент було теж скривився, роздратовано звісно, але чіпко затисши її зап'ястя, потягнув страхополоха уздовж рядів, крізь клуби їдкого диму з палаючих автошин та ще їдкішого диму й відразливої кіптяви з паленої пластмаси.

– Може, сховаймося? – лепетала Кнопка, як порівнялися з чималим дерев'яним будинком, певне, старійшиною кампуса, бо всі інші будівлі були цегляні і явно пізніші.

– Угу, – мгикнув студент і вони вскочили у найближчі двері, побігли довгим лунким коридором. Навпроти якоїсь кімнати з відчиненими дверима спинилися.

– Посидь, поки перекипить. А в мене ще справи.

І незнайомий рятівник подався шпарким кроком назад до входу.

Кнопка нарешті могла перевести подих. Будинок видавався їй цілковито порожнім, бо студентство галасувало на площі, а викладачі здебільшого теж там

метались, аби спинити неминучу біду, хіба коридором гуляли протяги, що час від часу грюкали незамкненими дверима.

Раптом протяг хряпнув дверима Кнопчиної кімнати – і в неї від несподіванки аж серце нагло тенькнуло обірваною струною. Вона хотіла ви-зирнути в коридор – чи то хтось заявився у ньому, та двері були незрушними – замок, знущально клацнувши, автоматично зачинився. Їй аж недобре стало, спершу взялася плечем штовхати, тоді гамселити ногами люто, та старий всохлий і вчерствілий виріб бозна-яких давніх часів піддаватися не збирався. Тоді кинулася нишпорити кімнатою, чи немає чогось на важіль схожого, але й те було марним.

Ще з надією кинула погляд у вікно, щоправда за-гратоване. Виходило воно в протилежний від площі бік і там виднілися безлюдні якісь гаражі та господарські прибудови.

Нараз щось змусило насторожитися Кнопку: їй почувся незрозумілий запах.

Це був дим, тільки не той, який на плацу, що відразливо тхнув паленою гумою, а такий, як біля багаття, що чувся деревною смолою. Злий здогад змайнув у думці – горить цей будинок, в якому зараз вона, дерев'яний будинок...

Непояснювана злість раптом взяла на цілковито безвинного студента, що залишив її тут, у мимовільній пастці, а сам невідь-куди подався: вона злилася, хоча розуміла, що безпідставно.

Кнопка знову кинулася до злощасних дверей, гамселила то кулаками, то ногами, пробувала з розгону, мов тараном, штовхнути плечем: від тих зусиль лишалися тільки збиті до крові руки і плече, що нило, наче вивихнуते...

І тоді Кнопка стала молитися.

Вона просила прощення за свою бабусю, яку полюбляла дурити та кепкувати нишком і знущатися; дивним чином ця немолода жінка із силою бельгійської коняки була безпорадна перед витівками юної свистілки: пробач мені, мила бабусю... Молилася за нещасного свого бойфренда, якого бездушністю своєю погнала в незнані світи на вельми ймовірну погибель, молилася за Мирослава-Майкла – і серце її нараз защеміло... Кнопка просила небо простити її за матір, яка благала милосердя, тягнула руку, очікуючи помочі та хліба духовного, а вона натомість, як у Письмі зазначено, простягала каменя. Мати назавше лишилась матір'ю, як одкровення доходила тепер найпростіша істина, чи та мати з головою у славі й багатстві плюскається, чи попід парканом, як з твоєю бувало, валяється, чи грішниця викінчена вона, чи добродичністю з голови до п'ят намащена...

Врешті Кнопка пробувала кричати, хоч розуміла, що так мало ймовірності, що за гамором на плацу, лайкою, стогоном і зойками її хтось почує. То був спершу крик благання, потім безнадії, поклик молодого єства, що не хотіло дочасно вмирати, бо не нажилося ще, не набачилось і не налюбилось, смаку терпкого того життя скуштувати не встигло, на макове зерня спробувати навіть; той крик переростав непомітно й природно у крик молодого звіра, ображеного на життя і знехтуваного життям...

Дим крізь щілини, а насамперш попід дверима, непрошено заповзав у кімнату, все важче ставало дихати – і все довкола в очах пливти починало, розмиватись і мерехтіти...

Моріс з Евою обнялися та попрощалися, перш ніж із трапа літака зійти, врешті, тримаючись за руки немов молодята, ступили перший свій крок, ступили – і аж серце опустилося в нього, далеко не боягуза, що ризику може страхатися. Мимовільно глянули на тих, хто зустрічав пасажирів, пробуючи вгадати серед натовпу готових потягнути їх у вельми ласкаві гостини Лефортово.

Однак схожих на міліціантів та переодягнутих кагебістів побачити не вдалося. Натомість вишикувалася шеренга піонерів у червоних галстуках, які колоритно розвівалися на вітрі, та горласта дітлашня підбігала до них і вручала пишні букети квітів, а врешті завчено, але дзвінко і весело взялася вітати Моріса з Евою. А клерк із міжнародного відділу Пономарьова поспішив вибачитися:

– То Гес Холл, який уже в повітрі й летить у Москву, на поліг, аби Моріс Чайдлс його супроводжував...

Душі в Моріса з Евою потроху починали відтавати, але так повільно, як ласівці в погано натоплений хаті, – і тільки за порогом своєї американської домівки вони видихнули з таким полегшенням, мов із плечей каменюку вагою за півцентнера скинули.

Подружжя Чайдлсів пристойно відсвяткувало ювілей московської революції: їхні розвідувальні доносення були особливо цінними, бо десь зайве бовкне котрийсь із кремлівських вельмож, зайву чарчину перекинувши, десь потаємним поділиться хтось із комуністичних вождів близьких і далеких країн, що тулилися до кремлівської годівниці, а ще щось можна просто вирахувати. Тож не випадково одного дня директор ФБР Кларенс Келлі прибув у Чикаго щоби

особисто подякувати Морісу й Еві від імені ФБР і Сполучених Штатів.

– Цікава то фрукта, доля людська, – потішалися Чайдлси. – За два місяці, мало не одночасно, нас привітати встигли московський голова КГБ і директор нашого ФБР. Чи випадало кому ще таке в житті?

...То ще не вся була дивина. По тому, як Леонід Брежнев Морісові на ювілей вручив орден Червоного Прапора, президент США Рональд Рейган, немов вирішив не відставати, – нагородив Чайдлса Президентською медаллю Свободи...

Удостоєні цієї відзнаки мали всі підстави особливо пишатися нею. Заснував медаль ще Гаррі Трумен у Другу світову війну і вона прирівнювалася до найвищої військової нагороди США. По війні нагорода ця дещо втратила свою значимість, але Джон Кеннеді відродив і вагу її в очах громадянства, і урочистість церемонії вручення.

Джека Чайдлса цією медаллю Президент нагородить уже помертвено.

...А одного надвечір'я біля квартири Чайдлсів появився доволі місткий фургон і в новеньких комбінезонах вантажники – насправді переодягнені фебеєрівці. Чайдлсів перевезли цілком таємно на північ Маямі в новеньку, доволі простору квартиру. З вікон її можна було милуватись, як повільно котить хвилі Атлантика, як пливуть у далечинь яхти зі сліпучо-білими парусами над неймовірно голубими водами і під мало не фіолетовим небом, а вечорами Моріса чарували вогні метушливого міста.

Можна було не боятися якоїсь капості від кагебістів із Москви – у фойє будинку цілодобово чергувала озброєна охорона.

Вони заробили собі відпочинок. Проте давні колеги не забували подружжя – і не тільки із ввічливості

чи цілком заслуженої вдячності. Колеги приходили і просили дати оцінку якійсь ситуації, змодельовати продовження певних подій або можливі дії когось із тамтешньої верхівки, яка тасувалася, мов картярська колода, та не змінювалася впродовж багатьох років.

Еві теж ніколи було нудьгувати: хто точніше здатен оповісти про московських знайомих із партайєліти, особливо про балакуче жіноцтво, з яким варто наступникам Моріса зазнайомитись...

Колеги добре знали цю затишну домівку, от тільки Гес Холл не знав і не дізнався ніколи, марно тратячи час в пошуках такого акуратного, такого тямущого і такого необхідного Моріса, задля помочі якого навіть завертав літака.

Смерть не раз облизня упіймала, коли Моріс ходив по бритві, дістаючи найсокровенніші таємниці тих, хто хотів усе підпалити «світовою революцією», не раз прибігала медична швидка і медики скрушно й безнадійно головами кивали, та знову ота з косою залишалася з носом. А помер він, тримаючись за руки з Евою, зовсім так, як трималися за руки у літаку, вертаючись у темінь і безвість Лефортово чи чогось не менше страхотливого...

Моріс відійшов спокійно і тихо: він встиг зробити свою справу на цій землі.

Дим сочився крізь двері, вигадливо знаходячи найменшу шпарину, він спершу стелився сизою ковдрою по долівці, та ковдра товщала і росла; дим забивав подих і мимоволі вичавлював пекучу сльозу; ще мить, видавалося Кнопці, й вона почне задихатися. Вона розуміла, що то смерть так вигадливо і підступно звивається тісними шпаринами, й навіть змирилася з тим. Єдине, за чим шкодувала зараз: вона вже не зможе перепросити бабусю, зовсім чужу людину, яка стала для неї матір'ю. Два роки тому бабуся оповіла справжню історію Кнопки.

Бабусі чомусь не судилося впору заміжжя, та вона тим не переймалася.

Ця немолода огрядна жінка почувалася поміж велелюддя як в лісі, почувалася цілковито вільною і незалежною – і те вона цінувала найбільше. Сьогодні на пляжі, строкатому від розмаїтих купальників і зонтів, під помірним ненав'язливим сонцем, під заспокійливе хлюпання невеликої пінистої хвилі їй було легко і безтурботно. Інколи вона розглядала тихцем окремих пляжників чи сімейні пари; за забавку було їй відгадувати та фантазувати, що то за люди, чим займаються та як живуть.

Увагу привернула мама з маленькою дівчинкою неподалік. Мама перевдягнула малу, а сама неспішно пішла у воду. «І не боїться дитину саму лишати», – подумалося мимохить. Ще перекинула погляд на чоловіка й жінку старшого віку, чиї статури роки викривлювали злим карикатуристом, а шкіра, зморшками рясно посічена, особливо на шиї, звисала і теліпалася в такт кожному рухові: на мить їй навіть жаско стало, що й вона колись отакою буде.

Тоді погляд знов перекинувся на жінку, чия мала піском собі бавилася неподалік, жінка все далі пливла від берега майже точно по наміченій нею самою невидимій прямій. Чомусь кольнула легка тривога, позирала то на малу, то на безпечну маму, що віддалялась нестихно, але тут же силою відігнала побоювання і сумні фантазії – чого там про лихе думати...

Несподівано мама, чия голова ледве виднілася, пірнула, зникла під хвилию, небавом з'явилася на поверхні, але зразу ж удруге занурилася – цього разу марно чекала появу її...

Майже в ту ж мить заплакала дівчинка – і стривожена жінка пішла до неї: не так сторожкі очі малої запали у пам'ять, як клапоть паперу поруч, прикладений камінцем. «Догляньте цю нещасну дитину. Бог вам віддячить», – великі нерівні букви писані були нетвердою з хвилювання чи з інших причин рукою.

Жінка якось малу заспокоїла, позираючи марно туди, де зникла під хвилями матір її, і сперш розгубилася, знічено довкруг роззираючись, мов хтось тут міг дати єдино можливу й правдиву пораду. Певне, потрібно те дитинча здати в поліцію, там вирішать подальшу долю нещасної.

Раптом спало на думку їй несподіване зовсім, що ніколи не набігало: а може, вона цю крихітну особу тихцем собі забере? В її житті самотньому, бо такий вже розпис доля судила, може, прихисток у старості матиме, в пізньоосінні літа оті, коли зморшками посічена шкіра на шиї теліпатиметься як у пелікана?

Вона ще вичекала трішки, тепер вже з осторогою позираючи на мерехтливі на сонці хвилі, під якими зникла мама малої, а тоді склала нехитрі пожитки у свою машину й дитинча всадовила – на диво, дівчин-

ка не каверзувала, хоча з інтересом зиркала на жінку, якої бачити досі ще не доводилося.

...Знайомим жінка сказала, що то її внучка, родичі збіднілі на виховання дали.

То була радість, яку не знала досі самотня людина у своєму житті. Пізнання світу малою починалося з найпростішого, з початків. Від телевізора інколи силою відривати доводилося, не боронила бабуса тільки вечірню казку, яку оповідали по черзі то песик чи кіт, то їжачок або свинка.

Вчила тварин розрізняти:

– Як курочка каже?

– Ко-ко-ко!

– Як котик говорить?

– Ня-ав!

– Як жаба каже?

– Ква-ква!

– Як собачка говорить?

– Гав-гав-гав!

– А як їжачок?

– Сьогодні казав: доброї ночі, малята.

Загається було з купівлею продуктів бабуса, як з першого дня її мала звала, а та зазирне в холодильник:

– А чого він у тебе сьогодні голодний?

Ходили в зоопарк, по дорозі додому мала ділитися баченим:

– Я боюся бегемотиху, вона страшна.

– Вона страшна, але добра.

– Як ти?

Побачила у домі в старих дверях щілину:

– Бабусю, а в тебе двері ростуть!

Тішилася бабуса малою, ще більше – як підрос-тала, в пір'я вбивалась, але водночас ставала жорсткішою, жахаючись спадковості неznаної, судячи з усього доволі незavidної...

Коли Кнопці п'ять років виповнилось, одного надвечір'я на порозі постала жінка в недоглянутому одязі й з немитим, збитим у пасма волоссям:

– Я мати цієї малої, – шепелявлячи через щербини зубів, дихнула спиртним, і бабуся не опустила – швидше рухнула на стілець, що затріщав панічно та ображено.

Кнопку негайно відвели в іншу кімнату, вона не чула, про що говорили ці такі різні жінки, як, схлипуючи, гостя оповідала про випадковий порятунок її сторожовим катером; здогадуватися могла лиш дорослою, як вдалося цій жінці, мов вовчиці за втраченим вовчням, вийти на слід доньки. І так само наприкінці розмови гостя завила вовчицею, коли долинуло навіть до Кнопки тверде і грізне бабусі:

– Іди! Інакше тут зараз поліція буде!

Кнопка знала напевне, що бабуся любила її навіть більше, ніж якби вона рідною їй була. Але непомітно з роками з буркотливої добродушної бабусі, що затаїла страх втратити її, творився армійський єфрейтор. А ще той служивий вельми остерігався, аби вона не стала тим, ким стала в Тутанхамона: Кнопочкою.

Як не вдалося прийомній бабусі зустрітися в таборі хіпі з прийомною внучкою, то хоч через фараона просила переказати:

– Вернись, я все прощаю... А щодо твоєї «борні за мир»: нечиста сила крила ангела хоче собі вчепити, та не приживуться вони ніколи.

Він вийняв зі схованки на даху карабін з оптичним прицілом і вмовився зручніше: з невеликого віконця добре проглядався майдан і сусідній будинок, з вікон якого викочувалися клуби сизого диму і вже час від часу вихоплювалися ще невпевнені язички полум'я, які наче вагалися – чи лишатися їм ще усередку, чи на волю велику пора. Здається, вдало ти півня туди пустив, – похвалив сам себе.

Він, що одне з імен має Лотос, за сьогодні сповна гонорар одержить. І тоді безбідне життя йому гарантоване в Мексиці – потрібні люди таємний прохід за безпечать.

Він прилаштовував до плеча гвинтівку і думав, що настав урешті для нього великий день. Його чекав до судоми, бо не муситиме викомарюватися надалі, доброчинця вдавати з себе, вихованого і витриманого, добродушного і готового на побігеньках прислужитися першому зустрічному; він помститься сьогодні за всі кривди життя, яке раз по разу харкало йому в обличчя та ламало через коліно. І не важить – перші кулі підуть у молодиків, що в прицілі гвинтівки метушаться безтолково та кидають каменюки в гвардійців, чи спершу поцілити варто когось із тих вояків, що сторожко і насуплено позирають на роздражене студенство й щитами бороняться від граду каміння.

Він зараз має шанс дати здачі за всі кривди життя, ще зі знівченого свого дитинства. Батько з матір'ю пиячили безпросвітно, тож його з голодними, важкими, наче свинцем налитими очима, нерідко підгодовували сусіди. Правда, змигнув було світлий промінь – один із сусідів віртуозно на скрипці грав і малий не здатен був навіть ворухнутись, як з-під

смичка злітали справжнісінькі чари: півроку хлопчак потаємно бігав і собі повчитись. А як дізнався батько, то якось із друзками під добрим хмелем до скрипаля нагрянув; спершу били музику ногами, а врешті, аби дурницею не займався, обидві руки об коліно зламали.

Батько з тюрми не вернувся, а мати гуділа ще більше; грошей на спиртне бракувало їй завше і вона посилала на вокзал малого по кишнях красти. Хлопчаків той фах мало давався, тож як зазнайомилася мати з секс-меншинами, то хотіла за випивку хлопця під «голубих» підкласти. А малий, що піднік до того часу, не витримав – і ножем черкнув нападника по сонній артерії.

Тим часом на майдані кампуса ставало дедалі гарячіше. Град каменюччя та уламків бетону в бік гвардійців та поліцейських не слабшав, ті у свою чергу метнули банки зі сльозогінним газом, – деякі спритники зі студентства приловчилися хапати ті банки й кидати назад. Дими знімалися та густішали над майданом, стали розтікаться і пливти бічними вуличками; сутички дедалі частішали, як частішали зойки та стогін. Нехай, подумалося йому, ще трішки вижду, аби пекельною стала напруга.

За вбивство «голубого» нападника строк він отримав чималий і присуджене відкатував сповна. А на останньому році трапилася йому адреса дівчини, що мала до ув'язнених інтерес. Листування для забавки переросло непомітно в щось глибше, і, як лишилася за спиною брама в'язниці, він млів від щастя: згодилось дівчисько вийти за нього заміж.

І сталося диво – вернулося сонце на місце звичне, вода смаку набула, птахи, виявляється, можуть співати, а усмішка на людському обличчі – зовсім не підступ.

Але диво зникло чомусь так само раптово, як і явилось, як зникає міраж... Через кілька місяців утекла дружина з контрабандистом, що вийшов з ув'язнення трішки раніше: прихопила також із собою останній сімейний гріш, збережений про запас, чоловіків одяг і навіть бувалі в бувальцях туфлі його зі стоптаними та викривленими задниками.

Спершу хотів було втікачів відшукати, але потім набігло: навіщо? Він тепер мститиме всім зрадливим і незрадливим, всякому, що на двох ногах пересувається і числить себе незаслужено та безпідставно гомо сапієнсом. Бо кенгуру, скажімо, теж на двох вистрибує, але воно жує собі зелень, як природою йому приписано, та паскудства собі подібним не чинить. Гірше тварі будь-якої людина, гірше навіть плазуна нещасного, бо змія кусає здебільшого лиш боронячись, а ця потвора запаadlo ближньому вчинить задля забавки, для потіхи...

...Здається, він відчув той момент, коли пристрасті на плацу університету дійшли межі: він побачив у прицілі гвардійця – і той через мить заломився та на землю став осідати. Тоді перевів приціл на розчервоніле, мов буряковим соком намащене, лице студента і вистрілив йому в груди. Над студентом нахилилась якась жінка, може, сестра чи кохана; він за лементом на плацу, стогоном і бухканням балонів зі сльозогінним не зміг, звісно, почути, що кричала вона, але в лінзах оптичного прицілу добре виднівся розпач і біль, що рвали душу її, обличчя, зведене в мить наступну до неба, неба ворожого і безжалісного, від якого марно чекати порятунку цього скривавленого хлопчика.

І він немало потішився баченим, бо наступав на решті великий час його довгоочікуваної помсти, він жадав тепер навіть більшого: обидві сторони, що за-

знали несподіваних втрат, мають зійтися ще у жорстокішому двобої, де ніхто не зважатиме на смерть чи каліцтво, де кров не знатиме міри й ціни – і то був би вінець його торжества.

Телеграма наздогнала його дивом і була не вельми вчасною, бо Мирослав розписав найближчі дні як занудливий і скупуватий бухгалтер передбачувані видатки. Але ті кілька слів змушували покинути все й податися в дорогу: «Зустрінемося в Арлінгтоні. Берзінець».

Із полковником Василем Берзінцем Мирослав зазнайомився в час останньої поїздки у В'єтнам, а після повернення – ще й з Василевим батьком.

– О-о-о, маємо ще землячка, що не напудив з ляку від в'єтнамської кулі! – полковник, на всі тридцять два всміхаючись, потис Мирославу руку так, що в того аж пальці злиплися. Берзінець усіх з українським корінням величав земляками, хоч мешкали вони зовсім у різних штатах або й країнах.

Вони якось швидко зійшлися й почувалися, мов бозна-коли вперше побачились, тож Мирослав розхоробрився і попросив для своєї книжки спогади Берзінця чи принаймні куцого щоденника, поспіхом писаного.

– Тут щоденники не перами пишуться, – без захоплення від почутого відказав Берзінець. – Але де ж мені дітися, муситиму бодай дешицію нотувати в якусь захаявну книжку.

За обідом полковник зі своєю напористою манерою не таївся для декого з компліментами:

– Наші овечки інтелігентні і барани також ніяк не докумекають, що насправді йде куди жорстокіша війна у душах, аніж у тутешніх найгустіших джунглях... Послухайте, що щебече преса, що набалакають бородаті професори з вузівських кафедр – вони всі, навіть ті, що за кремлівську копійчину не купилися, нараз капелюхи вельми видатних гуманістів надягли. Бракує їм втями-

ти: якщо не боронитися супроти московської чухавки у В'єтнамі, то небавом доведеться робити те в Південній Америці чи й на власній землі...

То була друга розмова про нещасний край, де тузаються два Гулівери, а з нього – ні, не пір'я, з нього останнє листя летить від дефоліантів з несамовито зелених раніше джунглів...

– Правда про В'єтнам – геть як вивернута рукавичка, – Берзінець сьорбнув кави, яка тут мала свій особливий смак: чи додають щось із зела тутешнього, чи готують по-іншому. – У древній столиці Хюе червоні вирізали десь близько семи тисяч чоловік, кишки на Калашникова намотували. Уп'ятеро менше, якщо не в десяток разів, постраждало від наших у Сонгмі, й то ще розібратися треба, як підставили свої ж тих сільчан... Спершу як мішень розмістили штаб у тому селі, а тоді прийняли раптово...

На мить Мирославу здалося, що розмовляють вони про якусь іншу війну, яка так далеко, чи про війну зовсім давню: в офіцерському клубі, де зустрівся він з Берзінцем, неголосно грає музика, офіціанти сновигають з якоюсь артистичною легкістю, а за вікном сайгонськими вулицями неспокійним мурашником метушаться авто...

– Як вернуса додому, дам телеграму, – сказав на останок полковник.

Зараз у мурашник аеропорту зірко вдивлявся Мирослав, шукаючи знайоме обличчя, та марно – мимо пропливав дещо притомлений люд, хтось радів, отримуючи квіти від рідних чи друзів, що зустрічали, хтось никав очима, як і він, видивляючись і вишукуючи своїх серед строкатого людського потоку.

Нараз погляд його спинився на лиці знайомому і водночас незнайомому – схудлому дивовижно від пам'ятного і видовженому, викривленому, як на роз-

регульованому телеекрані: то був батько полковника, отець Юрій Берзінець. Вони зустрілись очима і батько направився до Мирослава.

– А... – заїкнувся було Мирослав, та не смів вимовити здогаду, лихого і неймовірно болісного, все ще сподіваючись, що він не підтвердиться, шезне і вітрами розвіється...

– Немає вже Василя, – тихо вимовив батько.

...Священик Юрій Берзінець відправляв богослужіння по синові своєму у Візантійській католицькій церкві святого Юрія: душ двісті сюди прибуло провести в останню дорогу полковника, а ще спеціальним літаком прилетіли з В'єтнаму вісімнадцять вояків-побратимів. Вони й розказали Мирославові, як їхній командир, що вдруге воював у В'єтнамі, не спав дві ночі перед останнім боєм, як пішов разом з усіма у бій, з якого вже повернутися не судилось. А ще згадували, як Василь Берзінець був дорадником у режисера, актора й продюсера Джона Вейна, як ставили фільм «Зелені берети» і як вдячний режисер подарував за те частині полковника військове майно доларів отак під дев'яносто тисяч, задіяне в фільмі.

...А над труною, державним прапором накритою, лунає батькова молитва; Мирослав не здатен був уявити навіть, яка сила, яка мужність, який дух потрібні були отцю Юрію, чиє серце на дрібки рвалося, чия душа кровила і вже напевне не заживе довіку.

Боже духів і всякої плоті, Ти смерть подолав, і диявола знищив, і життя світові Твоєму дарував. Сам, Господи, упокой душу усопшого раба Твого у місці світлім, у місці квітучім, у місці спокою, де нема ні недуги, ні журби, ні зітхання. Всякий гріх, що вчинила вона, словом, чи ділом, чи думкою, як Милосердний і Людинолюбний Бог прости, бо нема

людини, що жила б і не згрішила. Ти один без гріха. Правда Твоя – правда вічна, і слово Твоє – істина...

Отець Юрій з останньої сили, що лишилась на денці висхлої його душі, втримував голос, аби не зірватися. Він не може, не має права, хоч на пам'ять раз по раз напливало з пережитого у сім'ї: он він малого Василька на ногах гойдає, підкидаючи високо вгору, і малий пташкою заливається відчайдушним сміхом, щирим таким, яким дорослим назавше зась, а он у школу веде уперше – і обличчя малого таке поважне з міцно стуленими вустами, куди поважніше навіть дня того, коли стане полковником; і ще зазвучав якийсь особливий голос, як він вдруге летів у В'єтнам і востаннє переступав батьківський поріг... Попрощавшись, син все ще чогось не йшов, несміло з ноги на ногу переступаючи, мов чогось чекав, і лиш як помітив із зусиллям тамовану батьківську сльозу, врешті докинув:

– Ну, я піду...

Тої ночі, коли смерть Василя зустріла, сталося диво в батьківському домі: зацвів вазон, що ніколи досі не цвів... І чудувалися всі цьому знакові, сиячись витлумачити якось, і защеміло батьківське серце від неймовірно чорного і страшного здогаду.

...Упокой у місці світлім, у місці квітучім, у місці спокою, де нема ні недуги, ні журби, ні зітхання...

Приспущений прапор на Арлінгтонському цвинтарі, де могила Кеннеді та інших славетних, почесний караул несе труну; ось уже гримить салют і сурмач грає відбій...

Царство тобі небесне, хреститься Мирослав, ще одна душа, коренями з далекої нашої прабатьківщини, дивитиметься тепер зорею небесною, чи достойні ми тої землі.

На очах у Мирослава закипала біда.

Поміж клубами диму з автомобільних шин, диму їдкого, що рвав злими кігтями груди і з якого дивовижними чорними сніжинами сажа летіла, метався Мирослав то до Тутанхамона, то до найбільш гарячих хіпі й розбурханого студентства, що тіснили крок за кроком поліцейських, жбуряючи в них виврану бруківку та напрочуд злагоджено скандуючи «Свині! Свині!» Він пробував якщо не заспокоювати, то принаймні добитися бодай невеличкого простору між розлюченими ворожими сторонами, які в будь-який момент можуть переступити криваву межу. Його жахала рідкісна схожість того, що перед очима розгорталось і набирало обширу, з трагедією в Кентському університеті – публікації про неї вже осіли в його воєнній теці.

Раптом серед тої веремії з криків, лайки та вибухів балонів зі сльозогінним газом він почув голос, який ніяк і ніколи не міг би сприйняти за інший. Видалося йому, що кричала Кнопка, начебто голос ішов з дерев'яного будинку, з якого теж вже клубочився дим: Мирослав туди прожогом кинувся. Затуляючи носовою хустиною рота, він біг задимленим коридором, водночас дослухаючись із-за яких дверей долинав той голос. Ось біля цих, видається: Мирослав щомоці рвонув за ручку, раз, і вдруге, і всьоме – та марно; голос між тим вже силу втрачав і переходив у малосиле хрипіння.

Він роззирнувся панічно, аби знайти щось підходяще і виламати двері, та порожнім коридором лише стелився підлогою сизий дим. Раптом згадав про ножа кишенькового, з яким у поході не розлучався: поспіхом длубати став у щілині, тужачись відхили-

ти підпружиненого язичка, – і зламав з того поспіху кінчик леза.

Навчений, хоч як душу шкребло, він знову колупатися взявся, тепер якомога стримуючи себе, – і подався таки клятий замок.

Кнопка тулилася в кутку, мерзлякувато знизуючи плечима, і відстороненим незмигним поглядом дивилася кудись в одну точку, яка далеко-подалеко; вона, видавалося, не побачила Мирослава, що ввірвався в кімнату.

– Клади руку мені на плече! – наказав, але чекати не став, доки стямиться, схопив її руку і повів чи навіть швидше поніс Кнопку до виходу.

Кроків за сорок, як вітер дим в інший бік повернув від будинку, що вже не димом, а голодним полум'ям брався, вони присіли просто на землю, збайдужілі до всього, що діялось навкруги. Очі Кнопки, здається, вернулись на місце, вона впізнавала тепер Мирослава і раптом всміхнулася, мовивши ні з сього, ні з того:

– А то я твій в'єтнамський щоденник украла.

Ошелешений Мирослав тільки й спромігся:

– Нащо?..

– Подражнитися просто.

І так само негадано обійняла Мирослава та поцілувала в щоку, з незручності геть біля мички вуха.

Спантеличений Мирослав почервонів, мов хлопча, і на жарт спробував звестися:

– А в вухо чому?

Вона всміхнулася тою знайомою усмішкою, зманливою, напівзагадковою, від якої у нього нерідко в грудях щеміло:

– Ляща, а не поцілунок, у вухо тобі варто. Аби сліпцем не був.

І через хвилю, зовсім коротку, яка видалася проте годиною:

– Я з першого дня до тебе не байдужа... Том або Річард мали бути за червону хустину на цій кориді. А ти – дуб дубом...

Вона навпростець зуміла вищебетати те, що давно відчував Мирослав, але таїв сам від себе, лукаво ховаючи в найдальший закапелок душі, як тихий алкоголь ховає припасену нишком пляшчину від ока чужого; і як вибалакала вона так, виказала з наївністю дитячою та безпосередністю, то й в нього з пліч невидима ноша спала.

– Чом той день, як птахами з тобою стали, не судився раніше? – зітхнула Кнопка і легенько обняла Мирослава. Він теж у боргу не залишився, пригорнув її та в шоку тернув неголеним підборіддям.

Раптом хтось немов у долоні сплеснув, притишений постріл почувся крізь майданний рейвах і гвалт, – недалеко від них, вцілений стрільцем невидимим, падає поліцейський, а ще через мить – студент; заголосила над ним, заламуючи руки до неба, близька тому студенту жінка... Ревнула сирена швидкої помочі, бо вже кілька машин тут чергували, остерігаючись найгіршого. Мирослав інстинктивно кинув поглядом у той бік, звідки чувся ймовірний постріл, і видалося йому, що у вікні на даху з іншого боку площі змайнув чийсь силует.

Ще один виляск віддалений – і рука Кнопки ослабла, опускатися стала безвільно, а він на долоні відчув, як тепле щось потекло – кров заливала її мережану під індіанські узори кофтину; ще думка змайнула, що куля йому належати мала, та в останню мить випадком Кнопка його затулила...

Він не став чекати машини медичної помочі, підхопив Кнопку на руки і до медиків кинувся:

– Христа ради, врятуйте її... – не сказав, навіть не видихнув, швидше прошипів, як автомобільна шина, з якої повітря виходить.

А тоді перебіжками, ховаючись за дерева, метнувся до того будинку з вікном підозрілим – він має спинити біду, доки нового лиха вона не скоїть. За крок перед ним цвяхнула куля в бруківку і, зрикошетивши, з дзенькотом вибила скло у вікні. Підсвідомо на мить до стовбура дерева прихилився – куля цього разу відколола тріску, якраз навпроти його грудей.

Ще перед пострілами Мирослав із подивом спостерігав за кількатисячним строкатим натовпом, який то наступав на мовчазні шеренги похмурих поліцейських, то відкочувався назад. У наївних очах цих юних бунтівників, зазвичай доволі сумирних, які здебільшого не знали ще смаку самими заробленого кусня хліба і зовсім не уявляють, що оті доросліші можуть лукавити або, не кліпнувши, подати в розкішній обгортці інколи ненавмисне відчайдушну олжу, був природний, цілком зрозумілий протест. Та олжа, свідомі і несвідомі, скапує потихеньку зі шпальт газет та лискучих сторінок журналів, з екранів невсипущих телевізорів, підтверджена до того ж балачкою велемовних професорів з їхніх кафедр, які мантиями своїми затуляють сутність у принципі величній ідеї боротьби за мир...

От би повезти хоча б кількох із них туди, думалося перед пострілами Мирославі, звідки вернувся він останнього разу, та нехай би поговорили вони з людьми у човнах, тими людьми, які сповна пізнали смак щастя північного В'єтнаму і яких ікла червоної ідеї погнали в безтямному жахові в обплъований тими ж професорами та тими ж телевізорами світ.

По стрімкому наступі з півночі вони втікали нерідко в благоденських човнах, переповнених через будь-яку мислиму міру, ті перевантажені човни часто-густо ішли на дно, а з ними і непрожиті долі. Мирослав був тоді у В'єтнамі, як рятували американськими гвинтокрилами біженців.

Летовище немилосердно лупцювали північно-в'єтнамські, точніше, російські ракети, тож поспіхом брали вони на борт американський персонал, поранених, вагітних жінок, у яких від пережитого почи-

нались передчасні перейми; вже першого рейсу двоє вмирали при перельоті, вони не стогнали, тільки дивились благальним поглядом, якого не витримували здорові, хоч і змучені, – врятувати нещасних так і не вдалось.

Кожен рейс відбувався з недопустимим перевищенням ваги, а люди все прибували. З ілюмінатора Мирослав з подивом бачив, що дороги з півночі цілковито забиті біженцями, принаймні миль на двадцять з лишком. Він якраз був на лєтовищі, коли жахнувся баченим: лєдвє піднявся в черговий рейс гвинтокрил С-130, біженцями набитий, як влучила у нього російська ракета; в пам'яті назавжди лишився сліпучий вибух та як летять вусібіч шматки гвинтокрила і людських понівечених тіл, а з ними нездійснені надії та сподівання...

Мирослав зробив кілька рейсів і кожного разу, як починали вантажити люд, пораниених насамперш, з'являлись морські піхотинці. Їм було дозволено навіть стріляти, якщо не вдасться порядок дотримати: біженці в паніці втратили будь-який страх. І вони справді стріляли – поверх голів.

Рейс за рейсом перекидали біженців на американський авіаносець і небавом на ньому вже понад три тисячі опинилося: люди спали просто на палубі. Чималенько з них, що не відали іншого світу, окрім рисових чеків, не підозрювали навіть про існування туалетів. Когось знудило, ще хтось від хвилювання чи абиякої санітарії набув пронос – медики надавали їм допомогу, щоправда, поспіхом, бо вже інші смикали за рукави.

Що казати, думалося Мирославові, про цих біженців, чиї статки лишились червоній навалі й зараз вони фактично безправні, не здатні без допомоги чужої обійтися, що казати, коли неспівмірно більше

захищені солдати армії США не витримували, зривались...

Оповідав йому раніше демобілізований морпіх, на позірний погляд здоров'я з нього аж вихлюпувалося, хіба продовгуватий, злегка червоний шрам на шиї й щоці нагадував про минулі баталії:

– Я довго не міг прийти до тями, вночі просинався і плакав, плакав і просинався... В мене і сліз вже не лишалося. Я все ще вві сні був солдатом. А сплю ще й досі, як заєць, упівка. І прокидаюся від нічних страхіть, бо ввижається, що в мене впритул стріляють, і сам я теж стріляю в людей. Особливо це на свята трапляється, і дружина вже знає про час. А ще інколи нападає нестримне бажання виговоритись, і не можу спинитися навіть години за три-чотири. Сил у мене зовсім не лишилося. Де б я не був, мені треба виплакати, аби задрімати. Або забратися геть із домівки та довший час побути самому. Люди не знають, що мені можна порадити. І дружина не знає. Я кажу їй: «Просто будь тут, а ліпшого не зможеш вчинити». Не розуміє вона. Мені в голову досі не вклалося і не вкладеться, напевне, поняття «убивство»...

Під вечір натомлений, мов обмолочений, бо помагав поратися з біженцями, не гордуючи навіть тягати їхні клунки, зазирнув Мирослав у кафе карафкою кави збадьоритися – й несподівано в дверях зіткнувся з Річардом. Не бачилися вони подавно і самостріл Річарда мимоволі на пам'ять спав, як зиркнув той на Мирослава, – кривим ненависним поглядом, мов тепер у нього вже вистрілив. Видавалося, надміру зусиль бракувало йому, аби той спалах злості, що з очей сяйнув лиш на мить, якось притлумити, якщо погасити несила; щонайменше йому хотілося виказати своє ставлення до Мирослава.

Вони замовили каву і довго розмова не ладилася, навіть почати її були нездатні. Невідь-чому тим вимученим мовчанням Мирослав спершу потішився, але тут же вилаяв себе: який би Річард не був, але нащо здивки робити. Та й ти сам, Мирославе, добра фрукта – дмешся на нього подражненим інди-ком, що підняв голову задерикуватю, а чи побалакав коли з ним про суперечливе, спробував причини несприйняття ним цієї війни зрозуміти, якісь особисті мотиви і порухи його душі, поговорити без істерики й психування, спробувати переконати. Тим паче, що й сам ти, хоч війну цю вважаєш найблагороднішою і найбезкорисливішою в історії держави, але зовсім незгідний з окремими методами, з розпилюванням отого оранжу, що падає смертю й каліцтвом на винних і зовсім невинних, а ще відлунням гірким може піти не в одному чи двох поколіннях...

– А ти мені потрібен якраз, – зненацька випалив Річард, мов він порався саме і подати якусь річ чи інструмент попросив.

Мирослав не знайшовся відказати притомне, тож тільки плечима знизав.

– Ти маєш посвідчити, що мене напrawdę поранило, а не якийсь там самостріл, – мовив Річард із цілковитою певністю, як доконане, на зразок «вітер повіяв» чи «сонце зайшло».

Раптом його прорвало, як прориває рихлу й просяклу греблю дужа весняна повінь, з Річарда, що слова першого недавно знайти не міг, вихлюпували цілі прудкі абзаци; він оповідав, не забувши зазначити «я тебе не боюся», що повторно – вже зі своєї охоти – подався у В'єтнам. Він увійшов до нелегальної антивоєнної організації «Союз американських військовослужбовців», що мав уже кілька тисяч своїх людей на сто шістдесяті базах амери-

канської армії і п'ятдесяти базах американського флоту по всьому світу. А ще він тут тихенько, з-під поли, поширює таку ж нелегальну газету того Союзу «The Bond», що сягнула двадцятитисячного накладу.

– Хочеш, тобі три останні номери дам? – поспитав ні з сього, ні з того.

Мирослав тільки заперечно головою крутнув:

– Не цікаво. Пий каву, бо вихолоне.

Та марно було спиняти Річарда, він з піднесенням говорив, що саме завдяки таким як він, вже більше ста тисяч призовників зі США за кордон драпонуло, переважно у Швецію, Мексику й Францію, та й тут, у В'єтнамі, багатьом офіцерам влаштовують «фразінг»: спочатку в палатку такому надто хороброму та вимогливому до солдатів підкидають гранату зі сльозогінним газом або димову шашку, а якщо натяку такий офіцер не втямить, то вже наступною летить бойова граната.

– Якась падла порушила за самостріл проти мене справу, – дійшов до суті на завершення всієї балачки Річард. – А ти повинен посвідчити правильно.

Мирославові аж права долоня чесатися стала: на останніх курсах він записався в боксерську секцію – тож про всяк випадок ту руку сховав під стіл.

– Нічого й нікому я не повинен, – відказав нарешті. – Закладати тебе не стану, але й ти мене не руш.

Річард ображено відвернувся і довго дивився кудись у бік дверей, мов доказ його правоти мав саме зараз переступити поріг, а врешті відкинув ті кілька слів:

– А знаєш, не всі кулі по прямій летять. Інколи рикошетить деяка...

Кнопка сперш перелякалася до судом, коли назустріч із печери вийшла величезна лисиця з дев'ятьма хвостами, з шерстю, що аж вилискувала і світилася яскраво-червоними переливами, а очі були у звіра дужчі автомобільних потужних фар, що навіть серед білого дня посиляли тугі потоки якогось дивного синюватого світла. Нараз, забачивши Кнопку, в один момент та лисиця зникла, мов то просто перегорнули поспішно сторінку з яскравим і дивним малюнком, натомість точнісінько на тому самому місці стояв Ман у Білій одежі, бог гори Танвієм. То він навчив тутешніх в'єтнамців сіяти рис, ткати білу одежину та ще багатьох потрібних справ.

Кнопці колись потрапляла в руки книга «Легенди В'єтнаму», тож вона відразу впізнала і розгадала хитрість підступної лисиці, що заманює легковірних у свою печеру, звідки живому виходу не буває, а ще та лисиця вміла враз перетворитися в Мана в Білій одежі.

...У мить наступну бог гори десь подівся, натомість неймовірно пекучий біль в грудях струсонув її, вона стямилася, щезло марення, але несила була навіть повіки розплющити. Боже, чого ж воно так, вони йшли сюди задля мети шляхетної, аби в далекому краї не гасли людські життя, як слабосилі свічки на злому протязі, а тут насправді смерть зачаїлася – в пам'яті, мов на деревориті, все ще жінка, яка, заламавши руки, питає в мовчазного неба – нащо воно забрало це юне життя, її надію і радість, її муку і сподівання... Певне, щось не так діється тут, щось не пізнане нею криється в тому слові благородної крові «мир», хтось надто лукавий сховався за нього і всміхається посмішкою хитрою та водночас знущальною...

...І знову вона перед горою, і Ман у Білій одежі, що постав замість лисиці з цими чудернацькими хвостами, широким жестом припрошує:

– Вельми ласкаво просимо в нашу печеру. Тут борці за мир всіх країв кучкуються.

Нічого собі пристанище, роззирнулася Кнопка довкола, де валялися вибілені сонцем і дощами людські кості та черепи.

– В нашій печері дарунки для вас: всі сім кольорів, всі п'ять почуттів та ще й шосте – кохання!

Не треба мені твоїх дарунків, несправжній Мане в Білій одежі, лисице дев'ятихвоста, що так хвацько в інших перекидаєшся, життя без тебе дарувало мені кохання, хай і якесь однобоке, дивне якесь, та від того не менш щемке; просто я ще дурненька, надто молода й зелена, що не втямила за своє постояти. Правда, пробувала якось, як на річці були, коли від бабусі з Майклом тікала.

– Дякую, рятівниче, – сказала йому, коли вже вертатися зібрались.

І несподівано для себе обняла Майкла премічно і в губи незграбно цмокнула-поцілувала: не здужала, не мала сили по тому розімкнути обійми, аж терпли руки, тільки притислася, прилипла до нього, як осінній листок до мокрої віконної шибки; в неї аж долоні похолонули з незнаного досі особливого хвилювання, з невідомої досі пристрасті, що брала судомою її всю, від п'ят аж до маківки: ще було на мить застидалася, коли до неї якась лихоманка раптом вчепилася і трясти почала.

Зараз готова була до всього вона в цю хвилину раптового щастя, тим паче, відчувала, що і з Майклом незрозуміле щось коїться: він здригнувся, як із теплого дому на морозне подвір'я ступив, у першу мить її стиснув так, що аж пискнула, а тоді мов злякався сам себе, легенько відсторонився:

– Поїхали, – видихнув.

Зараз вона собі, як ніколи раніше, могла дозволити в думці цілковиту відвертість: варто було Майклу бодай на крихту бути тоді сміливішим...

Нараз щезла руда і багатохвоста лисиця з її перетіленням, Кнопка стямилася знову – цього разу їй навіть відкрити пощастило повіки. Все, що недавно марилося, лишилося в пам'яті, воно мов виписане було рівненьким почерком. Дивна штука життя: вона когось уберегти від кулі хотіла, натомість отой лукавий, що так перетілюється вміло, її саму під кулю підставив.

І знову впала густа, непроникна й тягуча ніч.

Мирослав стрімко перебігав від дерева до дерева, ховаючись від невидимого стрільця, ще двічі цвяхнула куля бруківкою, доки добіг до будинку і, притулившись спиною до стіни, опинився поза видимістю невідомого ворога. Скрадаючись, тихцем дійшов він до пожежної драбини і, тепер ще більше ризикуючи, дістався даху. Та ледве Мирослав з драбини сплигнув, як почув знайомий голос, тільки не звично рівний чи з нотками піддобрювання, а відчутно знущальний:

– Радість яка... Пташка сама в сильце прилетіла.

Кроків за п'ять стояв усміхнений вельми втішною, ба навіть щасливою усмішкою, з карабіном наготові Том.

– Не час для жартів, – Мирослав вірив і не вірив власним очам тому немислимому, що діялося.

– Зате твій час прийшов, – ще більше втішено мовив Том.

– Не мели казна-що. Он двоє вбитих, а Кнопка при смерті.

– Я цілювся старанно... В монету, в один цент на поважній віддалі влучаю, – загордився Том, тільки в голосі вже дзенькнув метал.

– Мене не скажеш за що?

– А просто життям дратуєш. Я вже хотів якось тебе пришити, та тільки випадком Циркуля жажнув.

Мирослав вдивлявся в зеленкуваті з жовтуватими прожилками очі Тома так, мовби взагалі бачив його уперше і тужився назавше запам'ятати, з оторопіння від несподіванки думки в нього крутилися чомусь сповільнено, як старі, вже іржею биті підшипники: невже це той самий свій хлопець, ладний кожному прислужитися в будь-яку мить, хай і з незмінно приклеєною посмішкою на обличчі, але зовсім не схожий на типа, що зараз ось так тримає карабін наготові...

– Лопухи ви усі, – знайома посмішка скрадливою тінню знову змайнула на Томову обличчі, але згасла нараз. – Ви чули дзвін, та не знали, де він, ходили нишком байки про загадкового Лотоса, що невідь з якої притичини годує всю вашу зграю, та жоден не здогадався б тицьнути в мене пальцем...

– Припини блазня вдавати, – прийшов Мирослав нарешті до тями.

– Перед смертю останнє бажання загадують. Кажи.

– Пішов ти качиним ходом...

– Ну, дивись, сам винуватий, – Том неспішно піднімав карабін і тепер посмішка торжества, що змайнула було, злиняла.

В ту ж секунду гримнув постріл, і Мирослав ще не втямив, що трапилось, бо ж він он живий та цілісінький, як із-за перегородки обачно ступив крок уперед Річард з пістолетом в руці. Том, все так само тримаючи карабін, осідав, повільно підгинаючи коліна, і врешті завалився на бік.

Мирослав тільки очі, як шпуньки, наставив на Річарда.

– Я не пада, – тоном, яким представляються, озвався той. – Хіба інколи шалапут.

Мирослав лиш очима кліпав, бо на більше не здатен був.

– То тільки шалапут міг просити тебе стати фальшивим свідком мого поранення липового. Але я обійшовся нівроку.

Річард визирнув у вікно:

– Поліція вже сюди біжить. Я лишуся, а ти іди.

Не треба було того повторювати Мирославі, бо душа його й так весь час була там, на плацу, біля медичної помочі: він одним духом побіг униз, подавись іншими східцями, аби не зустрітися з поліцією.

Вперше в житті молився біжучи, ще послизнувся та боляче гримнувсь на сходах, та біль цей ніщо супроти болю душевного, він біг і знову читав молитву, ті слова були не про помилування себе, він просив, він благав не забирати інше життя, ліпше нехай би його придалося, за всі свідомі роки не було в нього такої молитви, ні вголос, ні подумки, не було такого благання.

– Де вона? – геть подих перехопило, але все ж видихнув чи швидше згавкнув біля першої медичної машини.

Кремезний чоловік у медичному халаті спершу похитав головою, а тоді тицьнув пальцем у рукавичці гумовій угору, у небо:

– Там...

А по хвилі вийняв з кишені знайомий значок, де біла чайка синє море крилом черкала, і подав Мирославові:

– Просила віддати.

Кремезний чоловік не спитав навіть імені, бо певне воно писалося на Мирославному обличчі.

Він нерішуче взяв той значок, який обпік йому долоню, мов щойно з жару вийнятий: який же він телепень, доля йому дарувала шмат справжнього щастя, а він сліпець, з отакеним більмом на очах, не зразу побачив, не повірив, не розпізнав, руки не простягнув; усе відкладав те щастя, задерикувате та нерідко насмішкувате, все знаходив важливіші справи, втрачаючи своє, яке видавалося непроминушим, доки не розтануло раптом до світнім туманом; він знав, що не простить ніколи собі цього, не захистивши, не прихистивши, не вберігши і навіть у мить останню не побувши з нею; не простить ні нині, ні через роки, хіба лиш тоді душа успокоїться, як піде за адресою, яку показав той кремезний чоловік пальцем грубезним у рукавичці медичній.

Руда багатохвоста лисиця, мов прощаючись, змахнула віялом тими хвостами й пірнула в печеру, а Кнопка очі відкрила. Над нею схилився лікар.

– Дешево відбулася, – буркнув він, мов невдоволений саме цим. – Куля майже не зачепила життєво важливе.

З імлі, як по наведенні чіткості в об'єктиві фотоапарата, верталися довколишні контури, стискувалися розмиті плями і ставали звичайними деревами та будинками, верталася пам'ять – і Кнопка силилася назад відкрутити, мов плівку в кінопроекторі, останні події.

– Лікарю, в мене прохання, – зашелестіла сухими й черствими, як торішнє листя весною, вустами.

– І в мене, – навіть дослухати він не збирався. – Менше балакати. І менше рухатися – веземо негайно у госпіталь.

– Шукатиме мене високий молодий чоловік, – шелестіло неслухняне листя. – Скажіть, що нема, померла або що...

– Брехати накажете? – фуркнув, як кіт на не вельми придатну їжу. – Випарувалася?

І він вказівним пальцем руки у гумовій медичній рукавичці тицьнув угору, в небо.

– Випарувалася? Там?

У неї забракло сили на довше пояснення, щось захрипіло тим часом у грудях, тож подужала лише слово єдине:

– Там...

Але вимовила якось так, що стомлений і чимось знервований лікар замовк, хіба кинув на неї підозрілий погляд.

Вона зважилася на таке в одну мить чи навіть йоту дрібненьку миті: може, думка та підсвідомо раніше

блукала, непоміченою мандрувала, а тут – раз! – і вигулькнула, і стала переконанням.

Вона не може, не повинна з Майклом бути, бо замісне почуття до нього.

То карма, їй знати не дано, хто її і коли нажив, у поколінні якому, винуватцем непростеним був перед Небом чи людністю... Тільки крайня тепер вона, яка всім приносить лише нещастя.

То вона відштовхнула від себе матір, їй навіть не камінь подала замість хліба, а ядучу змію, то вона милій бабусі, що любила і любить її без тями, нехай і своєрідною, корисливою по-своєму любов'ю... На смерть повільну, але неминучу, послала вона доброго й вірного свого бойфренда.

То вона сюди йшла, щоб крихту маленьку додати до великої справи порятунку людських життів на далекому і незнаному, загадковому азійському світі, натомість не порятунку знайшла, а горе, яке на очах її щойно діялося, побачила руки, що заламувала до неба та жінка у розпачі, в мить безкінечного болю...

Якщо досі вона лиш нещастя іншим приносила, то який вішун може знати, чи Майклу дарує інше?

Але водночас десь далеко на задвірках душі ворухнулась гріховна, непростена думка, яку тої ж миті виштовхувати взялася і в шию гнати: якщо Майклові почуття рівновеликі її почуттям, то він не повірить нікому і шукатиме, і знайде її.

По тому набігла інша, просвітла думка, яку мала за гостю бажану й милу.

Вона довго чекала кохання, отого світлого, чистого, яке душу, так ретельненько випрану й випрасувану, ген-ген у височінь підносить, – і воно врешті прийшло; проте той, від одного погляду на кого щеміло серце, здогадався так непростимо пізно...

І нехай благословенне буде те завше святочне, світле як великодні піснеспіви, небом дароване почуття, благословенним будь такий непростий, гіркий і солодкий, колючий нерідко дарунок – життя...

Врешті Кнопка зібралася з силою і ще визирнула у вікно машини медичної допомоги, що набирала стрімко швидкість.

Там, як останній дарунок долі, на мить ще уздріла Майкла.

Там, віддаляючись, стояв її Майкл біля лікаря – і той знервований лікар тицяв рукою в рукавичці медичній угору кудись, у небо.

Там...

ДОДАТКИ

РІЗАНИНА В ХЮЕ, ТЕТ 1968

(Витяг зі «Стратегії терору В'єт Конгу», автор Дуглас Пайк, с. 23–39. У пам'ять про 7600 мирних жителів, вбитих у Хюе в'єтнамськими комуністами)

Хюе є одним із найтрагічніших міст нашої Землі, і не лише через те, що сталося там у лютому 1968-го: немислимо, як саме це було. То мовчазний докір всім нам, спадкоємцям сорока століть цивілізації, які в нашому столітті дозволили колективістським політичним абстракціям узаконити найгірший із сучасних гріхів – байдужість до нелюдяності. Події, що відбулися в Хюе, повинні збентежити кожну цивілізовану людину на цій планеті. Ті жахіття мають бути описані, щоб не забулись, а також належить зберегти записи інших страшних фактів негуманності які, неначе цвяхи для оббивки, усіяли історію людського роду. Хюе – ще один приклад того, до чого людина може довести себе, коли вона не має жодних обмежень на політичні дії і плекає бездумну мрію про соціальну досконалість.

Те, що трапилося в Хюе, можна частково проілюструвати за допомогою декількох статистичних даних. Комуністична сила, яка в кінцевому підсумку досягла 12000 вояків, вторглася в місто в ніч нового місяця, яким починається Новий місячний рік, 30 січня 1968 року. Сила ця залишалася впродовж 26 днів, а потім була вигнана внаслідок військових дій. У результаті Тетського нападу 5800 мирних осіб загинули або пропали безвісти.

Нині відомо, що більшість із них мертві. Найчастіше тіла перебувають в одиночних чи групових могилах по всій провінції Тхиагхьєн, що оточує Хюе, культурну столицю В'єтнаму.

Це те, що знає – якщо взагалі знає – цей недовитливий світ про Хюе, бо це те, що стисло написала світова преса.

Такі основні факти, така статистика. Очевидно, це не вплинуло на людське світосприйняття чи совість. Бо не було збуреного протесту. Немає демонстрацій перед посольствами Північного В'єтнаму по всьому світу. У голосі з невимовною гіркотою люди там скажуть вам, що світ не знає, що сталося в Хюе, або, якщо це так, його трагедія не хвилює.

Битва

Битва при Хюе була частиною комуністичної кампанії зими–весни 1967–1968 рр. Вся кампанія була розділена на три етапи. Перша фаза пройшла в жовтні, листопаді та грудні 1967 р. Нею передбачалися «скоординовані бойові методи», тобто досить великі бойові операції проти важливих стаціонарних установок або концентрацій союзників. Битви при Лок Нін в провінції Бінх Лонг, при Дак Ту в провінції Контум, і при Кон Тієн в провінції Куан Тре, всі три битви в гірському Південному В'єтнамі біля камбоджійського та лаоського кордонів були типовими і, по суті, основними елементами фази I.

Фаза II тривала в січні, лютому та березні 1968 р. Тоді широко використовували «самостійні методи боротьби», тобто велику кількість нападів невеликих відділень (армійських частин) одночасно, причому на великій території та з ви-

користанням передових методів партизанської війни. Якщо у фазі I воювали переважно з північно-В'єтнамським регулярним військом (НАВ) (на той час близько 55 000 перебували на півдні), то у фазі II протистояли переважно війська південних комуністів (НВЗС). Піком другого етапу був наступ Тет, в якому 70 тис. військ напали на 32 найбільших населених пункти Південного В'єтнаму, включаючи місто Хюе.

Фаза III, у квітні, травні та червні 1968 р., спочатку полягала в поєднанні незалежних і узгоджених методів боротьби. Кульмінацією стає великий бій. В документах його йменують як «другу хвилю». Можливо, це була Кхе Сан, морська база США у далекому північному куточку Південного В'єтнаму. А може, це було місто Хюе. Проте другої хвилі не було, оскільки події на етапах I і II не розвивались, як очікувалось. Попри те війна досягла свого найкривавішого масштабу за вісім років від битви при Хюе в лютому до облоги Хе Санх в кінці літа.

Американські втрати за ці три місяці в середньому становили близько 500 вбитих за тиждень; втрати південних в'єтнамців (GVN) були вдвічі більшими; втрати НАВ-НВЗС – більшими майже у вісім разів, ніж американські. У кампанії «зима–весна» комуністи почали з приблизно 195 000 воїнів головних сил НВЗС та військ НАВ. Протягом дев'яти місяців вони втратили (загинули або стали інвалідами) близько 85 000 осіб.

Зимово-весняна боротьба була стовідсотковим наміром комуністичного режиму зламати хребет південно-в'єтнамських збройних сил. Власне кажучи, битва при Хюе була частиною першої фази, а не фази II, оскільки вона використовувала «скоордино-

вані бойові методи» і залучала північні в'єтнамські війська, а не південних партизанів. На комуністичному боці воювали переважно 2 дивізії ветеранів північно-в'єтнамської армії: п'ята 324-Б, доповнена батальйонами основних сил та партизанськими загонами, поряд зі 150 місцевими цивільними комісарами та кадрами.

Коротко кажучи, битва за Хюе складалася з кількох основних подій. Спершу був початковий напад комуністів, головним чином 800-го і 802-го батальйонів, які силу і динаміку удару спрямували на Хюе. До ранку першого дня комуністи контролювали все місто, окрім штаб-квартири першої АРВН дивізії та приміщень американських військових радників. В'єтнамці та американці направили підкріплення з наказом утримати та зміцнити об'єкти. Комуністи підняли черговий батальйон, 804-й, з наказом перехопити армійські сили підкріплення. Це не вдалося, обидва об'єкти були підкріплені і їм ніколи більше не загрозували серйозно.

Битва тоді набирала форму облоги. Комуністи були в цитаделі та на західному краю міста. В'єтнамці й американці з трьох інших сторін, включаючи частину Хюе на південь від річки, спочатку сподівалися вигнати їх артилерійським вогнем та повітряними ударами. Але цитадель була добре побудована і незабаром стало очевидним, що якщо комуністи втримаються, їх можна вигнати лише з боями у місті, відбиваючи кожен будинок і блок за блоком: повільна і дорога форма бою. Але такий наказ був відданий.

До третього тижня лютого оточення цитаделі проходило успішно, а в'єтнамські війська та американські морські піхотинці просуvalися ярд

за ярдом. Вранці 24 лютого військовослужбовці першого дивізіону в'єтнамців зняли комуністичний прапор, який протягом 24 днів висів над зовнішньою стіною, натомість підняли свій. Битва була виграна, хоча нерегулярні бої ще тривали за межами міста. Близько 2500 комуністів загинуло під час битви, а ще 2500 помруть, коли підрозділи комуністів будуть переслідувані за межами Хюе. У союзників загинуло 357 вояків.

Знахідки

У хаосі, який панував після битви, першим клопотом було надання надзвичайної допомоги у вигляді поставок продовольства, запобігання епідемії, невідкладної медичної допомоги тощо. Тоді перейшли до відновлення будинків. Лише згодом Хюе став рахувати свої втрати. Жодного перепису населення відразу після нападу не було зроблено. У березні місцеві чиновники повідомили, що 1900 мирних жителів були госпіталізовані з ранами, пов'язаними з воєнними діями, а приблизно 5800 осіб пропали безвісти.

Перше відкриття жертв, заподіяних комуністами відбулося 26 лютого у дворі Вищої школи Джи Хої. Було знайдено 170 тіл.

У наступні кілька місяців виявлено ще 18 могил, найбільшими з яких були Tang Quang Tu Pagoda (67 жертв), Bai Dau (77), район Cho Thong (приблизно 100), район царських гробниць (201), Thien Nam (приблизно 200), та Dong Gi (приблизно 100). Всього у поспішно виритих, погано прихованих могилах знайдено майже 1200 тіл.

Принаймні на половині з них були чіткі ознаки жорстоких убивств: у мертвих зв'язані дротом руки за спиною, ганчірками набиті роти, інколи

тіла в неприродних позах, але без ран (ознака поховання живими). Близько 600 інших мали ознаки поранень, але неможливо визначити – померли вони під час розстрілу чи випадково під час битви.

Друга велика група знахідок була відкрита під час перших семи місяців 1969 р. у районі Фу Чу, а також Ле Ха Тай та в районі Хуонг Тюй – знахідка Сюань Хоа-Ван Дюонг – в кінці березня та квітні. Додаткові могильні об'єкти були знайдені у районі Вінь Лок в травні та в районі Нам Хоа в липні. Найбільшою з цих груп стали знахідки в Піщаних Дюнах у трьох місцях біля Вінь Луу, Ле Хан Дун і Суань, розташованих на протяжних, горбистих піщаних територіях, порослих пучками трави біля Південнокитайського моря. Відокремлені соляно-болотними долинами, ці дюни ідеальні для могил. В дюнах виявлено понад 800 тіл.

У Піщаних Дюнах жертви були зв'язані у групи по 10 та 20 чоловік; їх вишикували перед ровом, під примусом і без оплати виритим місцевою робочою силою, та розстрілювали із пістолетів-кулеметів (найпопулярніший місцевий сувенір – це використана російська кулеметна гільза, взята з могили). Часто мертві були поховані у 3-4 шари, що робило ідентифікацію тіл особливо складною.

У районі Нам Хоа (знахідка у затоці Да Май) пройшов третій смертний марш, так званий «Фу Кам», здійснений 19 вересня 1969 року. Три комуністичні перебіжці розповіли розвідникам 101-ї повітряно-десантної бригади, що вони були свідками вбивства кількох сотень людей біля річки Да Май, приблизно в 10 милях на південь від Хюе, у лютому 1968 року. Район дикий, незаселений,

практично недоступний. Було відправлено пошукову бригаду, яка повідомила, що потік містив велику кількість людських кісток.

Аналізуючи разом наявну інформацію, визначено, що біля річечки Да Май трапилось таке: на п'ятий день операції Тет у районі Фу Чам Хюе, де жило близько три чверті від 40000 місцевих римокатоликів, велика кількість людей знайшла прихисток від битви у місцевій церкві, що є звичним методом уникнення загибелі у В'єтнамі. Насправді багато з тих, що перебували у будівлі, навіть не були католиками.

У церкву прибув комуністичний політичний комісар, який наказав виділити близько 400 людей, деяких – за ім'ям, а деяких, мабуть, з огляду на їхній зовнішній вигляд (наприклад, бізнесменів середнього віку, які виглядали благополучно). Він сказав, що вони йдуть на «звільнену територію» на три дні для вивчення ідеології, після чого кожен може повернутися додому.

Вони пройшли дев'ять кілометрів на південь до пагоди, де комуністи створили штаб-квартиру. Там із групи було викликано 20 осіб, поставлено перед військово-польовим судом, негайно засуджено, визнано винними, страчено і поховано в дворі пагоди. Решту було переміщено через річку і передано місцевому комуністичному підрозділу на обмін, під час якого було навіть виписано квитанцію для політичного комісара. Ймовірно, що комісар хотів, щоб його в'язні були перевиховані та повернуті назад, але з розвитком подій він втратив контроль над справою.

Протягом наступних кількох днів, хоча точно невідомо, полонені та їхні викрадачі проходили шлях в сільській місцевості. У якийсь момент ту-

тешні комуністи вирішили ліквідувати свідків: полонених вели шість кілометрів однією з найбільш важкопрохідних місцевостей у Центральному В'єтнамі до затоки Да Май. Там їх розстрілювали або вбивали ударом по голові, а їхні тіла вкидали у воду. Групі, відправлений зі 101-ї повітряно-десантної бригади для віднайдення місця поховання, не вдалося досягнути до затоки по суходолу, адже доріг або не існувало, або вони були непрохідними.

Рослинність у затоці – це те, що у В'єтнамі називається подвійним навісом, який являє собою два шари, один з яких складається з кущів і дерев, близьких до землі, а другий – з високих дерев, гілки яких розкинулись високо. Унизу постійні сутінки. Інженери бригади провели два дні, пробиваючи отвір через подвійний навіс за допомогою динаміту, що прикріплений на довгих дротах під їхніми вертольотами, які нависали вгорі. Це очистило посадковий майданчик для вертольотів, які мали транспортувати тіла. Цілком зрозуміло, що це те місце, де смерть могла бути легко схована навіть без поховання.

На дні потоку Да Май, приблизно 100 ярдів вище від ущелини, розкидано черепи, скелети та рештки людських кісток. Мертві були залишені на землі (для анімістів, якими дехто з них був, це означало, що їхні душі будуть блукати самотньою землею завжди, оскільки така доля непохованих мертвих), і за 20 місяців у водяному потоці кістки зробились чистими та білими.

Місцеві органи влади пізніше випустили перелік імен осіб, які, на їхню думку, були ідентифіковані з останків, знайдених на дні потоку. У такий спосіб комуністи здійснювали ліквідацію «зрад-

ників революції». Список із 428 жертв був такий: 25 відсотків військовослужбовців (двоє офіцерів, інші НКО та військовослужбовці), 25 відсотків студентів, 50 відсотків державних службовців, посадових осіб сіл і малих поселень, обслуговуючого персоналу різних категорій та рядових робітників.

Четверта знахідка при Фу Чу Салт Флет з'явилася в листопаді 1969 року біля риболовецького селища Луонг Вінь, десть за десять миль на схід від Хюе, ще однієї пустельної області. Урядові війська на початку місяця інтенсивно стали очищати територію від залишків місцевої комуністичної організації. Жителі Луонг Вінь (населення – 700 осіб), які залишалися безмовними в присутності військ протягом 20 місяців, певно, відчували себе в достатній безпеці від комуністичної помсти, щоб порушити мовчанку та показати місце чиновникам. На підставі описів мешканців села, чий спогадки не завжди чіткі, місцеві чиновники оцінюють кількість тіл у Фу Чу щонайменше у 300 і, можливо, 1000.

Історія залишається неповною. Якщо оцінка чиновників Хюе навіть близька до істини, то майже 2000 людей все ще не знайдено.

Підрахунок загиблих та пропалих безвісти

Урядом Південного В'єтнаму підраховано втрати цивільного населення у результаті битви під Хюе. Вони становили 7600 осіб:

поранені (госпіталізовані та амбулаторні хворі) із травмами, пов'язаними з воєнними діями – 1900; смерть цивільних внаслідок нещасного випадку під час битви – 844; перша знахідка – тіла, знайдені відразу після битви, 1968 – 1173; друга знахідка, включаючи знахідки у Піщаних Дюнах, березень-липень, 1969 (приблизна цифра) – 809;

третя знахідка, затока Да Май (район Нам Хоа), вересень, 1969 – 428; четверта – знахідка у Фу Чу Салт Флет, листопад 1969 – 300; різні знахідки протягом 1969 (приблизно) – 200; всього все ще недорахованих – 1946; усього вбитих і поранених у Хюе – близько 7600.

Комуністичне обґрунтування

Вбивства у Хюе, що іменувалися потім Різаниною в Хюе, набагато перевершили за чисельністю будь-яке інше звірство, вчинене комуністами в Південному В'єтнамі раніше. Різниця була не лише у мірі та ступені, а й у способі. Характер терору, що здійснений у Хюе, як видно з досліджень, досить відмінний від дій комуністичного терору в інших місцях, незважаючи на їхню частоту та жорстокість. Терор в Хюе не був дією, яка підіймає бойовий дух. З одного боку, це швидкий удар у глибину ворога, що підтверджує вразливість ворога та всемогутність партизанів, з іншого боку, це суттєво відмінне від розстрілу автоматами цивільних осіб у районах під партизанським контролем. Це також не був терор, щоб рекламувати комуністичну справу. І це не терор, щоб дезорієнтувати та психологічно ізолювати особистість, оскільки переважна більшість вбивств була проведена таємно. Також, окрім вбивств за «чорним списком», це не був терор для усунення опозиційних сил. Терор у Хюе не був здійснений згідно з типовим шаблоном, метою якого є провокація протидії зі сторони уряду. Елементи цієї мети справді були, але ніхто не може пояснити застосування широкомасштабної і різноманітної моделі смерті, вчиненої комуністами.

Тут пропонується гіпотеза, яка пояснить логіку та систему, приховані за даними подіями, які видаються простим, випадковим масовим вбивством. Перш ніж зайнятися цим, розглянемо три факти, які постійно впадають в око прибульцеві до Хюе, котрий прагне з'ясувати, що саме відбулося там, а головне – чому це сталося. Всі три суперечать здоровому глузду і вступають у протиріччя тому, що написано. Проте, розмовляючи з різними людьми, чи то начальником провінції, начальником поліції, американським радником, свідками, в'язнями, хой-чанами (перебіжцями), чи тими нечисленними людьми, хто дивом уник смерті, наступні три факти з'являються знову і знову.

Перший факт і, мабуть, найважливіший, полягає в тому, що, незважаючи на те, що справляється протилежне враження, практично жодне комуністичне вбивство не було викликане лютістю, розчаруванням або панікою під час остаточного відходу комуністів. Такі пояснення можна часто почути, але вони не витримують перевірки фактами. Відстежуючи будь-яке окреме вбивство, доходиш висновку, що майже всі без винятку вбивства були результатом рішення, раціонального та «виправданого» в комуністичній свідомості. Фактично, більшість убивств були з комуністичного розрахунку необхідними.

Другий факт полягає в тому, що, наскільки це можливо визначити, практично всі вбивства здійснювали місцеві комуністичні кадри, а не військовослужбовці АРФД, мешканці півночі чи інші сторонні комуністи. Близько 12 000 військовослужбовців АРФД брали участь у битві під Хюе і вбивали цивільних осіб, але це було випадковим наслідком їхніх військових дій, а не метою. Більшість

зі 150 комуністичних цивільних кадрів, що діяли в межах міста, були місцевими, тобто з території провінції Тхуатхьєн. Вони були тими, хто давав накази про смерть.

Чи вони діяли за вказівками вищого штабу (а комуністична організаційна система така, що треба припускати, що вони так і робили), а якщо так, то які саме ці вказівки були, ніхто точно не знає. Третій факт полягає в тому, що за винятком показових страт видатних «тиранів», більшість убивств було здійснено таємно та із надзвичайними заходами, спрямованими на приховування тіл. Більшість зовнішніх спостерігачів мають уявлення про Хює як про місце публічних страт та великих масових курганів зі свіжої землі. Лише в перші дні там були достовірно оприлюднені страти, і їх було відносно мало. Місця поховання в місті були легко виявлені, тому що важко створити кладовище в густонаселеній місцевості, щоб хтось це не помітив. Всі інші знахідки були ретельно приховані в місцевості, ідеально для цього придатній. Ймовірно, це та причина, чому саме ці місця й було обрано.

Тіло в піщаних дюнах так само важко знайти, як і морську мушлю, сховану глибоко у піщаний пляж, що омивається хвилею. Річечка Да Май розташована в найбільш віддаленому районі провінції і, мабуть, комуністи доклали величезних зусиль, щоб довести своїх жертв туди. Якби не було трьох місій Чіу Хой, під час яких дослідники прийшли до цього дикого безлюдного місця, тіла цілком могли лишитися не знайденими до цього часу. Відвідування цих місць залишає враження, що комуністи намагалися приховати свої вчинки. Здається очевидним після детального розбору

доказів, що вони не мали жодної незмінної оцінки щодо себе та свого майбутнього в Хюе, але, імовірно, зміна ситуації під час ходу битви змінила їхні наміри.

Із доказів цілковито очевидним є те, що не існувало єдиної комуністичної політики щодо наказів про смерть; натомість характер смертних наказів змінювався під час ходу бою. Кореляція між цими двома висока й ділиться на три фази. Тому гіпотеза полягає в тому, що, як змінилися комуністичні плани в ході битви за Хюе, так змінився і характер наказів про смерть. Цей висновок базується на публічних заявах комуністів, свідченнях в'язнів, очевидців та дослідників місій Чіу Хой, віднайдених у документах, та на внутрішній логіці дій комуністів.

Мислення на фазі I було добре виражене в резолюції Комуністичної партії Південного В'єтнаму, що була видана кадрам напередодні наступу: «Переконайтеся, що звільнені... міста успішно консолідовані. Швидко активізуйте збройні та політичні одиниці, створіть адміністративні органи на всіх рівнях, активізуйте (цивільну) оборону та бойову підтримку, залучайте людей до створення системи повітряної оборони і, взагалі, спонукайте їх бути готовими діяти проти ворога, коли він контратакує».

Це було обмеженою точкою зору на початковому етапі, пройденому миттєво. Про подальші події в Хюе повідомлялося вже по-іншому: 4 лютого радіо в м. Ханой повідомило: «Після однієї години боїв Революційні Збройні Сили окупували резиденцію маріонеткового губернатора провінції (у Хюе), в'язницю та офіси маріонеткової адміністрації... Революційні Збройні Сили покарали найжорстокіших аген-

тів ворога і встановили контроль над вулицями... зігнали разом і покарали десятки жорстоких агентів, і так спричинили руйнування ворожих органів контролю та пригнічення...»

Під час короткого перебування в Хюе цивільні особи, у супроводі загонів смерті, повинні були зібрати і стратити ключові фігури, чиє усунення суттєво послабило б адміністративний апарат уряду після виходу комуністів. Це був період чорних списків, час військово-польових трибуналів. Ці особи зі списками імен та адрес і викликали на «суд кенгуру» різних «ворогів революції».

Суди були публічними, як правило, у дворі тимчасового комуністичного штабу. Суди тривали близько десяти хвилин, і не відомо жодного випадку з вироком «не винний». Ухвали, без винятку, одні: страта, – негайно виконані. Тіла або поспіхом поховано, або передано родичам. Обраними для такого суду були державні службовці, особливо ті, хто займався питаннями безпеки чи поліції; військовослужбовці та деякі некомісовані офіцери, а також деякі неофіційні, але природні лідери громади, головним чином педагоги та релігійні особи.

За винятком особливо сильного удару по інтелектуалах Хюе, шаблон фази І був загальноприйнятою процедурою для комуністів у В'єтнамі. Це процес, що відбувався систематично в селах протягом десяти років. Постійні «чорні списки», підготовлені територіальними або міжтериторіальними партійними штабами, тривалий час існували для використання по всій країні, коли тільки з'являлася можливість.

Проте не всі люди, названі у списках у Хюе, ліквідовані. Була велика кількість людей, які перебували у місті під час битви, проте врятувались. За

24-денний період комуністичні кадри були зайняті полюванням на осіб зі своїх чорних списків, проте після кількох днів їхні основні зусилля спрямувались у новому напрямку.

Хюе: Фаза II

У перші кілька днів Тетські наступальні дії просувались так успішно для комуністів у Хюе (проте не на південь, де керівники партії отримали нерадісні перспективи від кадрів у розпалі наступу в дельті Меконг), що на короткий ейфорійний момент вони повірили: зможуть втримати місце. Ймовірно, прогнози, що комуністи мають залишитися в Хюе, не поділяли на вищих рівнях, але вони були поширеними в Хюе та на провінційному рівні Туа Тьєн. Одне перехоплене комуністичне повідомлення, очевидно, написане 2 лютого, спонукало кадри в Хюе триматись, оголошуючи: «Нова ера, справжній революційний період почався через нашу перемогу в Хюе, і нам лише потрібно зробити швидкий напад (в Хюе), щоб закріпити нашу ціль і отримати повну перемогу».

Ханойська офіційна партійна газета «Нган Дан» відлунням повторила цю тему: «Як громовий удар, став загальний наступ проти США і маріонеток... Американська маріонеткова машина покарана належним чином. Маріонеткові адміністративні органи... раптово розвалились. Адміністрація Тью-Кі не може уникнути повного краху. Маріонеткові війська стали надзвичайно слабкими і не можуть уникнути повного знищення».

Звичайно, частина цієї версії – це просто спосіб надихнути вірних і, як це завжди трапляється при читанні комуністичних випусків, найважче тут розрізнити реалії й бажане. Проте свідчення

ув'язнених та дослідників місії Чіу Хой, а також перехоплені бойові повідомлення свідчать, що і рядові, й вищі кадри протягом кількох днів вірили, що вони утримаються в Хюе, і вони діяли відповідно.

Вони мали на меті розширити переліки «ворогів революції» та запустити фактично період соціальної реконструкції в комуністичному стилі. Накази виходили, очевидно, з провінційного рівня партії, щоб зібрати, за словами одного із в'язнів, «соціальних негативів», тобто тих осіб або членів груп, які становили потенційну небезпеку або ризик нового соціального порядку. Це було повністю безособово: не чорний список імен, а чорний список титулів та посад у старому суспільстві, спрямований не на людей, а на «соціальні одиниці».

Як вважали раніше в Північному В'єтнамі та в комуністичному Китаї, комуністи прагнули зруйнувати місцевий соціальний порядок, ліквідовуючи лідерів та ключових діячів релігійних організацій (буддистських бонз, католицьких священників), політичних партій (зокрема чотирьох членів Центрального Комітету), соціальних рухів (таких як жіночі організації та молодіжні групи), в тому числі і прокомуністичних студентських лідерів із сімей середнього та вищого класу, що в інші часи було б абсолютно неприпустимим.

Відповідно до цього, в деяких випадках вбивали цілими сім'ями. В одній задокументованій справі протягом цього періоду загін за смертним наказом увійшов у дім видатного громадського лідера і застрелив його, його дружину, одруженого сина та невістку, його молоду неодружену доньку, а також його слуг – чоловіка, жінку та їхню дитину. Кота задушили, собаку забили до смерті, золоту рибку

вистягнули з акваріума і кинули на підлогу. Коли комуністи пішли, життя в будинку не залишилося. «Соціальна одиниця» була ліквідована.

Під час Фази II також спостерігались інтенсивні зусилля, спрямовані на те, щоб знищити інтелігенцію, яка, ймовірно, була чисельнішою в Хюе, ніж будь-де у В'єтнамі. Інтелігенція, що уціліла в Хюе, пояснює дані дії з точки зору давньої комуністичної ненависті до інтелігенції Хюе, яка була антикомуністичною у найбільш образливий спосіб: вони відмовлялися серйозно сприймати комунізм. Інтелігенти Хюе завжди зневажали комуністичну ідеологію, відкидаючи її як таку, що прийшла пізніше до історії ідей та не мала вагомого внеску. Інтелігенція Хюе (міста, що було бастионом традиціоналізму), занурена в конфуціанське вчення, переплетене з буддизмом, навіть у роки зародження (1920–1930 рр.) комунізму не обговорювала його переваги. Вони ігнорували це вчення. Інтелігенти в університеті, наприклад, протягом однорічного курсу політичної думки приділили марксизму-ленінізму півгодинну лекцію, описуючи його як сукупність дрібних варварських політичних гасел, у яких відсутня глибина і перевірена часом реальність конфуціанства чи величний гуманізм буддизму.

Оскільки комуніст, особливо комуніст із Хюе, серйозно сприймає свої догмати, він може стати надзвичайно роздратованим, коли конфуціанець прирівнює його до філософського невігласа або буддист – до тривіального матеріаліста. Або, ще гірше, коли його ігнорують протягом багатьох років. Так, із праведністю істинного віруючого він вирішив завдати удару у відповідь і усунути цей виклик байдужості. Інтелігенти Хюе зараз кажуть,

що полювання за ними дало важливий урок – комунізм потрібно сприймати всерйоз, якщо не як ідею, то, принаймні, як силу, вивільнену в цьому світі.

Вбивства під час фази II становили близько 2 тисяч людей. Але найгірше ще не скінчилося.

Хюе: Фаза III

Неминуче і як, напевне, спрогнозувало керівництво в Ханой, враховуючи сили, направлені проти нього, битва в Хюе повернулася проти комуністів. У перехопленому 22 лютого повідомленні радіостанції НАВ від цитаделі було прохання дозволити відступ. Відповідь: у дозволі відмовлено, наступна атака призначена на 23-тє число. Цей останній, марний напад було здійснено. 24 січня цитадель взято.

Комуністам було відомо, що вигнання неминуче, як мінімум, за тиждень до того. Саме тоді почалася фаза III – період покривання слідів. Ймовірно, весь цивільний підпільний апарат у Хюе виявив себе під час другої фази. Ті, хто не були підозрювані, піднялися, щоб засвідчити свою політичну ідентичність. Типовим є випадок одного жителя Хюе, який описав своє здивування, коли дізнався, що його сусід був лідером фуонг (що ставило його на 10-15 місце в рейтингу серед цивільних комуністів у місті). Він казав здивовано: «Я знав його протягом вісімнадцяти років і ніколи не думав, що він взагалі цікавиться політикою». Такий «активіст» не міг знову піти в підпілля аж поки не залишиться нікого навколо, хто би пам'ятав його.

Отже, фаза III – ліквідація свідків. Напевно, найбільша кількість вбивств здійснена в цей період і з цієї причини. Ймовірно, тих, кого взяли

за політичну ідеологію, планувалося повернути. Але вони були місцевими жителями, як і їхні викрадачі. Імена та обличчя знайомі. Отже, як наближався кінець, вони стали не просто тягарем, а й потенційною небезпекою. Такий, безсумнівно, був випадок із групою, взятою з церкви у Фу Кам. Або з тими п'ятнадцятьма учнями середньої школи, тіла яких знайдено на Соляних рівнинах Фу Ту (Соляні рівнини, або висохле озеро).

Категоризація в даній гіпотезі, звичайно, груба і, в кращому випадку, лише ілюстративна. Речі не такі одномірні в реальному житті. Наприклад, полювання за людьми у чорних списках тривало протягом усієї операції. Також комуністи здійснювали вбивства заради помсти в ім'я партії, так зване «революційне правосуддя». І, безсумнівно, були особисті вендети, старі порахунки, що зводилися окремими членами партії.

Офіційний комуністичний погляд на вбивства в Хюе містився в книзі, написаній та опублікованій в Ханой: «Активно поєднуючи свої зусилля з діями НВЗС та населенням, інші самооборонні та збройні загони міста (Хюе) заарештували і закликали здатися вцілілих чиновників маріонеткової адміністрації та офіцерів і бійців маріонеткової армії. Злочинні агенти були покарані».

Пізніше, на Паризьких переговорах, комуністична лінія щодо вбивств у Хюе полягала в тому, що це не справа рук комуністів, а «місцевих політичних партій дисидентів». Проте слід зазначити, що радіо Визволення Ханой (26 квітня 1968 року) критикувало зусилля знайти тіла у Хюе, кажучи, що жертви були лише «хуліганськими лакеями, які мали кровні заборгованості перед співвітчизниками Хюе та які були знищені південни-

ми збройними силами і людьми на початку весни». Проте ця лінія пропаганди незабаром була відкинута на користь тієї, що саме місцеві політичні угруповання воювали одне з одним.

НАШ ЗАХИСНИК

Під час засідання українських американців-ветеранів (УАВ) 12 лютого 1991 року Юрій Яцусь запропонував, щоб майор Мирон Дідурик, який загинув у бойових діях у В'єтнамі 24 квітня 1970 року, був нагороджений як Захисник Посту 30 УАВ. Пропозиція пана Яцуса була одностайно прийнята після розгляду біографічних даних майора Дідурика. Ім'я Дідурика викарбувано на Національному меморіалі ветеранів В'єтнаму у Вашингтоні й на Меморіалі ветеранів В'єтнаму в Холмдель, штат Нью-Джерсі. Ім'я майора Мирона Дідурика також викарбувано на двох плитах по дорозі до меморіалу, які були профінансовані Постом 30 УАВ. Його ім'я носить прапор Посту 30 УАВ.

Мирон Дідурик народився 15 липня 1938 року в с. Мужилів, у Західній Україні. Після потрясінь Другої світової війни сім'я Дідуриків у 1950 році переїхала до Сполучених Штатів. Вони оселилися в Джерсі-Сіті, штат Нью-Джерсі, де молодий Мирон відвідував середню школу, згодом отримав ступінь бакалавра з фізики в коледжі святого Петра у тому ж місті. Військова кар'єра почалася в 1960 році, коли його призначили на посаду 2-го лейтенанта від коледжу святого Петра корпусу підготовки офіцерів запасу (КПОЗ) (Нью-Джерсі). З 1960-го по 1963 рік він служив у 1-й бойовій групі (повітряно-десантні війська) 505-ї піхоти. Перш ніж повернутися в США (до форту Беннінг, Джорджія), його направили до Німеччини.

Під час першого відрядження у В'єтнам (1965–1966) він виконував обов'язки командира групи Б, 7-ї піхотної, 1-ї кавалерійської дивізії. Повернувшись до

Сполучених Штатів, він відвідував та завершив курс підвищення кваліфікації офіцерів піхоти (1966–1967). З 1967-го по 1969 рік був доцентом військових наук у Північно-Східному університеті м. Бостон, штат Массачусетс. У 1969 р. майора Дідурика було знову відправлено у В'єтнам. Під час другої поїздки він виконував обов'язки офіцера оперативного відділу 2-го батальйону, 12-ї кавалерії 1-ї кавалерійської дивізії. Його убив снайпер у Фок Лонг, Південний В'єтнам, 24 квітня 1970 року.

Майор Дідурик був похований з військовими почестями на цвинтарі Форт Беннінг, штат Джорджія. У нього лишилася дружина, троє дітей, батьки і брат Богдан, випускник академії Вест-Пойнт армії США.

Мирон був відомий своїм в'єтнамським товаришам за прізвиськом «Скажений козак» і його ім'я згадується щонайменше 17 разів у широкознаній на сьогодні книзі «Колись ми були солдатами і молодими», співавтори якої Джозеф Л. Гелловей і генерал-лейтенант Гарольд Г. Мур. Книга опублікована в 1992 році, за якою пізніше був знятий фільм з Мелом Гібсоном у головній ролі. Ті з нас, хто знав Мирона в українській американській громаді, де він виріс, пам'ятають його як молодого «пластуна», члена української молодіжної організації Пласт, того, хто залишив Джерсі і став великим американським воїном та героєм.

У 1991 році законодавчий орган штату Нью-Джерсі встановив 7 травня як День пам'яті ветеранів В'єтнаму в Нью-Джерсі, вшановуючи всіх, хто служив у збройних силах США під час В'єтнамської війни (1959–1975).

7 травня 1995 року було нагороджено меморіальними відзнаками 1 562 людей, які загинули або вважаються зниклими безвісти у бойових діях під час

В'єтнамської війни. Юрій Яцусь та Бернард В. Кравчук взяли участь у посвяті меморіалу. З 1995 року Пост 30 УАВ бере участь у церемонії покладання вінків, що проводиться щороку на меморіалі. 7 травня 2012 року член Посту 30 Петро Юрковський був вшанований під час церемонії вручення медалей і нагороджений медаллю Нью-Джерсі «За видатну службу», а також медаллю «За службу в Кореї». Петро – ветеран корейської війни та удостоєний медалі «Пурпурове серце».

Серед імен, викарбуваних на меморіалі, є вісім відомих українських американців, які пожертвували своїм життям. Проект меморіалу прагне зібрати біографічні дані про 1561 чоловіка та одну жінку, чийі імена викарбувані на меморіалі ветеранів В'єтнаму в Нью-Джерсі. Метою Посту 30 УАВ є отримання інформації про американців українського походження, загиблих у боях у В'єтнамі, особливо з Нью-Джерсі. Ми змогли отримати їхні військові історії з архівних баз даних (АБД), але нині шукаємо біографічну особисту інформацію.

Історія Посту

За ініціативою Юрія Яцуся в 1989 році була зроблена перша спроба об'єднати українських американців-ветеранів в окрузі Монмут, Нью-Джерсі. Цю ініціативу підтримав тоді командир округу Джордж Мізюк, який також служив у Національній Виконавчій Раді УАВ.

Перша організаційна зустріч відбулась у Холмделі 9 жовтня 1990 р. Національний ад'ютант УАВ Джордж Мізюк та офіцер по зв'язках з громадськістю Андрій Кейбіда відкрили засідання та ознайомили кандидатів з організацією Українських Американських Ветеранів. Пропозицію про створення Посту 30 УАВ у Фріхолді, штат Нью-Джерсі, яку висунув

Ігор В. Гусар та підтримала Анна Кравчук, було прийнято одностайно.

Капітан Ігор В. Гусар презентував список офіцерів, обраних до Посту 30 УАВ. Юрій Яцусь став першим командиром Посту; членство також обрало Бернарда Кравчука заступником командира, Джорджа Бука – офіцером фінансів, Анну Кравчук – ад'ютантом, Джона Луцика – службовцем, Ігора В. Гусара офіцером по зв'язках з громадськістю, Ніколауса Голінатого – довіреною особою та капеланом – сеньйора Ентоні Борса. Національний командир УАВ Дмитро Биковець і молодший національний ад'ютант Джордж Мізюк ввели в курс справ офіцерів та презентували статут Посту 13 листопада 1990 року.

Протягом років члени Посту 30 УАВ брали участь у американських та українських поминальних службах на День пам'яті, в тому числі у церемоніях на День ветеранів на національному кладовищі Арлінгтона, штат Вірджинія. У 2004 р. Бернард і Анна Кравчуки відвідали церемонії посвячення меморіалу Другої світової війни у Вашингтоні. З 2004 року члени Посту 30 також брали участь у недільних церемоніях святого Фоми на цвинтарі Сент-Ендрю у Саунд-Баунд-Брук, штат Нью-Джерсі.

Делегати Посту 30 відвідують щорічні національні партійні з'їзди УАВ. На з'їзді 2004 року член Посту 30 Анна Кравчук була обрана національним командиром УАВ. Її переобрали на цю посаду в 2006 році. В даний час Анна і Бернард Кравчуки працюють у складі Національної Виконавчої Ради УАВ. З 2004 року обоє також працюють в комітеті історичних пам'яток УАВ.

61-й національний партійний з'їзд відбувся у 2008 році в Сомерсеті, штат Нью-Джерсі. З'їзд був

спільно організований Постом 30 УАВ і Постами 6 та 17 УАВ (обидва – в Нью-Джерсі). Це був рік, коли УАВ відсвяткували свою 60-ту річницю (1948–2008).

В останні роки Пост 30 УАВ розширив свою діяльність, включивши округ Оушен, тим самим вербуючи українських американських ветеранів з південного Нью-Джерсі.

МИРОН ДІДУРИК

Стівен Кляйн

Мюнхен, Німеччина

Я і Мирон були обидва командирами стрілецької роти 1-ї кавалерії у 1965–1966 рр., але в різних батальйонах. Тому мало знали один одного. Повернувшись із першої поїздки до В'єтнаму, в 1966–1967 рр. ми обоє відвідали курси підвищення навичок офіцерів піхоти в Форті Беннінг, штат Джорджія. Ми обоє народилися в Нью-Джерсі й того року в Беннінгу стали друзями. Я був шокований, коли дізнався про його смерть у 1970 році, коли він знову служив у 1-й кавалерії. У той час я служив у 101-х повітряно-десантних військах. Я згадую про нього одного разу, про його специфічне почуття гумору і яким хорошим офіцером він був.

16 січня 2013 р.

Пол Мерсьє,

студент корпусу підготовки офіцерів запасу (КПОЗ) Північно-Східного університету

Дякую за турботу

Майор Дідурик піклувався про мене. Я не був найкращим курсантом КПОЗ, але майор Дідурик виділив час, щоб скорегувати моє ставлення до навчання. За 5 років у школі я пам'ятаю лише двох інструкторів

рів. Він тренував мене аж до відправки у В'єтнам. Я успішно закінчив школу парашутистів армії США і завдяки цьому та його позитивному впливу був краще підготовлений, тим самим рятуючи людські життя. Дякую майору Дідурику.

5 листопада 2011 р.

Майкл Єтвет

Мирон був командиром роти Б/2/7. Він був командиром та найкращим другом першого лейтенанта Ріка Рескорла, який зображений на обкладинці книги Гел Мура/Джо Гелловея «Колись ми були солдатами і молодими». Його рота була прикріплена до батальйону Гела Мура, 1/7 в зоні висадки Ексерей, і також ще 2/7 в зоні висадки Олдані три дні потому. Гел Мур називав його кращим командиром роти, якого він коли-небудь зустрічав. Йому вистрелили у живіт, коли його командир наказав своїй команді посадити вертольота, щоб допитати ворожого солдата.

Це була його друга поїздка. Я думаю, що він похований у форті Беннінг.

27 квітня 2011 р.

Медді М.

Онучка Мирона Дідурика

Я ніколи Вас не бачила, але, здається, Ви чудова людина. Я хотіла б зустріти Вас, але не зможу. Я народилася занадто пізно, в 1995 р. Спочивайте з миром.

27 квітня 2009 р.

Бернард Кравчук

*Американський війн і герой – захисник Посту 30
УАВ, Фріхолд, Нью-Джерсі*

Я не знав його особисто, але деякі члени організації українських американських ветеранів Посту 30, Фріхолд, Нью-Джерсі знали його.

Інші знали його з перших днів у школі та КПЗО святого Петра.

Будучи підлітком, він належав до ПЛАСТУ – української скаутської молодіжної організації в Джерсі-Сіті, штат Нью-Джерсі. Саме тут його лідерство було дуже очевидним.

Решта є історією. Його ім'я з'явилося більше 20 разів у книзі, співавторами якої були Джозеф Л. Гелловей та генерал-лейтенант Гарольд Г. Мур, під назвою «Колишми були солдатами і молодими», вперше опублікованій у 1992 році. Він віддав усе, що мав. Його пам'ятають і шанують наші члени.

2 вересня 2007 р.

Роджер Нопф

Працював із Мироном у 1965–1966 рр. як передовий авіаційний навідник, якого прикріпили до 2/7 батальйону.

Мирон був видатним командиром роти у батальйоні 2/7 в 1965–1966 роках.

Двічі під час битви в долині Я-Дранг і принаймні один раз під час військової кампанії в Бон Сані, він скерував свою роту на посадку вертольотів під ворожим вогнем, щоб допомогти вийти з небезпечної ситуації іншим підрозділам батальйону. Істинний та ефективний лідер. Його дуже не вистачає.

Четвер, 13 січня 2000 р.

Майкл Коллінз

5-та кавалерія і 2-й батальйон США, 12-та кавалерія США, 1-ша кавалерійська дивізія.

Майор Дідурик служив як офіцер оперативного відділу в штабі і штабній роті (2-й батальйон, 12-та

кавалерія США, 1-ша кавалерійська дивізія). Його ім'я можна знайти на меморіалі штабу і штабної роти, 2-12, на сайті www.ranger25.com. Він не забутий.

Середа, 13 березня 2002 р.

Джеффри Фаррант
Шанувальник мужності
Нью-Джерсі, США

Важко знайти слова, які можуть описати героїзм майора Дідурика. Я ніколи не знав його, але я виріс біля його будинку в штаті Нью-Джерсі й у мене є його фото на меморіалі ветеранів В'єтнаму в Нью-Джерсі. Одному з найкращих солдатів. Одному з найсміливіших. Ти ніколи не будеш забутий.

П'ятниця, 24 травня 2002 р.

Марк Капінос
Споживай з миром, мій мужній брате.

Четвер, 24 квітня 2003 р.

РОЗСТРІЛ СТУДЕНТІВ У КЕНТІ

Вечір п'ятниці в центрі міста Кент почався мирно – зі звичайного спілкування, зустрічей у барах, але події швидко переросли в силове зіткнення між протестувальниками та місцевою поліцією. Точні причини конфлікту досі є предметом дискусій, але раптом багаття запалахкотіли на вулицях міста, автомобілі були зупинені, в поліцейські машини полетіли скляні пляшки, розбили вітрини кількох магазинів. Вся поліція Кента була покликана на службу, а також офіцери з округи та прилеглих громад. Мер Кента Лерой Сатром оголосив про введення надзвичайного стану, з проханням про допомогу подзвонив губернатору Джеймсу Роудсові та наказав закрити усі бари, закусочні, буфети. Рішення закрити бари збільшило шал розлюченого натовпу. Врешті-решт поліції вдалося з використанням сльозогінного газу розігнати натовп із центру міста, змушуючи їх рухатися кілька кварталів у напрямку до університетського містечка, території університету. Наступного дня, в суботу 2 травня, мер Сатром зустрівся з іншими місцевими посадовцями та представниками Національної гвардії Огайо, які були відправлені в Кент. Він прийняв рішення попросити губернатора Родеса відправити Національну гвардію Огайо у Кент. Мер боявся подальших заворушень, які могли продовжити події вчорашнього вечора, але більше тривожило його, що були погрози на адресу підприємств центру міста й міської влади, а також чутки, що радикальні революціонери були в Кенті, аби знищити місто і університет.

...

Дерев'яна будівля ROTC, що прилягала до Палати громад, палала і в кінцевому підсумку згоріла дотла в

той же вечір на очах більш ніж 1000 демонстрантів, що оточували її. Різні думки існують щодо того, хто відповідальний за підпал будівлі ROTC. Але радикальні протестувальники, як допускалося, були відповідальні через дії, що перешкоджали пожежникам загасити вогонь, а також через їхні радісні вигуки з приводу горіння будівлі. Зіткнення між гвардійцями і демонстрантами тривали вночі із застосуванням сльозогінного газу в університетському містечку. Відбулися численні арешти.

Неділя, 3 Травня. День, наповнений контрастами. Близько 1000 бійців Національної гвардії Огайо зайняли кампус, що став виглядати як зона воєнних дій. День був теплий і сонячний, студенти часто говорили дружелюбно та доброзичливо з гвардійцями. Губернатор Огайо Джеймс Роудс прилетів у Кент в неділю вранці, проте його настрої були зовсім не спокійні. На прес-конференції він зробив провокаційну заяву, називаючи протестувальників університетського містечка найгіршим типом людей в Америці і заявив, що вся сила закону буде використана для боротьби з ними.

...

Незадовго до полудня генерал Кентербері наказав демонстрантам, щоб вони розійшлися. Кентський державний поліцейський, який стояв біля гвардійців, зробив заяву, використовуючи мегафон. Коли це не дало ніякого ефекту, офіцер сів у джип разом з декількома гвардійцями і, об'їжджаючи натовп, говорив до протестувальників, що мітинг заборонений і що вони повинні розійтися. Його зустріли сердитими вигуками і камінням, тому джип від'їхав.

Кентербері потім наказав своїм людям зарядити і приготувати зброю, банки зі сльозогінним газом по-

летіли в протестувальників, а конвой почав наступати в районі палати громад, розганяючи мітинг. Протестувальники відкотилися на крутий пагорб, відомий як Blanket Hill, а потім вниз на іншу сторону пагорба на автостоянку Prentice Hall, на ділянку землі, яка також примикає до футбольного поля. Більшість гвардійців просувалися безпосередньо за студентами і незабаром опинилися в пастці на футбольному полі, тому що воно було оточене парканом. Крики і кидання камінням досягли піку, оскільки правоохоронці лишалися на полі протягом приблизно десяти хвилин. Можна було побачити, як кілька гвардійців тулились один до одного, а деякі ставали на коліна і наводили свою зброю. Але ніяка зброя в той час не стріляла. Тоді гвардія почала повертатися від футбольного поля, піднімаючись назад до Blanket Hill. Коли вони прибули на вершину пагорба, то двадцять вісім з більш ніж сімдесяти гвардійців раптово повернулися й почали стріляти з гвинтівок і пістолетів. Багато гвардійців стріляли в повітря або в землю. Однак невелика частина стріляла прямо в натовп. У цілому пролунало орієнтовно 61-67 пострілів в 13-секундному періоді.

Скільки було смертей і поранених?

Чотири студенти Державного університету штату Кент загинули в результаті обстрілу гвардії. Найближче був Джеффрі Міллер, який був убитий пострілом в рот тоді, коли він стояв на в'їзді на дорогу, яка веде на стоянку Prentice Hall, на відстані близько 270 футів від гвардії. Аллісон Краузе була на стоянці Prentice Hall; вона була за 330 футів від гвардійців і убита пострілом в ліву частину її тіла. Вільям Шредер убитий пострілом в ліву частину спини, коли він був за 390 футів від гвардії на стоянці Prentice Hall. Сандра Шеуер також була близько 390 футів від гвардії

на стоянці Prentice Hall, коли куля пробила ліву передню сторону її шиї.

Дев'ять студентів університету було поранено. Більшість студентів були на стоянці Prentice Hall, але деякі з них перебували в районі Blanket Hill. Студент Джозеф Льюїс був найближче до гвардійців – на відстані близько шістдесяти футів; він нерухомо стояв зі своїм середнім протягнутим пальцем, коли кулі вдарили його в черевну порожнину і пошкодили гомілку. Томас Грейс також стояв приблизно за 60 футів від гвардійців і був поранений у ліву щиколотку. Джон Клірі був більш ніж за 100 футів від гвардійців, коли його поранили у верхню ліву сторону грудної клітки. Алан Кенфора перебував на віддалі 225 футів від гвардії і вражений в праве зап'ястя. Діна Кехлера поранили найтяжче з дев'яти студентів. Він вражений в поперек з відстані 300 футів і назавжди паралізований нижче пояса. Дуглас Рентмор був поранений у праве коліно з відстані 330 футів. Джеймс Рассел вражений в праве стегно і праву частину чола на відстані 375 футів. Роберт Стемпс був майже за 500 футів від лінії вогню, коли його поранили у праву сідницю. Студент Дональд Маккензі був найбільш віддалений від гвардійців – на відстань майже 750 футів, коли його поранили в шию.

...

Юридичний наслідок розстрілу 4 травня настав у січні 1979 року урегулюванням поза судом з урахуванням заяви, підписаної 28-ма відповідачами, а також через грошові виплати. Гвардійці та їхні прихильники розглядають це як заключний доказ зваженості їхньої позиції. Фінансове урегулювання передбачало \$675000 тис. дол. пораненим студентам і батькам убитих студентів. Ці гроші були сплачені

штатом Огайо, а не будь-ким із гвардійців, у розмірі, яким держава оцінила б похід до суду знову. Можливо, найважливішим є те, що заява, підписана членами Національної гвардії Огайо, була розглянута ними і сприймалась як документ жалю, а не як прохання про вибачення або визнання провини.

Якщо озирнутись назад, трагедія 4 травня 1970 року не повинна була статися. Студенти, можливо, вірили, що вони мали рацію, продовжуючи масовий протест у відповідь на вторгнення США в Камбоджу. Навіть попри те, що цей протест порушував університетський наказ про заборону мітингів і вимогу розійтись. Ці накази, як встановив Шостий окружний апеляційний суд, були законні. Деякі з гвардійців, які перебували на Blanket Hill, відчували страх і тривогу від попередніх подій і, можливо, вважали, що їхнє життя в небезпеці.

...

Безладна стрілянина з автоматів по натовпу студентів і смертельні випадки у результаті цього були непотрібні, незаконні й не мають виправдання.

Що сталося безпосередньо після перестрілок?

Допоки все ще лишаються суперечки про ступінь небезпеки, в якій життя гвардійців було в той момент, коли вони відкрили вогонь, існують сумніви, що їхнє життя реально було zagrożене.

13-секундна стрільба, що стала причиною загибелі чотирьох осіб і дев'яти пораних, могла б призвести до ще трагічнішої кривавої конфронтації. Нервові та боязкі гвардійці відступили назад до Палати громад, зіштовхнувшись із великим і ворожим натовпом, який розумів, що гвардійці мали заряджену зброю і використовують її, щоб убити і поранити

велику кількість людей. Багато демонстрантів у сильному гніві були готові ризикувати власним життям і атакувати гвардійців. Не може бути жодних сумнівів у тому, що гвардія відкрила б вогонь знову, на цей раз вбивши набагато більшу кількість студентів.

Подальша трагедія була відвернена діями членів Кентського університету, які квапливо організувалися кількома днями раніше, коли почалися проблеми. Під керівництвом професора Глена Франка професорсько-викладацький склад закликав керівників Національної гвардії дати їм можливість поговорити з демонстрантами, а потім вони просили студентів не ризикувати своїм життям, протистоячи гвардійцям. Приблизно через двадцять хвилин емоційного благання головні наглядачі університету переконали студентів покинути Палату громад. На місця перестрілок прибули машини швидкої допомоги і невідкладна медична допомога була надана студентам, які не померли відразу. Машини швидкої створили гучну процесію (з сиренами), швидко відправивши жертв розстрілу в місцеву лікарню. Університет наказали закрити негайно, спочатку зробив це президент Роберт Уайт, а потім на невідзначений термін прокурор округу Портідж Рональд Кейн згідно з рішенням суду з громадянських справ Альберта Каріса. Заняття не відновлювалися до літа 1970 року, і викладачі брали участь у широкому спектрі заходів через пошту і через зустрічі за межами кампуса, які дозволили студентам Кентського університету закінчити семестр.

ВОГОНЬ, А НЕ ПОПІЛ

Іван Корсак та його історичні романи

Отже, останній роман, котрий устиг завершити Іван Корсак.

Останній роман автора, який набрав такого потужного творчого розгону.

Роман, що став передчасною крапкою цієї цікавої творчої біографії.

Вже дописуючи твір, Іван Феодосійович обмовився мені про нього (сказав про абсолютно невідомий для нашого читача матеріал, що послужив основою твору), і я намагався уявити, в якій сюжетитці, тональності й стилістиці він буде втілений. І виявилось, що проти інших його романів цей твір, здається, найдинамічніший сюжетом і написаний дуже стримано; тут автор не зливається зі своїми персонажами, як, скажімо, в «Отамані Чайці», «Тихій правді Модеста Левицького» чи «Немиричевім ключі». Тут він, дистанціююючися від подій і людей, веде об'єктивовану, без будь-яких натяків на емоційне педалювання оповідь.

Незрідка бувають такі дивні випадки, коли стиль твору і зображуваний у ньому матеріал переходять в кричущий антагонізм. У Корсака ці важливі компоненти згармонізовані. Він був надто досвідчений автор для того, щоб не відчувати, якого регістру й стилістичного малюнку вимагає сам простір роману.

Як відомо, про народження кожного твору (а особливо ж таких, як у Корсака, сенсаційно несподіваних фактографією) можна написати ще цілий роман. Цікаві і повчальні для літературної роботи моменти є в передісторії цього твору, що кидає світло

на всю літературну біографію Івана Корсака, кристалізуючи і вияскравлюючи в ній найприкметніше і найхарактерніше саме для нього.

Іван Корсак привчив (і не лише мене одного) до своїх несподіваних, сказати б, просто сенсаційних творчих задумів. Чи не кожен його роман випливав із незнаного і загалом загадкового історичного матеріалу. Доки готувався до друку його черговий твір, автор здебільшого мовчав про те, що в нього вже визріває в задумах, і було враження, що він просто взяв творчий антракт, щоб дистанціюватися від щойно написаного роману, спокійно перевести подих і перелаштуватися внутрішньо, щоб у наступній роботі не піддатися силі інерції попередньої. (Таке часто буває в прозаїків – поінколи їхні твори – це як варіації однієї стильової ноти).

Колись Василь Земляк, пишучи про Павла Загребельного, імперативно наголосив: «Загадковість має витати над кожним справжнім письменником». Мовлячи про загадковість, він, звичайно ж, мав на увазі й несподіваність творчого задуму, й невідомість покладеного в основу роману чи повісті матеріалу, й вигадливе сюжетоплетиво, й усі складові мистецтва прози – від особливостей психологічного портретування й аж до стилістичної яскравості.

Так, Корсак був загадковий, оскільки в нього за плечима завжди стояла несподіваність його наступного кроку. Як у шахах непрогнозований хід суперника. Очевидно, в ньому вже йшла якась робота з новим матеріалом, але про те ніхто – чи майже ніхто – не знав.

Нині, ретроспективно поновлюючи його не таку вже довгу в часі, але таку інтенсивну, багату творами літературну біографію, неодмінно вражаєшся

колосально його здатністю самообілізуватися й «перетравити», переосмислити й оригінально інтерпретувати щораз інший матеріал, котрий із оприявненням його у творі стає не тільки художнім відкриттям. (Не одна людина зізнавалася мені, Корсаковому видавцеві, що вивчає загадки української історії за Корсаком). Це типовий факт із життя постколоніальних народів, одлучених і відчужених од національної історії.

Дуже важливий момент є і в спогадах, і в щоденнику великого нашого мецената Євгена Чикаленка, який писав: «Добре полякам, що вони мали геніального брехуна Генрика Сенкевича» (Чикаленко вжив це слово не з образливим відтінком, а як синонім фантазера): мовляв, він своїми романами виховав польську націю, підніс у ній дух патріотизму. Чикаленко з надією прислухався до кожного сучасного йому літературного імені, сподіваючись у ньому потенційного українського Сенкевича, чиї історичні твори меценат готовий був фінансувати для видання. Оголошував спеціальний конкурс на художні твори історичної тематики, під який давав свої кошти.

Він навіть, було, «поставив» на другорядного белетриста Данила Мордовця, який не виправдав Чикаленкових сподівань – його нудний і розтягнений твір про Юрася Хмельницького «Кримська неволя» «дотягували» чи не цілим літературним гуртом, але так і не змогли поліпшити його – він не став помітним фактом літератури й не здобув популярності.

Уявляю таку фантастичну ситуацію: Корсак і Чикаленко – сучасники. Корсак – я абсолютно в тому переконаний – мав би в особі Чикаленка не тільки вдячного читача й популяризатора; вели-

кий меценат і патріот фаворизував би письменника, бо він глибоко розумів ціну такого духовного продукту як представлена в образах національна історія. В розрідженому на елементарне історичне знання культурному просторі героїчні картини з минулого народу, величні й сильні постаті, що втілюють у собі високі ідеали, – то найголовніші ліки від національного безпам'ятства й нігілізму, реальні надії на завтрашні перспективи людності нашої землі. Хоч би як не подобалася сьогодні деяким авторам впливовісна теорія (мабуть, її однаково запедалювали й радянські, й наші народницькі адепти), але цілковито перекреслювати її не можна. В усі нам відомі часи були книги, на яких виростали й виховувалися покоління (скажімо, Плутархові нариси про видатних греків і римлян, Карлайлеві «Герої і героїчне в історії», чимало з біографічної серії «Життя знаменитих людей»...) Може, не варто безмежно абсолютувати книжку, сподіваючись на те, що вона сама, без будь-яких інших факторів впливу, виховає і сформує людину. Але вона – важлива дійова особа в нашому житті, яке без неї важко уявити, бо воно стало б окраденим на багато важливих моментів.

Ми не раз говорили про це з Іваном Корсаком. Він не був тим наївним чоловіком, який вважав, що своїми творами зовсім переінакшить світ. Однак він вважав, що почасти книжка – як міна вповільненої дії. Носить-носить людина в собі колись прочитане, може навіть поволеньки й призабувати його, а потім у якийсь момент прочитане вибухне в її душі, вплине на її дії чи лінію поведінки в тій чи тій ситуації. Бо ж книжка – це голос людського досвіду, до якого ми поінколи апелюємо, навіть не усвідомлюючи того.

У давньоримського філософа Сенеки є така сен-тенція: «Спогади про великих людей так само корисні, як і їхня присутність». Історико-біографічні романи Корсака – це і спогади про великих людей, і водночас їхня активна присутність у художніх образах. Тому це принципово важлива і корисна лектура. Не випадково ж американський філософ Ральф Валдо Емерсон кинув такий парадокс: «По суті, ніякої історії немає, є тільки біографії». Ця думка щораз виразніше відлунюється сьогодні, в часи активної ревізії догматичних концепцій та анахронічних теорій. Дедалі частіше ми чуємо про те, що історії немає, а є історики. Є наратори, які оповідають нам про людей і події минулого, коментують усе те, створюють свої версії, і ми або віримо в них, або не віримо.

Розмови з Іваном Феодосійовичем на всі ці теми засвідчили, що він готовий написати в дусі книжки «Дім Дездемони, або Могутність і кордони історичної літератури» Ліона Фейхтвангера. Написати її на матеріалі із власного літературного досвіду, своєї літературної кухні. Написати, чому саме цих, а не інших історичних персоналій він обирав на героїв своїх книжок. Як він ішов по слідах тих персонажів через простір і час, через хуртовину документів і що вирішував з персонажами в певних ситуаціях робити, якщо документів про те не вистачало. Чи міг би він слідом за Юрієм Тиняновим з викликом повторити: «Там, де закінчується документ, починаю я...»?

На жаль, ми вже не прочитаємо такої книжки, опертої на власний творчий досвід, багатої на спостереження і «фірмові» секрети саме його способів літературної роботи. Книжки, де про все своє мовиться саме з перших рук. Нам лишилося все це –

і, звичайно, не тільки це – вичитувати в його романах, котрі вимагають не лише запам'ятовування сказаного там (бо ж усе те – нонфікшн), а й розкодування всього, що лишилося поза текстом і що, добре все те знаючи й належно осмисливши, автор не зміг умістити в творі, бо воно – «не формат», оскільки роман – не монографія. Роман – це історія людини в минулому часі, або минулий час – на екрані людської душі.

Як і в трьох попередніх творах Корсака, його новий роман – на жаль, він виявився останнім закінченим – веде читача в Америку часів війни у В'єтнамі, у В'єтнам, а також у Москву, куди регулярно літають керівники маріонеткової компартії США та кур'єри, які опікуються пересиланням величезних коштів для так званої братньої компартії (до речі, це окрема оригінально закроєна сюжетна лінія майже детективного наповнення).

Америка вже була ареною подій його романів «Борозна в чужому полі» й «Вибух у пустелі». Але там загальне тло, сказати б, контекст будення пересічних людей було зображено засобами літературного мінімалізму. Письменника в тих творах цікавили передовсім ідеї, їхнє соціально-політичне відлуння в науковому середовищі, а також вплив на певні сфери життя і світовий резонанс (передовсім «Вибуху в пустелі»), зрештою, вплив на стосунки сильних світу цього. Атомні бомби, що впали на Хіросіму і Нагасакі, відлунилися в кожному куточку земної кулі, а також ознаменували старт ескалації озброєнь.

У цьому ж романі набагато густіше емпірики буденного життя, зокрема надзвичайно виразно змальовано строкате середовище хіпі – похмуро екзотичний анклав у тодішній Америці. Незмін-

но жадібний на факти й подробиці, Корсак змальовує не тільки філософію і взагалі субкультуру цих «дітей-квітів», а й докладно виписує тих, хто стоїть за кулісами того політичного театру, дійові особи котрого (за винятком їхніх верховодів) навіть не підозрюють, що сюжети спектаклів і ролі їм нав'язано режисерами-ляльководами. І ці сюжети безпосередньо пов'язані з такими подіями, як війна у В'єтнамі. Диригентська паличка з Кремля дає сигнал хорів юних благородних пацифістів влаштувати демонстрації проти американської присутності у В'єтнамі. Отже, вони, самі того не відаючи, підіграють радянському імперіалізму, борючись за його там панування.

Цей роман Корсака не менш багатоплановий і сюжетно розгалужений, аніж «На розстанях долі». Тут і бойові епізоди з В'єтнаму, й складні долі українців, які тоді були в американській армії й опинилися в тому бойовиську, й стосунки кремлівських компартійських геронтів, які фінансово підживлюють своїх сателітів не тільки в США, а й у багатьох країнах, прагнучи розширити сферу свого впливу на всю планету. Тут і завжди революційна студентська генерація, і наркотичний бізнес та мистецтво маніпулювання масовою свідомістю та громадською думкою. Органічно вплітаються в канву твору численні документальні довідки, що їх збирає головний герой роману Мирослав, який, не даючись бути політично заангажованим, прагне повсюдно докопатися до суті й установити істину. І це значно посилює елемент інтриги в творі, динамізує його сюжет.

Про ту війну написано багато. Є соціологічні звіти й монографічні дослідження. Є нігари слів публіцистів. Але слід пам'ятати такий момент.

Свого часу Арістотель наголосив: «Мистецьке зображення історії більше наукове і ближче до дійсності, ніж докладний історичний звіт. Поезія сягає у саму істотність справи, в той час, як докладний звіт дає тільки список подробиць».

Список подробиць романіста Корсака не цікавив. Це було б для художнього твору надто мало й пласко, безвиразно. Його цікавило передовсім те, «що не вмирає».

«З минулого ми хочемо перебрати вогонь, а не попіл», – сказав Жан Жорес.

У всіх своїх творах Корсак шукав – і знаходив – в історії саме вогонь, а не попіл.

Михайло Слабошпицький

ЗМІСТ

За серпанком, загадковим серпанком 7

Додатки 209

Михайло Слабошпицький

Вогонь, а не попіл 243

<http://www.facebook.com/Yar-Val-126842997963191/>
e-mail: yar_val@ukr.net

01054, м.Київ, вул. Ярославів Вал, 21Є, офіс 57
тел. (044) 234-1524, тел./ф. (044) 486-5378

ВИДАВНИЦТВО
«ЯРОСЛАВІВ ВАЛ»

сума талантів
формує видавництво

КНИЖКИ ВИДАВНИЦТВА «ЯРОСЛАВІВ ВАЛ» МОЖНА ПРИДБАТИ:

У КИЄВІ:

- **Видавництво «Ярославів Вал»**
(вул. Ярославів Вал, 21-Є, тел.: (044) 234-15-24);
- **«Книгарня «Є»** (вул. М. Лисенка, 3; тел.: (044) 235-88-50;
вул. Спаська, 5, тел.: (044) 351-13-38;
просп. Повітрофлотський, 33/2, тел.: (044) 275-67-42);
- **Книгарня видавництва «Наукова думка»**
(вул. М. Грушевського, 4, тел.: (044) 278-06-96);
- **Книгарня видавництва «Смолокип»**
(вул. Межигірська, 21; тел.: (044) 425-23-93);
- **Мистецька агенція «Наш Формат»** (пров. А. Горської, 5А; (044) 234-82-06);
- **«Академкнига»** (вул. Б. Хмельницького, 42; тел.: (044) 234-01-23);
- **«Сяйво»** (вул. Червоноармійська, 6; тел.: (044) 235-03-29);

У ЛЬВОВІ:

- **«Книгообрій»** (вул. Бузкова, 2; тел.: (0322) 45-00-64);
- **«Книгарня «Є»** (просп. Свободи, 7, тел.: (0322) 35-73-68);
- **«Українська книгарня»** (просп. Шевченка, 8; тел.: (0322) 35-74-91);
- **Книгарня «Наукового товариства ім. Шевченка»**
(вул. Чупринки, 21; тел.: (0322) 35-87-39);

У ТЕРНОПОЛІ:

- **«Книгарня «Є»** (вул. Валова, 7-9; тел.: (0352) 25-44-59);
- **«Ваша книга»** (вул. Майдан Волі 4/1; тел.: (0352) 52-25-40).

В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ:

- **«Книгарня «Є»** (вул. Незалежності, 31; тел.: (0342) 72-29-04);

У ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ:

- **«Проскурівкнига»** (вул. Соборна, 56; тел.: (038) 265-55-20);

У РІВНОМУ:

- **«Книгарня № 9»** (вул. Островського, 16; тел.: (0362) 22-35-97);

У ЛУЦЬКУ:

- **«Освіта»** (просп. Волі, буд. 8; тел.: (0322) 72-46-14);
- **Редакція газети «Сім'я і дім. Народна трибуна»**
(вул. Л. Конякіна, 18-В, тел.: (0322) 78-46-23);

У ВІННИЦІ:

- **«Книгарня «Є»** (вул. Соборна, 89; тел.: (0432) 52-93-41);

У ХАРКОВІ:

- **«Книгарня «Є»** (вул. Сумська, 3; тел.: (057) 731-59-49);
- **«БУКС»** (вул. Сумська, 51; тел.: (057) 714-26-73);
- **«Книголенд»** (вул. Двадцять третього серпня, 47; тел.: (057) 717-40-36);

У ДНІПРІ:

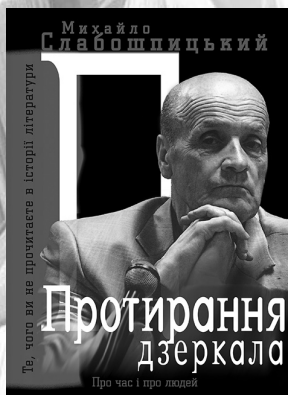
- **ТОВ «Обласний бібліотечний колектор»**
(просп. Кірова, 22; тел.: (056) 371-02-78);

У КРИВОМУ РОЗІ:

- **«Букініст»** (пл. Визволення, 1; тел.: (0564) 92-37-32);

У ЧЕРНІГОВІ:

- **«Будинок книги»** (просп. Миру, 45; тел.: (0462) 69-92-64).

Цієї книжки могло б і не бути, якби не втручання лікаря. Втручання не медичне (хоч воно теж було), а втручання в літературну біографію автора зі словами: «Пишіть, аби вижити! Це буде найкраща реабілітація для Вас!»

Цієї книжки могло б не бути, якби не аура людей, комічні і повчальні сюжети, неймовірні деталі доби, які живуть у дзеркалі часу. Однак вона є, і описане в ній ви точно не знайдете в підручнику з української літератури. І саме для цього автор протирає дзеркало...

Дія нового документально-фантастичного роману Юрія Щербака «Зброя Судного Дня» відбувається в 2014–2015 роках, коли вирішується доля України: щоб зупинити російську агресію, група українських патріотів намагається таємно створити ядерну зброю – бомбу для Путіна.

Це гостросюжетний політичний трилер, персонажі якого – вищі очільники України, Росії та США; тут ведеться безжальна боротьба розвідок, діє п'ята колона зрадників, а перемоги досягаються ціною великої крові і страждань. Загроза застосування ракетно-ядерної зброї примушує Звіра з безодні зупинити наступ на Україну. Чи надовго? І чи можна вірити Звіру? Роман написано в суворій, епічний стилістиці апокаліптичного пророцтва: фантазія автора може стати реальністю історії.

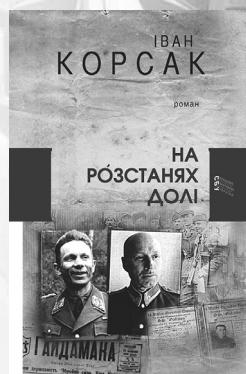
Галерея мемуарних портретів знакових людей часу від Івана Миколайчука, Івана Чендея й Івана Марчука до Юрія Гагаріна і Юрія Якутовича та інших відомих постатей складає своєрідну літературно-політичну карту духовного світу Дмитра Павличка.

Тут – інтерв'ю, щоденникові записи автора, зроблені під час поїздки до Нікарагуа, політичні виступи і заяви, зокрема про українсько-польські відносини, необхідність оборони української мови як фундаменту нації, відхід України від кремлівського впливу та належне пошанування героїв Крут.

Ця книжка – драматичний образ України XX й початку XXI століття.

Трагічна і щаслива доля інтелігенції... Бути високо поцінованою суспільством де-юре і водночас – бути приниженою й упослідженою де-факто, не піднімаючись вище визначення «прошарок». Бути спокушеною підкупом: коли успішно, коли ні...

Але й – бути в усі часи незламною, витягуючи себе, як барон Мюнхаузен за чуба, свій народ зі смердючого болота бездуховності і деградації. «Самосійні діти», за Маланюком, воістину даровані Небесами. Цей роман – про дивовижні й розмаїті долі інтелігенції в середині пекельного ХХ століття, серед яких – засновник УПА Тарас Бульба-Боровець і командувач УНА Павло Шандрук.

«Україна в епіцентрі світового шторму» – це гостроактуальна і пекуча публіцистика Юрія Щербака 2010–2016 років, майже повністю присвячена долі України на початку ХХІ століття, її геополітичному місцю в Європі.

Автор досліджує зловісний феномен російського шовінізму, його генезу, коріння ненависті режиму Путіна до України та українців, змальовує пророчу візію можливих варіантів майбутнього. Висновки Ю. Щербака про спорідненість агресивної політики Путіна з діями Гітлера і Сталіна ґрунтуються на переконливих історичних паралелях.

В есе-колажі (книга перша) на тлі доби висвітлено життєвий і творчий шлях видатного мистця, поета, мистецтвознавця, літературознавця, перекладача, організатора культурного життя в Галичині Святослава Гординського (1906–1993), роки його юначої романтики, навчання у Мистецькій школі Олекси Новаківського, в академіях мистецтв Берліна та Парижа, здобутки в малярстві, графіці, поетичній творчості, перекладах, видавничу, мистецтвознавчу, організаційну, журналістську діяльність. Архівні матеріяли, документи, світлини, репродукції становлять органічну складову есе-колажу.

Літературно-художнє видання

ІВАН КОРСАК

**ЗА СЕРПАНКОМ,
ЗАГАДКОВИМ
СЕРПАНКОМ**

роман

Післямова

Михайло Слабошпицький

Літературний редактор

Олександр Миколаєць

Коректор

Лідія Солонько

Макет і обкладинка

Людмили Кузнецової

Випусковий редактор

Павло Щириця

Підписано до друку 19. 03. 2018

Формат 84х108 1/32. Ум. друк. арк. 8

Папір офсетний. Замовлення № 240

ТОВ «Видавниче підприємство» «Ярославів Вал»

Адреса: 01054, Україна, м. Київ,

вул. Ярославів Вал, 21-Є

тел. (044) 234-15-24; e-mail: yar_val@ukr.net

Свідоцтво про внесення до державного реєстру

суб'єкта видавничої справи: ДК № 2971

від 12.09.2007 р.

Віддруковано:

ТОВ «Друкарня Рута»

м. Кам'янець-Подільський,

вул. Пархоменка, 1

Свідоцтво ДК № 4060 від 29.04.2011 р.

тел. (03849) 4-22-50;

drukruta@ukr.net

Інформаційні партнери видання

Літературна Україна